

VÄRSKE RÕHK

Laura Porovart Senta Grigorjovart
 Fotot Maria Kivast
 Mari Pihl
 Elsbeth Hanna Aarsalu
 Tarmo Pungas Eugen Rugest
 Maari Helina Meriste Hele-Mai Viiksoo
 Signe Gjessing Rupi Kaurist
 Oliver Bergist
 Peedu Paar
 Intervjuum Joosep Luga
 Illustratsioonid Tule Strauss

TARMO PUNGAS

*

ma tean üht inimest
kes on nii nõme
te ei usuks
ja veel üht
kes on nii rumal
tegelikult
ma tean paljusid inimesi
kõik nad on halvad
ja siin ma olen
kirjutan neist
nagu nad oleks tähtsad
nagu ma poleks ise
kunagi nende moodi olnud
ma kõlan vanana
aga mida ütlevad aastad sünnist
mu iseloomu
mõtete
mõistuse kohta
tegelikult nii mõndagi
kuid mitte seda
mida mina tahaks
ma tahan vaid parimat
kõigile
ka sellele ühele inimesele
ja kõigile ülejäänutele
ma ütlen vaid üht
hingamine
pole kõigile

*

ängistus
see haarab mu sisemuse
organiorigami
ja
südamemassaaž
kõige halvemal viisil
väljapääsmatu puur
pimedas
ängis

*

inimesed on nagu tee
neid on lihtne valesti mõista
ja kui sa valid tassi asemel raja
siis sa ei tea
millal kuhu pöörata
ja tee lihtsalt ei lõpe
ja seda on nii mitut sorti
igasugust erinevat
kujult, välimuselt, seest
mõttetu metafoor
kui inimene on tee
siis mina olen lamav
politseinik

*

tipp-tapp
ei, see on vale hää
trahh-krahh
see iseloomustab paremini
halbade mõtete
hiilimist

*

mul on kõrini oma ego toitmise-
st põlastan vaikuses neid, kes seda teevad
kas sa teadsid, et ma saan aru
iga kord
kui sa egoistlik oled
mõtled, et seda pole tihti
õnnis teadmatus, kullake
iga teine lause
ma isegi ei liialda
ürita ise
hea olla teiste vastu
kuradi raske
ma ei jaksa enam kuulata
ei kannata enam
tahan välja
sellest uppunud maailmast
kus iga veetilk on ookean
mis katab kõik teised
ka mina põen seda haigust
aga ükski arst
ei oska end aidata
ausalt ka
pigem nälgin

*

mu vihaga võiks
kõik Aafrika lapsed ära toita
kui nad ei pirtsutaks
ja mina nii
rahulik poleks
nii rahulik
et tõmban terve mandri pooleks

PEEDU SAAR

MAILASED

romaanikatkend

1.

Sõitsin mingi nädalaks maale, koju, lapsepõlvekoju, valvasin maja, sest vanemad olid reisile läinud, sanatooriumisse või suusatama või kuhu iganes, sõnaga, päris üksi olingi. Istusin kodus, valvasin maja (ma muidu elan T linnas). Keegi peab maja valvama, sest siin on koer ja kass ja paar looma veel (kanad). Neile tuleb süüa anda, kass ja koer korra või paar päevas välja lasta. Kuigi nad ei taha minna, magavad parem diivanil, koos, peni ja kass, sõna otseses mõttes teineteise kaisus – aga peab, pidi ajama, sest muidu nad kusevad tuppa.

Pühade aeg, aasta lõpp, aastavahetuseks olidki nad läinud, ema ja isa, ja mina valvasin maja. Tõlkisin Javier Maríast. (Sa naerad? Arvad juba, ma luiskan, veiderdan? Sul on õigus, muidugi!) Marías on üks neist kirjanikest (hispaania kirjanik), kes on minuga midagi teinud, muutnud, nii nagu ainult mõni suur kunstnik võib kedagi muuta või midagi teha. Hispaania keelt ma natuke oskan, kuigi tõlkida küll mitte. Aga vaat muud ei olnud teha. Väljas oli pime ja porine, must, märg, kleepuv, üsna kohutav. Kõndisin ühest toast teise (maja on küllalt suur), võtsin midagi kätte, raamatu või pildialbumi, aga viskasin samas käest, keskenduda ei suutnud üldse, lehekülg siit, teine sealt, siis tegin võileiva (olin hakanud naeruväärselt palju võid sööma! Sa turtsatad jälle?), siis vaatasin tööasju, tegin kirjastaki lahti. Õnneks polnud midagi, pühade aeg, keegi ei kirjuta, ja parem ongi.

Maal on igas toas kell, mõnes isegi mitu, ja kõik need tiksubad täiesti väljakannatamatult häälekalt, ja veel: mitte päris sünkroonis. Iga kell püüab kui teisest ette käia. See kõik tegi aja nii neetult nähtavaks, peaaegu käegakatsutavaks, andis sellele vastikult koperdava sammu.

Ööd olid paremad, ööd mulle isegi meeldisid (*I don't get along with daylight ...*), hea oli magada. Läksin vara voodisse ja ärkasin hilja. Uni ei tahtnud tulla, aga lõpuks ikka tuli. Ma ju kartsin! Kartsin kolli. Kartsin

juba lapsena kodus magama jääda ja ega aastatega midagi muutunud pole. Nüüdki tõmbasin teki üle pea, kass oli jalgade peal (jalutsis), peniga ajasin juttu, too oli voodi ees sirakil. Kobasin veel käega, kas ikka on, kui ta parasjagu ei kratsinud või äganud või muul moel endast märku ei andnud. Lõpuks jäin magama. Öösel hakkas kass kräunuma ja peni vaipa kaapima ning ma pahandasin nendega ja ajasin nad lõpuks enamasti välja:

„Kasige, tõprad!”

Päeviti hulkusin jõe ja maja vahet, maja on enam-vähem jõe kaldal, paarsada meetrit, mitte rohkem. Õunaaed, köögiviljapeenrad, natuke kola (vanaraud), tiigisilm, luht, kased, siis ongi jõgi, Emajõgi. Mõni kümme korda päevas lasin seda vahet. Ajasin aga riided selga, kamandasin elajaloomad kaasa ja minek! Meie ikka jooksimet, meie, tähendab, mina ja peni, kass veel kõige lõpus, ega too jäänud sammugi maha. Tore seltskond küll! Sõnaga, jõe äärde jooksimet. Tormasime majast välja, nagu otsast tõesti juba põleks! Mul polnud üksi kuhugi kiiret ega polnud ka asja, ülepea, kõige vähematki, polnud vähematki asja seal jõe ääres käia. Ja mingi lakamatut jutt veel sinna juurde! See on nii, jääd üksi maale, ei möödu paari päevagi, kui hakkad koera ja kassiga rääkima.

„Tule juba, mis sa vahid!”

„Mis me siis täna lõunaks teeme?”

„Ära ütle, juba neli läbi!”

Õigupoolest see tegigi rõõmsaks, kui paar tundi lihtsalt kuidagi ära kulus, märkamatu, kui sekundiseierite piinarikas koperdamine korras kõrvust kadus. Olgu siis lugedes või Mariast tõlkides, teinekord. „Mañana en la batalla piensa en mí” – vähemalt pealkirja tõlkimine läks kergesti, pealkiri on Shakespeare’i tsitaat, klassikud on selle aastakümneid tagasi emakeelde ümber pannud, originaalis kõlab see: *Tomorrow in the battle think on me*. Lause, mis ilmub vanale kuningale painajalikus unenäos, kus tema teise ilma saadetud vaenlased jälle vaimudena ta ümber keerlevad: „Homme lahingus mõtle mu peale.”

Raamat „Mañana en la batalla piensa en mí” on suure aristokraadi sõnaosavalt kirja pandud hüpnootiseeriv hullus, see Mariás, ta ongi selline. *Nadie piensa nunca ...* Esimene lause, tundus, oli kõige hullem, ma ei saanud selle tõlkimisega hakkama! Ärkasin isegi öösel, mõne unenäo lõpus, enne järgmist, nagu tiitrid, kusagil kahe maailma vahel, lõin silmad lahti – käes! –, püsti, kobasin käsikaudu lülitini, koperdasin muidugi penile otsa, too kiunatas, ehmus koledasti (veel rohkem kui ma ise), vänderdas ulgudes ukse poole, ei saanud ööd ega mütsi aru. Ja ma ise? Selleks ajaks, kui

pastaka leidsin, oli ots juba kadunud. *Nadie piensa nunca ...* Mitte kunagi mitte keegi ...

Kogu see mu tõlkimine oli naljanumber! Kolme päevaga panin eesti keelde poolteist lehekülge. Tõsi, selle pooleteisega olin rahul, tean Maríase lauset, tean, kuidas see kõlama peab, ja eks ma seni timmisin, kuni õigesti kõlama löi. Edaspidi hakkas ka pisut kiiremini minema ja mõnikord ma peaaegu nägin, kuidas see hispaania vanamees mulle naeratab, natuke kibedat ja haput kõiketeadja vanamehe naeratust oma kõige võimatumal moel, ühtaegu ülimalt hajameelsel, ent samas kotkalikult tähelepanelikul ilmel. Paaril korral toksisingi Google'i pilditsingusse „Javier Marías” ja vahtisin vanamehega tõtt (muide, samamoodi nagu Sinugi nime, et vaadata pilte Sinust, üha uuesti ja uuesti ja uuesti).

Noh, räägi, mida sa öelda tahad?

Küsimus polnud selles. Marías väljendas ennast alati sõnaselgelt, aga kuidas, mis tooniga just? Seda võis allakäänatud suunurgast heal juhul välja lugeda küll, või sellest, kuidas ta suitsu hoidis, või millestki, kuidagi. Nojah, nagu ma ütlesin, ma ei osanud, see kõik oli lihtsalt igavusest, ajatäiteks, niisama.

Näed ise: hakkasin vähehaaval hulluks minema.

Taustaks mängis muidugi kogu aeg Pärt, Arvo Pärt. Pärt mängis vist üldse kõik need kümme päeva, mis ma aastavahetusel maal olin, ainult paar-kolm lugu, aga neid üha uuesti, lõputult. Ka siis, kui tube kraamisin, ka siis ei pannud seisma, ja tube kraamisin ma peaaegu kogu aeg, seegi aitas aega veeta, aga mitte ainult. Ma ju ootasin kogu aeg, et keegi tuleks, et keegi tuleks külla (Sina? Ei, seda ma isegi ei lootnud, ausalt!), ja siis pidid toad muidugi korras olema, eeskujulikult korras, nagu emal alati. Imelik, maal tekkis segadus kuidagi iseenesest, asjad jäid laokile, nõud pesemata, ikaldus ... Ja siis veel muidugi peni, kellel tuli harjaga järel käia, kammisid teda või mitte, ta ajas karva, ajas kohutaval kombel! Kassist rääkimatagi! Too oli lausa nuhtlus, igal pool ja alati risti risuks jalus, tegi omal algatusel uksi lahti, ronis kappidesse. Karvad on tal sellised peened ja lendlevad, neil tuli niiske taskurätiga järel hiilida, tolmuimejaga võimelda – enamasti kasutult! Ühel hommikul haises koridor kohutavalt, ikka päris hullusti. Kass! Aga ma ei leidnud, kuigi otsisin, ja ei leidnudki, lõin käega. Alles mitu päeva hiljem, kui kummikuid jalga panin, uhh ... jälk!

Niisiis, koristamisega sai ka aega sisustada, aga mis puutub külalisesse, siis neid ei tulnud, ei saanudki tulla. Olin sõpradele selge sõnaga

öelnud: ei tohi, pole oodatud. Eks üks ja teine ikka pakkus: sul suur maja, päris üksi, pühade aeg, ja saun, nii ja naa, tuleme külla, teeme peo. Ütlesin kõigile ära, lihtsalt ei ja valmis, ei selgitanud. Oligi mul siis midagi selgitada? Vist polnud küll. Tahtsin üksi olla – kogu selgitus. Tahtsin asjade üle järele mõelda, aga siin ma siis nüüd mõtlesin, istusime peniga trepil, ajasime juttu nagu kaks vana meest, kass, tüütus, keerutas kah, nühkis külge vastu jalgu, kräunus, ronis õlgadele. Sõnaga, olin kõik eemale peletanud, aga salamisi ikka ootas. Ainult vanad pruudid helistasid aeg-ajalt. Umbes üle päeva keegi helistas.

„Tere! Pole sinust nii ammu kuulnud, mõtlesin, et ...”

Kõik kõned olid üsna ühetaolised, neli kuni kuus minutit, käed hakkasid higistama, aga pärast oli ikka kuidagi parem. Hea, et nad helistasid, pidasid mees. Õhtuti süütasin kõigis tubades tuled, panin televiisori mängima (hääle keerasin maha), süütasin akendel jõulutuled, vanikud, adventikolmnurgad. Nähku kõik! Ise kõndisin toast tuppa, külmetasin (soojaks kütta ma seda maja ei osanud), ühes toas oli keset lauda male, teises mängukaardid, kaardipakist võtsin tihi ja panin kõrvale, päris enne magamaminekut käisin väljas (jõe ääres muidugi!), sest värske õhk andis parema une.

Jõululaupäeva hommikul pühkisin põrandaid (koristasin!), söötin loomi, vanem vend sõitis läbi (tõi pudeli Põltsamaa glögi), aga pärastlõunal võtsin ema-isa auto ja sõitsin kihelkonna kirikusse.

Suur maakirik, aga sel päeval inimesi triiki täis, kõik auras, säras, oli tuledes. Ilm polnud külm, aga selle võrra oldi õhemalt riides, nii et kõik külmetasid ikka – kirikus nagu peab külmetama, ega muidu polegi õige.

Pärast hulkusin surnuaias. Pime juba, ilus, päris ime kohe! Jõuluõhtune maasurnuaed, enam-vähem mets, lääpas ristide ja kividega, sadu küünlatäppe täis. Surnuaias alles tuli õige jõulutunne, vähemalt korra tuli! Otsisin tükk aega vanaema hauda ja lõpuks poolkogemata leidsingi. Õigupoolest ma sellepärast olingi tulnud – vanaema hauale küünalt panema.

Tere, vanaema! Va-na-i-mä!!!

Petoke, sina või!? Jumalaime! Pole sind mõni mitu aastat näinud!

Oligi nagu vanaemale küllatulek, õige rõõmus selline. Ajasime juttu, niisama, naljajuttu, hea kerge oli, siis viipas ja läksin, autosse ja siis koju. Kodus praadisin pannitäie verikäkke, kõrvale võtsin kõrvitsasalatit, hea

oli, aga siis kiilus kuidagi kinni, ei osanud enam midagi. Vaatasin päevauudised ära ja heitsin magama.

Aga aasta viimase päeva hommikul olid kõrged plusskraadid. Vähene lumi sulas lopaks, kõik liikus ja tilkus, muutis värvi, sai teiseks. Korra silksatas päike, ei tea üle mitme päeva, lõi säravkollaseks, siis oli jälle pilvealune, üsna vaikne, soe. Läksin jõe äärde ja panin oksarisuhunniku põlema. Kass istus puu otsas, vahtis, peni passis kaugemal, saba jalge vahel, ei julgenud lähemale tulla, kartis.

Hakkaski aastakene läbi saama.

Mõni minut enne südaööd lipsasin veel kord toast välja. Hiilisin jõe äärde. Kass silkas sabas, peni jäi tuppa, oli voodi alla pugunud, lõõtsutas, värises, teadagi, raketid. Rakette lasti palju, maakoha kohta küll, igalt poolt tuli midagi. Surkisin kepiga päevast lõkkeaset ja varsti hõõguski ta öös nagu päris põrgukatel. Pime oli, väga pime, sula oli lume ära võtnud. Seisin purdel (kolm-neli nööriaga kokku seotud planku, mis pilliroo vahelt jõe poole küünitavad) ja kuidagi, ma ei tea, kuidagi see algas, rohkem nagu mingi ümin, teadagi, jõuluõhtu laulud, need kummitasid juba terve nädala, nüüd siis jälle.

Ja kumab kõik loodus ta paistuse sees

ja äkitselt seisab ta karjaste ees ...

Ja siis, õige varsti, siis ma juba tantsisin, sealsamas purdel, üksinda, kargasin üles-alla, keerutasin, kolm sammu ühele, siis teisele poole.

Üks roosike on tõusnud küll õrna juure seest.

Kuis vanemad on laulnud, Ta tuli Jesse soost,

see kallid lilled.

Kesktalvel külmal ajal ...

Head uut aastat! Siis jälle ringiratast, vehkisin kätega nagu arust ära, väänutasin end ühele ja teisele poole, tippisin varvastel, keerlesin, keerlesin ... Head uut aastat! Ainult kassi põlevad silmad vahtisid puu otsast. Aga too vahtigu pealegi!

Telefon piiksus, värises.

Surusin kae tasku.

Telefon. Ümbrik. Sõnum!

See võis olla sõnadelt, emalt-isalt, kellelt tahes.

Aga sõnum oli Sinult.

2.

Võib-olla (ainult väga võib-olla! Ei tea. Ja kas ma kunagi teada saangi?), võib-olla oled ka Sina püüdnud ette kujutada, mis Mardiga uusaastaööl juhtus, et kuidas see täpselt võis olla, kui auto tühjal teel kiirust kogus ja rattad maast lahti tõusid, ja kuidas siis korraga kõik-kõik nii-nii vaikseks jäi.

Uue aasta esimestel tundidel, alles öösel, kogus üks auto Emajõe ääres kiirust. Mitte päris seal, kus ma tantsisin, vaid natuke eemal, mõnikümend kilomeetrit ülesvoolu, seal, kus tee läheb pikalt metsa vahel ja tuleb luhale välja, kitsas, aga hea sirge tee, ja asustust peaaegu polegi, ainult metsad ja sood ja luht ja jõgi. Jõe ääres saabki tee otsa, päris veepiiril, seal, kus kalurid paate vette lasevad. Tee saab otsa ja silda pole. Ei kusagilt ei kuhugi, keset metsi ja soid ja luhti, milleks sinna sild!

Uue aasta esimestel tundidel kogus üks auto sel tühjal teel kiirust. Autos oli üks sõitja, juht siis mõistagi, Mart, kedagi teist polnud kilomeetrite kaugusel. Polnud kedagi, kes oleks näinud, kuidas sõiduauto rattad jõe lähenedes maast lahti tõusid, või kuulnud, kuidas need hetk hiljem jõe pinda puudutasid. Siis käis auto põhi vastu vett – see kõik, võib arvata, mitte päris hääletult.

Aga ainult korraaks!

Kohe, peaaegu kohe, nagu poleks kunagi midagi ... ja jälle ainult südalvise jõe vaikus.

3.

Mu vana klassivend Mart jäi kadunuks uusaastaööl. Umbes kuu aega hiljem veeti jõest välja auto ja läks veel natuke, kui leiti ta ise, sealtsamast, pisut allavoolu. Jälgisin neid kurbi sündmusi kõrvalt, lugesin uudiseid ja netikommentaare. Viimased ei andnud asjale küll midagi juurde, need olid julmad ja pahatahtlikke vihjeid täis (vaene ema), aga et see oli äärmiselt salapärane lugu (algusjärgus vähemalt), ei saanud neid ka lugemata jätta.

Nagu arvata võib, räägiti Mardist kõige rohkem kohe peale tema kadumist: teadmata kadunud noor paljulubav ... Pidin Marti guugeldama, et teada saada, millega ta üldjoontes neil päevil tegeles. Ma polnud teda aastaid näinud, ei teadnud temast õigupoolest suurt midagi ja ega me kooli ajal ka lähedased polnud. Tuli välja, et poiss oli kõrge lennuga (miks ma

ei imesta!), pool maailma läbi rännanud, õppinud siin-seal, viimati töötas välisministeeriumis.

Ka Facebookis arutati Mardi kadumist päris suures ringis, postkastist postkasti liikusid paar ringkirja. Eriti salapärane oli tõsiasi, et ka autot ei leitud – fakt, mis, kui ka kogu kadumise lugu soodsama või helgema või lootusrikkamana ei näidanud, siis ebaharilikumana küll. See ei saanud olla tavaline (kui sõna „tavaline” tohib kasutada, ja ma tean, et ei tohi) kadumislugu. Võib ette kujutada, et inimene saab maastikul ära kaduda, peitu pugeda või inimröövi ohvriks langeda, sõnaga, et teda niisama kergesti ei leia. Aga koos autoga!

Arutasime ka meie, endised klassikaaslased, kui keegi kedagi nägema juhtus. Räägiti tõsiselt, aga lootusrikkalt, tehti isegi nalja, arvati või loodeti (kes kuidas), et küll tüüp varem või hiljem näole annab. Mis minusse puutub, siis olin veendunud, et Mart tuleb välja, võib-olla teises maailma otsas, võib-olla siinsamas, lihtsalt, ühel öhtul, naeratus näol, ja viskab: minge te ka kõik, nüüd näete, teen mis tahan! Kas pole see neil päevil liigagi tuttav tunne noorepoolsete andekate ülihõivatute seas, nende hulgas, kes avastavad, et on rattasse sattunud, võib-olla sellisesse, kuhu tahetigi, mille nimel aastaid tööd tehti, õpiti, aga mitte vabaduse hinnaga, kui vabadust on peetud kallimaks kõigest. Ja Mart vist pidas.

Aga Mart ei tulnud välja. Kui mõne nädala pärast jõest auto välja tõmmati, puden es mu veendumus laiali, salapära hajus, kogu lugu paistis korraga üpris lihtne, lihtne ja kurb. Nii et siis ikkagi enesetapp. Kui vahetult pärast Mardi kadumist tuli see jutuks igauhega, kes teda vähegi tundis (tuli koguni nendega, kes ei tundnud, aga kes olid noore mehe salapärasest kadumisest kuulnud), ja võib-olla ma ei eksi, kui ütlen, et räägiti koguni mingi ohinaga, ja korraga teadis igaüks mõnda lugu, mõnda Mardiga seotud lugu, mis kinnitas, kui teistsugune, kui ebatavaline, kui haruldane poiss oli Mart, ja me veel näeme, me kõik alles näeme, mis sellest saab ja välja tuleb. Aga kui auto (küll tühi, Mardita) jõest välja tõmmati, katkesid jutud päevapealt.

Mardist ei räägitud enam. Teemat välditi koguni piinliku hoolega. Vanad klassikaaslased tegid muud juttu ja kui polnud millestki teha, mindi laiali, teisele silma ei vaadatud, raske oli. Ka uudistest lipsas looke jälle läbi, sünge ja eimidagiütlev, kuidagi poolik, faktid ritta sätitud, lõpetamata. Õiendus tuli mõni nädal hiljem (või oli see kuu, ei mäleta, pole tähtiski), sama uudise täiendatud ja lõpetatud teisend: leitud uusaastaööl

kadunuks jäänud noor mees. Ta leiti sealtsamast auto lähedalt, natuke allavoolu, vesi oli ta kaldale toonud. Kõik.

Mardi matustel ma ei käinud. Oleksin läinud, mõtlesin minna, aga midagi tuli vahele, olin just tol päeval hõivatud. Tagantjärele kuulsin, et klassikaas-lasi polnudki, võib-olla üks või kaks oli. Ei tahetud minna, hoiti eemale: oleksin küll läinud, aga ... ja nii edasi.

Nii et Mardi ärasaatmine oli hoopis teistsugune kui meie teise klassi-kaaslase, klassiõe L-i oma üle kümne aasta tagasi. Sest jah, Mart polnud esimene, kes meie klassist „ära läks”. L-iga juhtus too kohutav õnnetus, autoõnnetus, juba keskkooli ajal. Nii et siis mõlemad, nii Mart kui ka L, autoga, kuigi esmapilgul nii erisugust laadi õnnetustes. Võib-olla sellest, mida need kaks õnnetust meie, vanade klassikaaslastega tegid, tuli kõige selgemini välja, et olime aastatega muutunud, kui palju olime muutunud!

Kõlagu tobedalt pealegi, aga selles, kuidas L-i tookord aastaid tagasi ära saadeti, oli midagi suurejoonelist, üleklassilises, tingimata ehtsas leinas oli midagi peaaegu pidulikku. Ränk õnnetus sidus klassi kokku, hakkasime rääkima asjust, millest seni polnud, me kasvasime, saime täiskasvanu-maks. Aga nüüd siis vaikus, ebamugavus, midagi hirmu ja piinlikkuse vahepealset, vaikida ja unustada, unustada päriselt, unustada ja oma eluga edasi minna, sest mida siis veel?

Mõni nädal peale Mardi matust oli mul Tallinnasse asja, ööbisin klassi-venna pool. Need olid alati toredad käigud, jõime õlut ja kuulasime vana musti, hea ja kerge oli – alati oli olnud. Aga seekord oli teisiti. Pealtnäha küll mitte, tegelikult aga vägagi. Istusime ja arutasime nagu ikka, aga kui-dagi mööda oli. Siis pani sõber kaks pitsi lauale, ise ei öelnud midagi, tõi külmast viina (viin oli veel musta sildiga) ja kallas välja. Kumbki ei öelnud midagi, ainult noogutasime, viskasime pitsid ära ja sõber keeras pudelile korgi peale. Midagi oleks nagu eest ära saanud. Varsti sättiski meeleolu õigeks, hea oli sõbral külas olla, pärast läksime kõrtsidesse. Unustada, unustada, unustada!

Ja unustasin ka mina. Kuigi vaevaliselt, sest talvel ei teinud ma enam-vähem midagi. Olin juba sügisest saati tahtnud kuhugi ära sõita, aga ei saanud ega saanud minema. Võib-olla siis oli ka midagi teha, midagi väikest ja tüütut, sellist, mis täidab aja ära, aga tehtud ei saa midagi. Olin terve talve mingis letargias, talveunes, polnudki võimalik midagi teha, hommikul ei saanud üles, õhtul vajusin kaheksa paiku magama (nii võis täitsa olla!), mõni päev

kütsin ainult ahju, ei tõmmanud kardinaidki eest, vahtisin kalendrit, haigutasin, hädaldasin, oigasin ja loivasin asemele tagasi – see polnudki inimene elu, brrrr!

Pole siis ime, et Mardi õnnetus mulle keskmisest tugevamini mõjus: mul oli aega, oli aega mõelda. Ma ei räägi Mardiga tõeliselt lähedastest, neist ei tea ma midagi, tõeliselt lähedastest sõpradest, emast-isast, õdest-vendadest. Pean silmas seda laia inimeste ringi, kuhu kuulusid vanad klassi- ja kursusekaaslased, kõikvõimalikud tuttavad, võib-olla töökaaslased, sõnaga, kõik need, kes võinuks selle kohutava õnnetuse ikkagi võrdlemisi kergesti unustada.

Mina millegipärast ei suutnud. See valgus mulle peale, kleepus külge, tuli tagasi nagu tüütu kärbes. Kevade poole oli ajalehes üle kahe külje artikkel teadmata kadunutest. Seal olid väikesed näofotod ka, kõigist, kes olid viimasel kahekümnel aastal teadmata kadunuks jäänud. Igaühe juures oli sünni- ja kadumise kuupäev ja veel paar rida: lahkus kodust ja jäi kadunuks, läks hommikul tööle ja kadus, nähti viimati ühel või teisel tänavanurgal, väljus sellest või sellest majast ja ... kadus. Rebisin lehekülje välja ja kleepisin teibiga seinale, siis seisin ja vaatasin, iga päev vaatasin. Lõpuks tundus, et näen nende nägudel mõnesuguseid ühisjooni – kõigi nende teadmata kadunuks jäänute nägudel.

Hilisõhtutel, päris öösiti hulkusin tänavatel (olin nii palju maganud, et siis ajuti ei tahtnud üldse, öösel ka mitte, ei läinudki magama), kohutav sula oli, kõik tilkus ja voolas ja sätendas, aga kole must oli ka, nagu linnas ikka, räpane. Küllap märts. Tundus, et kogu see puust pehkinud linnake on otsapidi juba kusagil tunnelkollektoris, laguneb laiali ja kaob pilbastena asfaldisse pressitud kaevukaante ribide taha. Tundus üliväga võimalik, et öistel jalutuskäikudel, märtsi hilisõhtutel, võib neid kohata, kedagi sealt artiklist, mõnda teadmata kadunut, et sellistel öödel nad ringi hulguvadki, et kõigepealt astud süütukesse porilompi (aga nende lopaste mülgaste sügavust on võimatu teada!), siis käib külm läga üle poolsaapa – sahh! – ja kui lombist välja kargad, põrkad mõnega neist kokku!

Teinekord oled targem! Ja katsu sa kellelegi hingata!

Pögenesin ülepea koju, toppisin saapad ajalehti täis ja vajusin voodisse. Kui nad hakkasid ükshaaval mu unenägudesse imbuma, need näod, teadmata kadunud, võtsin pildid seinalt maha. Jõgi oli Mardi juba välja andnud ka, sellel kõigel polnud lihtsalt enam mingit mõtet.

SIGNE GJESSING

taani keelest Carolina Pihelgas

Viini valss: seelikuäär on universumi nokk; seal, tähtede all, toidabki ta poegi,
sellal kui tõelisuseväädid sünnivad ja kisendavad,

tõelisuus ripub väädi otsas ja muutub kobarateks, maailmajõgi nopib neid, sest
nad on juba küpsed,

universumi lapsed karjuvad paisumise peale, meie tantsime valsisammul neist
üle –

meil on seljas maani ulatuvad meetodid, millega planeet pöörlema panna –

tolm: ruumimahu mansetinööbid, mida miljardeid kilomeetreid ja aastaid
kohmakalt pihus hoiame

kõrvarõngas asetatakse ruumi, nagu laotaks pasjanssi – vaikselt ja rahulikult,

„ ” võtab ruumil selja tagant kõrvarõngad ära ja suudleb teda kaelale:
ruum avaneb pisut ja muutub kaugeks, ruumi takjapaelast väärikus vangistab
sädeluse,

ruumi, mida
joonte maailmas väga oodatakse, kuigi ta pole seal kunagi käinud:

joonte maailm kisendab türkiisselt, ta kriipsutatakse läbi, nagu oleks ta hull – visandid maailmaruumis

klaaslae hääled ja valgus kiirustavad teda tagant – meiega koos, me kiirustame end tagant, siis peatume –

sa istud just selles poosis, milles päike oleks tahtnud istuda, kui päike oleks teistmoodi välja kukkunud,
pöörad end minu poole nagu just selline pintsililöök, meri, mis oleks olnud päikese sees, kui päike oleks Hiina klaaskuul, mitte päike –

päike ripub nagu tikitud uksekellapael ruloo servas; kui sellest tõmmata, langeb pool rulood alla, ja kui sellest veel kord tõmmata, langeb alla ka teine pool, jah, seal ripuvad

paljud

päikese küljes, tohutu tekk-nii-kaugele-kui-silm-ulatab

päikesenöör

ripub otse meie nina all
tahab, et teda tiritaks, kõik maailma küljed ripuvad ülal ja all, mõni ilm tõmmatakse üles, teised jäävad natuke ühele küljele kõlkuma –

me suudleme päikesega:

teie

suudeldes langevad õielehed nagu roosil, meie keeled kukuvad hetke küljest ja hetk on alasti, täiesti ilma lehtedeta

*

võtame vastu lagunevate universumite kaebusi maailmaruumi avarumise kohta. – millised on need lagunevad universumid?

*

maailm on liiga, liiga, liiga pisike, ohtlikult pisike – justnagu katuseterrassi piire võib olla madal, ohtlikult madal

*

maailma uus, eelmisest parem väljaanne on ruumi tähelepanu keskpunktis

*

ilm: maailmad maitsevad pimesi igavikke: „ligi”, „ligi”, „ligi”, „ligi”, „ligi”

*

igas hästi varustatud peas on universum juba olemas

*

universumi paaritumistants – aed, sealt teise aia veepeeglist paistab suuri metsikuid edasisööste, miskit liigutab seal

*

leban universumi käte vahel, tema aga tantsib paaritumistantsu hoopis kellegi teisega

*

(universum võtab mu alati igale poole kaasa, ta on nagu tippmodell, kes peab tite tööle kaasa võtma)

AUTORIST: SIGNE GJESSING (26)

Sinu luuletused on väga haaravad, nad on korraga tihedad ja avatud. Kuidas sa sellise vormi leidsid?

Minu kolm luulekogu kokku *ongi* tee vormini, mis minu viimase aja loomingus ilmneb. Kui olin selle vormi leidnud, teadsin kohe, et sellest ma enam ei loobu. Selline luuletus on küll hõre, aga ta *toimib* luuletusena. Instrumentaliseerisin luuletust järjest rohkem, keskendusin teole. Tahtsin kujutada puhast tegu. Instrumentaliseerimine tähendab siin, et luuletus hakkas järjest rohkem korrastama selliseid tegusid nagu taipamine, jooksmine, hüppamine, ohkamine. Lausete äärmiselt loogiline struktuur representeerib liikumist alati ühtmoodi; nii tean, et see alati toimib. Luulekogu „Ideaalsed sündmused” ongi see konkreetne vorm.

Kuidas sa suhestud ruumiga?

Ruum on minu jaoks vaimu metafoor, nii nagu Rainer Maria Rilke; tema inspireeriski mind oma *Weltinnenraum*’iga, üleilmse siseruumiga, mis kõiki transtsendentselt läbib. See ruum on universaalne ja ühtlasi ideaalne, sest seal võib jõuda universaalsete mõisteteni ning seda ruumi võib ka teistega jagada. See on peaaegu nagu internet, aga sarnaneb veelgi enam Platoni ideede ilmaga. Välisilma sekkub see ruum seeläbi, et ta on välisilma sisemus.

Kas võiksid paari lausega kirjeldada, milline on praegune noor luule Taanis? Mis laadi tekste kirjutatakse?

Mulle tundub, et praegune luule kannatab teatava umbusu käes – ei usuta luuletuse tõelisusse. Luuletajad ise küll ei arva, et see usupuudus välja paistaks, aga just see ekslik arusaam ongi luuletustes väga selgesti näha. Sellest olenemata on luule romantilise esteetika ja eri sotsioloogiliste väljade segu; luuletuste sünteetiline iseloom kajastab autorite hoiakuid poeetilise kohalolu reaalsuse suhtes.

MARTIN GLAZ SERUP

*taani keelest
Carolina Pihelgas*

VÄLI

See on loodusluuletus, aga räägib ka muust kui loodusest, sest muudki on olemas. Välja peal kolm külma kasvuhoonet, nende niiske tööstus, udu sees, kollased. Kas võibki tunda ennast nii nagu väli – kuidas saaks end temaga samastada, selle paiga, ülesküntud välja, imeliselt avatud ruumiga, kehaga, mil pole elundeid.

*

Väli peaks rohkem liigutama, ta teab seda hästi, ta ei käi spordiklubis, tööle sõidab autoga. Väli ei tea, kust ta peaks liigutamiseks aega võtma; väli ei saa aru, kuidas kõigil teistel on liigutamiseks aega. Mida nad küll tegemata jätavad? Väli jättis suitsetamise juba ammu maha, aga mittersuitsetamisest päriselt ei piisa.

*

Pariisi reisil ilma lasteta küsib väli: kas sa arvad, et meil on kriis? Jah, tuleb kiire vastus. Natuke liiga kiire, tundub väljale, sellega polnud ta arvestanud, väli jääb vaikseks. Peab veidi aega võtma, et teada saada, mida sellisel puhul öelda.

*

Väli veedab liiga palju aega Facebookis.

*

Väli vaatab liiga palju telekat.

*

Väli ei liiguta end piisavalt.

*

Välja lähedaste sõnul on ta hommikuti liiga kaua kempsus. Väli lihtsalt istub seal ja ärkab üles. Väli on aeglane ärkaja.

*

Mõnikord mõtleb väli, et ta on õnnetu teataval leebel ja tavalisel moel, mis teda rõõmustab, sest talle tundub, et see on kindlasti hästi normaalne – see rõõmustabki teda, sest talle tundub, et võiks hullemgi olla, mis omakorda tekitab hirmu, sest tundub, et alati võib ikkagi hullemaks minna, mispeale püüab ta millelegi muule mõelda.

*

Väli ei ole kunagi väljaspool Euroopat käinud.

*

Väljal on raske olla seal, kus ta on; see kõlab nagu kliše, aga peab siiski paika. Väli saadab palju SMS-e. Väli on palju netis. Väli kardab, et jääb millestki ilma, väljal on palju käsil. Tal on palju huvisid, ta tahab teada, mida teised parasjagu teevad.

*

Väli pole loodusest eriti huvitatud, loodusesõber pole just see sõna, mis temaga seoses pähe tuleks, teda ei huvita ei loomad ega puud ega lilled ega ükski selline asi, mis huvitab loodusesõpru. Välja suurim looduselamus oli Roskilde lõbustuspargis – ta lendas pisikese lennukiga, kus oli neli inimest, see oli väga intiimne, loodust on ilus vaadata kõrgemalt, lennuk oli punane.

*

Väljale meeldis tantsida, juua ja tantsida, aga pärast seda, kui keegi tegi firmapeol moblaga pilte ja saatis need kõigile näha, pole see enam päris sama. Väli on aru saanud, et tal on üsna raske end lõdvaks lasta.

*

Mõnikord mõtleb väli, kas meri on sellepärast sinine, et taevas on sinine, ta on nimelt kuulnud, et meri peegeldab taevast, aga kuidas saab nii olla, mõtleb ta, et vesi ujulas on samuti sinine, mida ta siis peegeldab, seda ta välja ei mõtlegi. Võib-olla on asi siis selles, et basseinis on sinised kahlid, nii räägitakse, aga sellegipoolest ei seleta see üldse seda, miks meri nii sinine on. Oh jaa. Las olla, nagu on.

*

Väli sõidab Londonisse, et Briti muuseumis oma silmaga Lihavõttesaare kujusid näha, et teha endast nendega koos pilti. Londonisse on odavam sõita kui Lihavõttesaarele. Kui õige hetk on käes, ei meeldi see mõte talle enam, ta ei taha paluda abi, ei taha küsida, et keegi temast pilti teeks. Ta sööb hotellis hommikusöögiks küpsetatud ube Tabascoga, röstsaija ja muna ning sõidab koju tagasi.

*

Väljale meeldib telefoniga rääkida, kõnelemise intiimsus, koosolemine, ilma et oldaks koos, teise hääl tema enda elutoas, see äkiline lähedus, mida saab nii lihtsasti katkestada, täpselt samamoodi nagu pannakse kinni telekas. Ta võib rääkida tundide kaupa, kuni tema kõrv läheb soojaks ja tumepunaseks ning hakkab tukslema.

ANDRUS KASEMAA

*

Hei sina enesetapja kes sa pankrannikult alla sõitsid

miks sa ei öelnud et end tapad
oleksid võinud helistada mulle öösel

ma oleks su kõrval istund

oleks kuuland koos raadiot
joonud end täis
kihutanud pankrannikult alla

oleks surnud koos
olen ju isegi mõelnud

kõik enesetapjad võiks kuskil foorumis olla
mitte seda üksi teha
kõik kes end ära tahavad tappa võiksid kokku saada

kahe- või kolmekaua

et enesetapp poleks nii üksik ja kole
ja oleks natukenegi lõbusam

*

Jah armastus on ilus
ainult armastajatele antakse andeks kui nad väljakul suudlevad

keegi isegi ei märka neid
märgatakse
aga ei öelda midagi

nad põevad haigust
mis pole ravitav

armunutele antakse kõik andeks
isegi selle et nad hõivavad sumedal kevadõhtul kõik pargipingid
või eksivad ära võõrasse aeda

ainult südames kibestunud vanamutid ei anna
need kisavad üle väljaku või ütlevad midagi sapist

nagu et

kas te mujal seda teha ei või vastik hakkab

*

Jumal miks sa kirjanikele luuletajatele nii vähe
oled inspiratsiooni kallanud

täna tuli Looming
mul käib see ajakiri sest on odav 10 eurot aasta
aga ta ei põle

loen läbi sirvin lugeda pole eriti midagi
väga harva

Jumal pane kirjanikud põlema
Jumal kalla nad üle uputa üle luuletustega
et nad ööd läbi vehiks rõõmuga luulet teha
ja romaanid tulevad kõik sellised et loe ja imesta

muidu loe seda Loomingut ja imesta miks ma ta üldse tellisin

juba aastaid imestan
taevas hoidku

10 eurot aastas
selle eest peaks ju ometi rohkem saama kirjandust

või ei?

*

Kui ma sündisin aeg oli nii uus kõik oli nii uus
riided autod inimesed

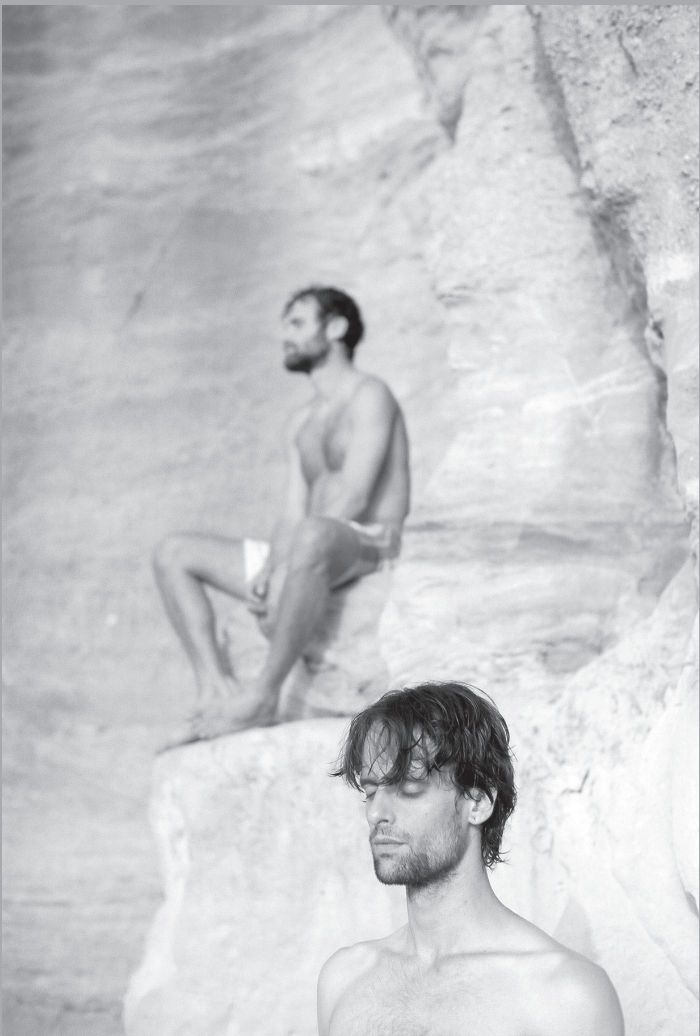
ma uskusin alati et meie olemegi noorus
meist nooremaid ei tule

tükk aega oli see nii
tundsin uhkust

nüüd aeg on saanud vanaks autod on saanud
vanaks keda ma mäletan lapsena
palju autosid on ära lammutatud
inimestest rääkimata paljud on surnud

nüüd vaatan noori inimesi
nad on nii ilusad noored

kunagi olin ma ka selline
tundsin rõõmu elamisest

*

Tahaksin olla maalija
kõndida mööda jõekaldaid ahmida endasse kauneid vaateid
molbert käes pukk maasse lüüa võileivad lahti rullida
süüa

ümiseda viisi maalida maalida pilvi ja mühisevaid metsasid
segada värve

laulda tirilii tiridaa lurlumps purlumps

olla rõõmus õnnelik
kaabu peas või kübar käärida käised üles muudkui maalida
muudkui maalida imetleda värve

laulda aina

mitte mõelda enam su peale enam mitte kunagi

unustada sind tahaks

*

Õösel vaatan FB-d
enda koolikaaslasi

oo millised vanad mehed juba enda tittedega
kannavad edasi maa nägu uuendavad seda

tulevad uued tarbijad
maa ei saa veel otsa

natuke kurb on
et mina olen lihtsalt niisama seksinud

et ma olen vanapoiss
ja minuga kaob midagi

ja ei tule kunagi tagasi

ja maailm pole minu nägu enam iial

*

Õde helistas
tal on vist vähk
kardab öelda seda sõna välja
küsib arstilt
kas tal võib olla see halb asi
küsib minult
venna kui see halb asi on
mis ma siis teen

ise nutab telefonis
ma naeran

oleks mul vähk
ma oleks õnnelik
naeraks telefonis
arstidele
vanematele
kõigile teataks
kas tõesti võib see olla vähk!

*

Lehes on õpetus mida teha kui märkad muutusi sünnimärkides

mina tean mis ma teen kui leian ühel hommikul või vetsus
juhuslikult ennast pestes muutusi sünnimärkides

ma plaksutan kõvasti köögis ja vannitoas panen raadio kõvemini
mängima
lähen välja sööma teen endale välja

võtan päikest ja lähen randa

öösel loen hoolega raamatuid justkui lootes midagi kaasa võtta siit
maailmast

ei unusta pilvi vaadata sest need on midagi erakordset
ka need võtaksin kaasa kui mõni neist mahuks mu kirstu
ja kui saaks

lähen kiriku laulan ülistan su nime oleksin väga rõõmus ja õnnelik
ometi tahad mind juba näha!

Jumal ma olen nii õnnelik

ja siis tulevad lilled ja kaardid mu lemmikmuusika

taevas

Jumal

anna see ilus päev

et ma võiksin olla õnnelik

lõpuks saada rahu

KELLY

TURK

LONDON

täna on taas teisipäev. vaatasin vana tuttava ja tema peigmehe pilte, nad olid reisil, soojal maal. olen alati pidanud teatud inimesi valelikeks armastajateks, mulle tundub, et põhjus, miks too ja see koos on, on miski muu kui armastus, miski muu kui see jeesuskristuslik armastus. minusse laskub kahtlus, et humanitarismi asemel liidavad neid kokku maised perspektiivid. oletan, et neil puudub julgus elada oma elu kui kunstiteost, selle asemel eelistavad nad neodekatentsi, hübriidintellekti, raadiost kostvat linnulaulu ja tsüklilist elu. nende elu näib mulle kui kirikukalender, kui altar, mis sulgub ja avaneb taas ainult ettekirjutatud sündmusteks. nad ei taha hulluks minna. kes kord ei ole kaotanud meelt, ei ole saanud vaimuks, ei saa selleks kunagi ... ta jääb enesekordusesse. ekslema hämarusse, hoidma ülal seina.

kõige tõepärasem hullumeelsus on märkamatu, see hullus, millest enne kirjutasin, on ainult hämarus, mis laskub hingele, loor, mis tõmmatakse enese silmadele, kõik ruumid on pimedad, ükski maja ei ole kodu, on ainult külluse ihalus, on ainult püüdlemine millegi poole, mis on kusagil kaugustes. ja on olemas ainult üks tõeline nõdrameelsus ja see on eitada elu, tõeline hullumeelsus on märkamatu, ta on igal pool, ta on mudeli mudel – kui müüt, mis oma kerkluses on tõele lähemal kui inimene sinna eales pääseb. see on kui autoparklast kostev linnulaul. sa otsid linde, aga neid ei ole, on ainult kõlarid ja vool. ma ei arva, et õiglasem oleks elada originaalina, allikasse jõuab ka koopia, ja iga koopia jõuab originaali, suubub igavikku, aabrahami sülelusse.

kas tõesti, ikka, ikka pärast neid kõiki, pärast seda paari aastat nad armastavad teineteist? kas tõesti on nemad kaks ette määratud olema teineteise messiad, päästma teineteist rusuvast külast, kus puudub elekter, kus puudub tualett, on sund tassida raskeid veepütte saja kümnendale korrusele, rebenenud seelik vesiste reite ümber kinni, rasked tunnid käsi välja venitamas. kas nõnda lõppeski nende vähetasustatud ja soovitatavalt alandlik teekond loomatalitajana. kes andis neile loa sovhoosi ukseid kinni lüüa ja minema marssida, linna, kus on ainult purunenud unistused, neile,

kes enese originaalsusesse ei uskunud. mis vahet seal siis on, kas olla koopia või originaal, kui kõik lõppeb ikka halastavate käte embusesse mahitult. kes lubas neil minna linna, võtta omaks kahvel ja nuga, tõendades nende immigrantide natuuripärase ebapädevust, nende kokkukuulumist karvaste ihudega.

välja, immigrandid! kuradi luuserid ja segaverelised, kaduge välja siit, segaverelised, kelle ema ei mallanud magatada noid, kel oli prestiiži. võtke oma viiulid ja kirbud. haarake kaasa oma purjus mehed ja kärnas lapsed, oma lõtvade elukommetega ja liigselt lustakad naised, hoorapurikad!

see siin ei ole mingi kuradi new york ega chicago, kus kõik juhtub ainult nendega, kes usku madaldavad. see siin on london, kus õnn saab osaks neile, kes end surnuks töötavad, ja alles siis saavad igavesti elada.

olen käinud mõlemas, nii new yorgis kui ka chicagos, new yorgis peksin oma lapse jänesega surnuks, kogemata, ja chicagos uputasin mehe viskitünni, kogemata.

ma ei suutnud enam kannatada, olin just budistliku ellusuhtumise kohta lugenud ja mõistnud, et pooled kannatused olen iseendale vabatahtlikult valinud. nagu lapsed ja mehe. kes siis teadis, et muutun ja lõpetan olemast koopia, kui on võimalik olla originaal.

nende raskus, nende paine, nende nüristav meel, neis puudus elurõõm, nad nägid linna nii, nagu nad nägid meie kodu, rämpse kuseurkana. mina aga sündisin siia ilma tähesäras, valgustama neid, kel on raske, kuid oleks ma enne teadnud, et nukrameelsetega ei ole tarvis abielluda.

mehe leidsin pesuköögist ja lapse sünnitasin pesuköögis, auravate linade vahel. soe higi nirisemas rebenenud auku. karjed ja pesu ootavad linad.

kõige noorema poja jätsin alles, ta oli niikuinii lollakas. keegi ei tahtnud teda mõista, isegi mina ei püüdnud seda teha. tema kurjast moonutatud silmad heidutasid mind, pärast sünnitust plaanisin ta surnuks näljutada, aga mees sattus peale just siis, kui mängisin filipi roietel bachi.

lihtsalt, ma ei uskunud, et see on minu poeg, mina sündisin ju tähtedest, mitte kurjaallikast. ju anti ta mulle õpetuseks. jumal annab ju täpselt nii palju, kui jaksad kanda.

kuu aega enne lahkumist püüdsin lõpetada filipi väärastunud elupäevad arseeniga, aga ega lolle murra miski, ka mitte mürk. ainult oksendas ja sittus, koormas mind veelgi, süvendas mu tuska. kuni lõpuks keerasin ukse kinni, neelasin võtme alla ja istusin laeva peale. sõitsin lihtsalt minema, londonisse, kus tähed ei ole pimedad.

kas te tõesti arvate, et mind huvitas, mis filipist sai? või miks ma ei viinud teda lihtsalt kloostrisse või miks ma ei võtnud teda endaga londonisse kaasa, lasknud ta tänaval lahti kui marutõbise koera, soovinud tuult tiibadesse ja jätkanud oma elu kusagil kõrvaltänavas. või miks ma lihtsalt ei saatnud teda sinna, kust ta tuli. aga milleks, ta oli niikuinii nõdrameelne, ta võib-olla ei saanud oma kannatustest isegi aru, veel vähem minu omadest, ehk ta isegi ei märganud, kui lahkusin. on kergendus olla nõdrameelne. filip ei abiellunud, vaid keppis koeri ja lambaid, justnagu ta isagi.

aga mina randusin ja sünnitasin taas.

CJAH A PÄEVIKUSISSEKANNE VÄLJAVAATEID AKNAST

7. oktoober 1967

„sul ei tohi olla muid jumalaid minu palge kõrval! sa ei tohi enesele teha kuju ega mingisugust pilti sellest, mis on ülal taevas, ega sellest, mis on all maa peal, ega sellest, mis on maa all vees! sa ei tohi neid kummardada ega neid teenida, sest mina, issand, sinu jumal, olen püha vihaga jumal, kes vanemate süü nuhtleb laste kätte kolmanda ja neljanda põlvni neile ...”
(2ms 20:3-5)

paar aastat tagasi, siis, kui elasin veel mujal, magasin ühes järjekordses voodis, ühes järjekordses toas, ühtede järjekordsete inimestega, nägin ühel ööl unes, ööl, mille veetsin mäletamist mööda omaette, und mäest. see mägi kõrgus minu ees, lilla mägi, ja see mägi oli lilla. minu üllatuseks ei seisnud ma selle mäe tipus, või kui te mõtlete taro peale, siis kaheksa peekrit, rändur jätab kõik kaheksa peekrit maha, tee peale maha, sest neis ei olnud, vähemalt üheski neist, miskit säärast, mis oleks pakkunud janusele juua. kõik peekrid olid täidetud täitmatute unistustega. ja siis ta otsustabki minna, minna otsima midagi paremat. kuu saatis minejat küsival pilgul: kuhu sa küll lähed, mis sinust edasi saab? aga isegi rändur ei tea, mis temast saab, tal on lihtsalt vaja minna. see tunne on kui tuul, mis puhub arusaamatutel põhjustel, enesele teadmata suunas. lilla-lilla, ainult intuitiivne teadmine, sisemine kõiketeadev mina, aimab.

seisin unes lillakas ruumis, minu ette laotus tee, mis näis viivat mäeni, mäletan end mõtlevat ja isegi ehk tundvat ahastust tee pikkuse üle. tundus ilmatu maa minna. aga elu paradoks on, et seisma ei saa jääda, peab edasi minema, peab edasi minema, jätma maha kõik, mis ei teeni enam oma eesmärgi, ma ei tea, mulle tundub, et asi ei ole isegi mahajätmises, vaid see lihtsalt võetakse ära, universum võtab ära, ja just ennist mõtisklesin aknast välja vaadates, et ainuke selgus, mis tabab vaatajat, on siis, kui sünnib tervikpilt, ja kohe, kui see pilt luuakse, ta ka hävitatakse. kõige peadpööravam selgus on lagunemise eel. sissevaade tegelikkusesse. ja vaataja õnneks, vägivaldsest tõest olenemata, mureneb illusioon jumala armastavate ning pihuks ja põrmuks muljuvate rusikate abiga. nii et ei ole vahet, kas tahta või mitte. mägi on ikka. ees. või taga.

minu õnneks, või õnn, mida tundsin und nähes, oli teadmine, et minu kõrval, sealsamas teepervel mäe juures, seisab veel üks kogu, keegi mees, minu mäletamist mööda oli ta tume. tume mees.

unes ei näinud ma ei enese ega ka tolle mehe nägu, vaid hoidsime käest kinni, mägi kõrgumas silmapiiril. mägi kõrgumas meie ees. lihtsalt üks pilt. ja see uni oli lihtsalt üks pilt. pilt mäest ja kahest inimesest, käsikäes. mul on tunne, et me justkui jagasime täpselt sama kergendustunnet. aga võib-olla ma eksin.

ma ei tea, kes see mees oli, tol hommikul, kui ärkasin, kahtlustasin üht slopeenlast, et ehk on tema see tume mees, ta oli ainuke tume mees, kes mulle meeldis. tol hetkel. nüüd on veel üks. aga vaadake, kui olete korra eksinud, või isegi kaks või kolm korda, ei pea te enam kõiki tumedaid mehi noiks, kes teiega üle mäe rühivad. seega olen pooleldi minetanud vaate tumedale mehele, ehk isegi veidike skeptiliseks muutunud, ja kuigi, kui hakkan sügavuti meenutama pilti mäest ja lillast aurast meie ümber, suudan kõige selgemini meenutada siiski ainult toda tumedat meest. skeptitsismist hoolimata.

teisalt ei suuda ma ka mitte mõelda võimalusele, et ehk sümboliseerib see mees ainult mind, või kõiki neid tumedaid mehi, kellesse olen armunud olnud, kes on suutnud mulle näidata mind kõige grandioossemalt. või olen mina ise see mägi, mis tuleb ületada? ületada iseend. kas see ongi lõppude lõpuks üldse tähtis?

kõige õigem oleks ehk suhtuda ellu kui ülempreestrinna või keiser: kõik, millel on vaja tulla, tulgu ise.

kolisin äsja, taas, taas üks tuba, taas üks voodi, taas uued inimesed, taas mägi, mida ületada. kuid minusse on sünenud tunne, et too mägi,

mida kord unes nägin, need paar aastat tagasi, et too mägi saigi minetatud. sest siia tuppa kolisin, õigupoolest see põhjus, miks tahtsin siia üldse tulla, seisnes seinale maalitud lillades mägedes. mägede tagant tõuseb kuu.

riputasin seinale pildi „the art of disney”, pilt, mis kujutab walt disneyt, kes ületab koos miki hiirega käsikäes silda, maailma, kus kõik on võimalik. midagi rohkemat, midagi tavareaalsusest ülevamat. tavareaalsusest. ülevamat.

„sul ei tohi olla muid jumalaid minu palge kõrval! sa ei tohi enesele teha kuju ega mingisugust pilti sellest, mis on ülal taevas, ega sellest, mis on all maa peal, ega sellest, mis on maa all vees! sa ei tohi neid kummardada ega neid teenida, sest mina issand, sinu jumal, olen püha vihaga jumal, kes vanemate süü nuhtleb laste kätte kolmanda ja neljanda põlvni neile ...”
(2ms 20:3-5)

HOIAN MICKEY MOUSE'I KÄEST KINNI

ein ein ein tag meines lebens! ich will! will ich? will ich? seisan kinojärjekorras. olen hiljaks jäänud. film on itaalia keeles. saksakeelsete subtiitritega. saan natuke aru. kolm aastat tagasi olin siin lähedal. oli taasiseseisvumispäev. apokalüpsis. täielik hullus. uriinijoad. granaadid. soomukid. maskides mehed. kõlarid üürgasid itaaliakeelseid sõimusõnu. tulge lammutama. meloodia. aru sain vähestest sõnadest. noored fašistid vahajopedes. lubavad tappa tolle, kes neid represseerib. ahistab. nad tahavad teada, kes nendega räägib. kust see hääl tuleb? kusesed tänavad. nad nägid oma linna nii, nagu nad nägid oma elu: tolmu kuseurkana. granaadid ei lenda. ratsavägi. palju mundry mehi. liivamäed. paljastatud rindadega naised, mehed kõigest ühiskonnakihtidest. mickey mouse'i süeluses.

üks pilet sellele filmile, millele olen hiljaks jäänud. millisele täpsemalt? „apooria teooria”. ostan pileti. toimub vahetus. tundmatu nägu rahatähel. viisteist minutit. kaks ust. ühes minu film. teises kellegi teise film. kõik otsused on õiged. astun saali. film käib. naine nikub meest. peaaegu kõrvalosaline armatseb kõrvalosalisega. nussivad ja tõmbavad kokaiini. peaaegu peaosalise tuharale on tätoveeritud vikerkaar ja kolm tähte. kõige ülemine täht on kõige suurem. positiivne vabadus.

WIKTOR KULERSKI PÄEVIKUSISSEKANNE

24. september 1993

punase päeviku sissekanne. pärast toda hommikut, kui kaotasin enda üle valitsuse. luuletus minu tunnetest ja läbielamistest, üle nädalase hiline misega küll. ma vist kahetsen, kuigi justnagu oleks võitnud ka. võitnud enese enese üle. ma ei kahetse toast välja tormamist, kahetsen ehk seda, et ma ei suutnud lahendada sedasama ammu vindunud tüli kuidagi teisiti kui nii, nagu välja kukkus.

see oli juhus. see oli juhus. aga võib-olla juhus ongi me saatuse. lugesin kunagi, juba ammu küll, tuntud vene kirjaniku teost ja üks tema tegelastest nentis, et meelelises kaoses säilib selgus.

ja säilibki, aga väga ratsionaalne, tahtega ratsionaalselt moraali mine-tada, aga mis saab siis, kui ma allun oma vihale. sest on ainult see hetk. kõik on siin. ja pärast seda ei ole enam midagi. ega ei olegi midagi, peale selle luuletuse. kes vabandust palub, see tõendab süüd.

Libedad kui sapp, sinised kui armastus

kui võtsime end päris esimest korda alasti. nõnda kahekesi. sina ja mina. oli minu ainukene mõte minu ainukeses peas mõte meist siin nõnda alasti, meist kui protsessist, nõnda alasti. ma vaatasin kõrgelt meie peale, vaatasin meie peale, nõnda nagu meie peale saab vaadata läbi kõigi nende silmade, kelle ihust me siia oleme tulnud, kelle pärast sa siin minuga oled, ja minu keha rääkis mulle kõige valgemaal hetkel, kõige
algupärasemal

hetkel, mil minust sai olevus, nõnda.

kõigi nende suuga, kelle ihust tulen, nõnda.

kui sa siit ära lähed kord, kord, kui sa siit ära lähed, hakkad sa mind
veel armastama.

meie rinnust lendasid välja sinised tuvid, nad lendasid vastu lampi, vastu seinu, vastu voodit, vastu ust, ja välisust, ja kööki, ja tagasi.

vastu klaasi, vastu nägu, vastu nägu, vastu meie käsi,

ja jalgu, ja selga, ja voodit, ja linu, kus magatasime end.

vastu meie mehelikke sääri, vastu meie naiselikke puusi,

vastu meie mehelikke silmi, meie mehelikke päid.

meie aukudest roomasid välja maod, libedad kui sapp,

väänlesid mööda põrandaid, mööda sääri, aina juurde ja juurde,
neid roomas aina juurde, noad käes, lamp kõikumas.
sõid meie nahka, meie silmi, sülitasid koledaid sõnu, närisid meie käsi,
sõid me juukseid, me linasid, me patju, raamatuid, mida me niikuinii
ei lugenud.
surusid käed meie kõridele, surusid me pead vastu seina, kallasid
tablette kõrist alla, surusid
kätte nuge. ümisesid: ma ei armasta sind, sest ainult mina tean,
kuidas see, kuidas see,
sa ei arvagi, mis sinust minu sisse jääb, ja see ongi halb.

ma loodan, et see luuletus lahendab kõik minu valud, ja pressingud edasis-
teks päevadeks.

sellest see vene kirjanik küll ei rääkinud, sellest selgusekoormast, mis
tuleb hiljem, võib-olla rääkis, aga teisiti, ta oleks võinud ju lisada, kas või
remargina, et kogu ülejäänud elu pühendatakse unustamisele. aga mina olen
kangelaste soost ja suudan unustada kõik, ja mina suudan unustada, sest ma
olen kui tiik. aga päris nii ma ka tegelikult ei arva. mina olen kui jõgi.

mina suudan koormast vabaneda, ja pealegi, kui keegi meist vabandust
ei palu ega taha seda teha, siis ei olegi süüd. siis ei olegi koormat. ja mina
olen kui jõgi. seega, milleks üldse see kuradima luuletus?

mis kuradi patukahetsus. ma loen selle hiljem ette, kõva häälega, nii
nagu keskajal, ja see luuletus ongi mõeldud kõva häälega ettelugemiseks,
auditooriumile, publikule. ja keegi publiku seast on tundnud neid samu
tundeid ja ta saab katarsise, ja nõnda saab minu tegu suurema tähenduse
kui see, mis praegu on, üks selge seik minust endast siin elus. või ta tunneb
karistust, et jumal on näinud tema tegusid, veel keegi teab, ja tema teab siis
ka mind. ta teab, kes ma siis olen, milleks ma võimeline olen, kuhu võin
enesega minna. mida võib minult oodata. ükskõik kuidas sellele olukorrale
läheneda, ikka on halb. juba inimlikul tasandil, ja hingelisel tasandil. ma
kardan, et jumal nägi mind. ma vaatasin veel taevasse ja soovisin miskit.
taas. ikka on mul vaja soovida sedasama soovi – milleks? kui ma üldse
mäletaks, mis ma täpselt soovisin. kahtlustan, et olen soovinud seda mäle-
tamatut soovi mitmes varasemas elus, ikka ja jälle. kui tobu võib üks ini-
mene olla. ja ikka ja jälle kordub see taas. kas see luuletus siis ainult kinnitab
mu süüd. äkki see ongi karistus, see kuradima luuletus.

VABADUSE VILJAD

täna on pühapäev. raadiost mängib bändi ühel ilusal päeval jõuan kuule laul „ühel ilusal päeval”. istun lillas hommikumantlis laua taga ja ehitän üles klaaslinna. sest looduse sisse on mähitud deemon. rinnust valgub lõputu punane auk. leekides keerduvad tummade käed. respiraatorid. kunstillledega dekoreeritud toad. tehisintellekt näljastele.

mis tähtkujust sa oled. mina olen kaksik. väga tore, minu parim sõbranna on samuti kaksik. ta kolis teise linna. siit eemale.

kas sa usud, et linnas elamine muudab inimese hingelist seisundit? kas sa arvad, et kui inimene näeb uut, siis ta muutub uueks? utsitan inimesi kogu aeg tagant, et nad koliksid kusagile kaugele. iga hinna eest. iga nädal. ainult siis on võimalik olla rahus. unustada tulevased elud.

carpe diem. milleks mõelda igavikule. milleks öelda „homme on taas uus päev, uued võimalused”? ja nii palju elusid on, mida mitte elada. ütlen neile, et jätke siinne elu ooteruumis, avage väravad, astuge ooteruumist päris ellu. lainesse. olge kogu aeg laeval. sadamat tundmata. sadamat isegi nägemata. triivige. odüsseus. aga jätke silmad alles. hoidke eemale nõidadest, või nautige neid. ärge tundke muret ei aidsi, autobiograafiate ega determineerituse pärast. *carpe diem!* uus valgustus. ja sa ütlesid, et sa uurid valgustusaega. ooteruum on mööda lastud võimalused. ärge muretsege aidsi pärast.

ta praeb köögis muna. kell neli hommikul. taaslavastan stuudio viiskümmend nelja. olen edie sedgwick, olen mustades sukkpükstes, jalgevahel auk. õiges taaslavastuses balansseeriksin diivanil. kas ma meenutan sinu meelest edie sedgwicki? kangutan paremat jalga ülespoole, nagu baleriin, kes elab ühikatoas koos kolme trupiliikmega. mind ootab teise linna maha jäänud keskkooliaegne kallim. ta usub, et olen eriline. tema eriline baleriin. ta kogub raha, et siia sõita. ta tahab vahejaamast lahkuda. aga seniks, ütle mulle, kas ma meenutan sinu meelest edie sedgwicki? ütlesin, et ma ei tea, kes ta on! aa, okei, ta oli see, kes käis bob dylaniga. ja tegi kunsti.

kes tahab olla müüdnud? sõidan trammis. asun langenud linnas. sõitsin peatusest mööda. üks trahv. annopoli poole. tramm nr 25, annopol. üks avaneb mitu korda. ühest aknast paistab ookean. teisest minu nägu. pühin näo maha. järgnen linnaelanikele. üks avaneb mitu korda. kuni paistab trepp.

LAEV

kas igavesti võib-olla lõputult? mis juhtub siis, kui inimene muutub skeptiliseks kõige suhtes, mis lubab kesta lõppematult. suhted, mis tunduvad kui lõputu teene, sina viskad kinda maha, mina võtan üles (pea meeles: vaba tahe!), mina viskan kinda maha, sina võtad üles (pea meeles: vaba tahe!) ja me mõlemad teame, et: esiteks, feodalism on lõppenud, transformeerunud millekski keerulisemaks, teiseks, milleks korjata üles miskit, mis ei ole minu oma.

või armastus, mida kord alustasime ja mis muudkui kordub taas. ja taas. kui me sinuga usume metafüüsilisse kordusse. ühendusse, mis loodi sadu või tuhandeid aastaid tagasi.

ütled, et kui keegi ainult küsiks, millisel sajandil tahaksid elada või millisel kümnendil, siis vastaksid, et 18. sajandil või 1920. aastal. ja kui keegi küsiks minu käest, millisel sajandil tahaksin elada, vastaksin, et tahan olla siin ja praegu. modernist. ratsaväega eesotsas. ja saada ükskord fiktsiooniks altaril. nõnda nagu kristus – keegi ei mäleta, kõik ainult teavad.

muusika, mida kuulan taas ja taas. olenemata tühimusest. olenemata frustratsioonist. olenemata mugavustsoonist. teades neid sõnu, tean ma juba neid meloodiaid, hääldusi, sõnu, sõnu, miski jäi vahele. turvaline. nagu loeksin raamatut, teades lõppu. alustaksin armastust, teades lõppu. monogaamia on igavuse algus. suudluste lõpp. ja igavesti, ja igavesti. ja taas vahetada poosi. muutuda masinlikuks. ja taas üle kirjutada. ja taas eneses kahelda. taas küsida, mida toob mäletatud algus. põletada küünalt kahest otsast, ja aina korrata, põletada küünalt kahest otsast.

üsna pea pühendan sulle mõne laulu – kuidas saad armuda kellessegi, kes ei tea gainsbourgi?

*how can you fall in love with a guy who doesn't know gainsbourg? if you expect him to be sweet with you, i will say good luck to you.*¹

ekslen trammis, aknast valgustab silmi sillaehitus, konstruktsioonid, uus linn, vana linna rüpes, nõõritud mehed, koeline metall, sõnad, maha jäetud sõnad – see siin on pühendatud anitale, olen olnud kaugel ära, see siin on kirjutatud minule, siinsamas löid klaase kokku klaudia ja marcel ning lubasid korraldada revolutsiooni, seinad veriseks! siin otsustas torota, et ta siiski ei taha saada näitlejaks, liiga raske on lõhkuda *mina*, ta tahab

1 „Kuidas saad armuda kellessegi, kes ei tea Gainsbourgi? Kui sa arvad, et ta on su vastu hea, siis õnn kaasa!” (ingl)

olla publik, ta tahab olla hindaja, siin mõtles philip, et ta jätab siiski torota maha ning kolib viini, hakkab arstiks, või arhitektiks, või seiklejaks, kõik on juhtunud liiga ruttu, ja liiga vara. ja torota ei taha enam näitlejaks saada, philip ei usu inimestesse, kes ei usu iseendasse. siin pildistas mateusz koos oma musta koeraga pilvelõhkujaid. siin nuttis kasia, kuulates bob dylani „young at hearti”, taas jäi kaks punkti puudu, taas peab ümber otsustama, minema londoni ärikooli asemel indiasse, ennast kaotama, ja leidma, hüvasti fiktiivne raha, hüvasti suurkorporatsioon, kasia ei taha enam uskuda mobiilifirma prioriteetidesse. *you can go to extremes with impossible schemes*. ta kogus kapitali. vähemalt ta kogus kapitali. siin lubas silvia kolida valele poole silda, seal on odavam üür. ja skandinaavia mõjutused, nõnda väitis üks välismaalane. siin otsustas ola, et ta ei suitseta enam kanepit ega söö rahusteid. viimati, aasta tagasi, oleks ta oma truud sõbrad peaaegu kaotanud. vähemalt nõnda tundus. talle. siin otsustas ola, et ta läheb hoopis taani kunstikooli, siin otsustas ta, et temast saab professionaalne diskor, aga ta ei võta enam rahusteid, ja isegi kui võtab, siis ei räägi ta sellest eales kellelegi. siin mõtles jan, et temast saab midagi rohkemat, temast saab midagi suuremat, ja temast ei saa säärast nagu ta vanemad, lastekirjanikud, temast saab midagi tähtsat. ta otsib nüüd sõnu, mida öelda. ja ta käib siin nii tihti kui võimalik. lisab aina juurde. sõnu. siin langetas malgorzata otsuse, et temast saab mõjukas kuraator, nüüd on tal vaja leida õiged ameerika investorid, ehk saab temast isegi kunstikoguja, praegu ta küll varastab kohalikest baaridest maale, vahetevahel ka mujalt, enamasti mujalt, aga võib-olla kolib ta hoopis pariisi, sinne elu on nii hall, nii tühine, ja keel, milleks rääkida ühte keelt, kui on võimalik rääkida paljusid, ja korraga. siin otsustasin mina, et käigu kuradile lääne investorid, mina pööran pilgu hoopistükki aiasse. hiina pank. hiina pank. mõned investorid on end siia juba kohale ehitanud. *chinese pank*. ja siis sõidan ühest metroo otsast teise. teisest metroo otsast esimesse. ootan aasia ärimehi.

13 päeva tagasi nägin unes, et mina ja mu vend püüdsime suurt pruuni lehma autosse suruda. punasesse autosse. lehm puikles vastu, ei tahtnud autosse minna. mitte et ta oleks olnud masinate vastu, pigem tajusin tema silmades umbusku. lehma silmades sillerdas sügav kahtlus. lummavad silmad kui hobusel. paisunud udarad, ootamas lüpsmist. sooned pungitamas sametise koe alt. tahtsin läheneda olukorrale diplomaatiliselt, küsisin: „püha lehm, milline on sinu kõige õnnelikum hetk siinses elus, või kui mitte siinses, siis mõnes muus ajas, jaga seda meiega.” lehm väristas lüpsmist ootavaid udaraid, skeletti, nahka, saba ja silmi ning vastas: „mind ei

defineeri õnnelikud hetked, nii nagu mind ei määratle trauma. aga üks, mida tahan, on, et kõik seinad oleksid verised ja piima asemel serveeritaks mett.” siis ärkasin üles kauni naise kõrval, kes tahtis oma nägu varjata. kutsus mind kööki. pani istuma. praadis muna. sidruniga. ärritunud olekus. tema tahtis armastada, mina aga ihkasin lehma autosse pressida.

MARI PIHL

Siis kui augustis on juba jahe tuul ja õunad valmivad

küpseme koos
roosade põskedega õunteks
aia taha jäetud kenas kastis
roosaka maja kõrval
seal ootame tulevasi sööjaid
õnnelike ja õunalike nägudega
püüame õnnelikuks
ja õunalikuks
teha kõik
pilgud

amps!

oled see, mida sööd

Siis kui me ükskord mõtlesime korralikule köögiremondile

integreerida jah
integreerida ellu
inimesi ja
nõudepesumasinat

integreerida jahh
kui integreeritav on

uute nurkade alt näeb nurkade taha
puhtaid pindu, tolmuiseid pindu
pindu enese perses
enese suurust, enese väiksust
enese rahakoti väiksust

integreerida endale üks
nõudepesumasin
on kindlam ja stoilisem
kui et ettearvamatut inimlast
lasta ligi
nuusutama tolmuiseid pindu
aevastama
arvama
mis on

aga kui on küsimus
siis ikka
integreerida jah
kui integreeritav on

Siis kui ma ükskord oma paneelika kuti luulekogu esikal käisin

luuletajad on (nagu) universumid
või nende universumite keskmed
oma valik, millise poole graviteerid
millisesse satud?

kui ei tea luuletajat
siis ei tea nii mõndagi ühest maailmast
selle reegli(test) ja muudest -päradest
laiemast mõttepildist
tasandikest

lähed esitlusele kell viis õhtul
olles pooltuttav
nagu kuu pealt kukkunud
mõne teise tundmatu universumi kuu pealt
mitte päris tuttav kõigi nende jõnksudega
aga sa lähed ja lõimud
ilmselt on tore

astronoomiat väga hästi ei tunne ka

Siis kui ma ükskord Lux Expressis sentimentaalseks muutusin

1000 tagakülge maailmas
kui mitte rohkem
tõenäoliselt
sinu identsed koopiad

üksteise koopiad siin planeedil
oleme ju ülepea nii v naa:

su nägu irvitab rakus pisemana
su laiendus heljub universumina
pole midagi imelikku siin
fraktaalses taristus
olen enda vastu hell

kui
lahustuma asud selles konkreetsetes seljas
selgades! ja kukaltes
põsesarnades
laupade mõõtmetes

siis
mu kaks silma lihtsalt vaatlevad
liigutavat objekti
ja mõtte avastan sisenemas
paremalt diagonaalist

miks on sul selline jope seljas nüüd?
mis seikluslikke teid pidi jõudis sinuni see jope?
on see hetkelahendus või meeleheitlik muut
su stiilitunnetuses, sest
muutunud on ju õigupoolest kõik!

nagu sõrmenips

tuhande esimene tagaselg
pöördub
ja sauhti! haihtub
ebasiuks

ta oleks võinud igavesti jääda sinu
seljaks
kõigi sinu koopiate kisendavaks
peegelduseks
kuid pole seda teps enam mitte

meil on illusioon eraldatusest
see tundub nagu päris

Siis kui ma käisin niisama jalutamas, aga mul ei olnud veel koera

olen inimene, aga
olen ka nagu üks armas koer

lausa hädavajalikud mulle on
hommikused jalutuskäigud
õhtused jalutuskäigud
ja lõunased
kui veab

pissitan end tühjaks
arvutis passimise toksiinidest
köhin mõnuga nanoosakesi
parki murule jätan väikesed tööpinged

emake maa saab mu stressist kenakesti väetatud
tuvid ja kajakad valudest alaseljas kaetatud

ja nii tekib minu sisse
jälle ruumi
ja linnaruumi
tekib üks koera näoga
naisteraffas

AUTORIST: MARI PIHL (31)

Siis kui sa luuletusi kirjutad, mida sa siis päriselt ikkagi teed?

Päriselt teen? Mul on alibi! Ausõna! Eks ma kirjutatan. Aga vist ka kanaldan mingisugust seisundit või sagedust. Kui on seisund, siis on ka aia ääres seisev õunakast eriline nähtus, mis vallandab midagi, millest võib saada luuletus või ka Instagrami pilt. Harva läheb mõni päevakajaline ühiskondlik või poliitiline teema mulle nii korda, et sellest kirjutada. Aga mul on ka üks keskpärane luuletus prahist (pole kindel, kas olen rohepesu ohver või tõesti tõsiselt mures). Vahel lihtsalt on toredad sõnad kusagil ja nad tuleb ritta panna. Sageli luuletus tuleb ja läheb, ilma et ta kunagi kirja saaks pandud.

Mida kirjandus teha võiks? Mida sa ise kirjanduselt ootad?

Olen leplik. Ta võiks jätkata olemise ja arenemisega samas vaimus. Alati lahendamata, kellelgi hambus. Kriitikuid jätkub, lugejaid jätkub. Isegi kui jätkub vähe, on see okei. Olen seda meelt, et iga kirjandusteose jaoks on kusagil keegi. Ka kõige igavam teos on omal kohal tükike.

Praegu on mu elus selline periood, kus peaasjalikult ootan kirjanduselt jaburaid infokilde ja jahmatavaid seoseid/teoseid. Alati midagi, mis puudutaks.

Mõni lugemissoovitus?

Praegu näiteks Kalju Kruusa „Kümme kükki”. Meeldib elu läbi tema filtri, Pääsküla, luuletõlked (valikud). Sundimatu, orgaaniline, argine *zen*. Kalju tütrele on karjuv tähelepanuvajadus, minu kutsal on põhiliselt näriv ja vahel haukuv vajadus tähelepanu järele.

Soovitan ka laulusõnu lugeda. Vahel on mõne laulu sõnad just need, mida parasjagu vaja. Või muutub mõni artist kohe vähem ägedaks või vastupidi.

MONA KIIK MEELESPEAD

Jaanuar

Elu on nagu supermarket,
kus piim ja vetsupaber on pandud poe tahaotsa,
et sa enne läbiksid riiete ja mänguasjade
ja allahinnatud kruuside vahekäigud.

Märts

Täna paistis üle pika aja päike ja lumi oli järsku sulanud.
Esimeste kevadilmadega tuleb mul alati jäätiseisu tagasi.
Peale selleaastase esimese jäätise ostsin poest veel muruseemneid,
et panna väiksesse potti ja kasvatada neid aknalaua.
Suvel on rohi igal pool.
Seda tuleb niita ja trimmerdada ja pügada,
aga minu väike murupott aknalaua
keset märtsikuud
on palju erilisem.

Aprill

Leian tihti soojemate ilmade saabudes
kevad-sügisjopede taskuist kuivanud kastanimune.
Tahtmatud saadetised ühest algusest teise –
sügisest kevadesse.

Mai

Käin üksi metsas
kõndimas ja mõtlemas.
Olen läbi käinud kilomeetrite viisi mõtteid.

Juuni

Pööra tähelepanu
lastele ja vanadele inimestele.
Lapsed pole kaua lapsed
ja vanad inimesed pole kauaks vanad inimesed.

Juuli

Istun ikka autos ta kõrval nagu jaanuaris.
Kinnaste, sallide ja mütside asemel
on meil nüüd õhukesed suveriided.
Laseme auto konditsioneerist külma, mitte sooja õhku.
Aga läheme ikka ühes suunas.

August

Mu kolmeaastane vend on kuskilt õppinud, et õiged muusikud vehivad peaga väga
hoogsalt. Täna, kui ta oma *djembe*'t tagus, ütlesin talle, et ta peaga nii kangesti
ei vehiks. Süda läheb ju pahaks. Ta vastas: „Mu süda on ikka hea.”

Oktoober

Poeriiulite vahel mõtlesin, kas osta oma raha eest šokolaadi või sidruniteed. Šokolaad saab mul niikui nii kohe otsa, tee aga tähendab kvaliteetaega aurava kruusiga teki sees istudes ja raamatut lugedes, kui õues on liiga külm. Turvamees vaatas mind juba imelikult. Võtsin mõlemad.

Detsember

Kannan kaelas risti, sest selle tähendus kannab mind.

SIIM PREIMAN

RÄNDKUNSTIKAUPMEHE SEIKLUSI

Kükitasin Võru Olerexis autotarvete riiali ees ja võrdlesin eri jahutusvedelikke. Mul polnud aimugi, mis värvi vedelik peaks minu 1991. aasta diiselmootoriga Ford Transitisse sobima. Otsin selle, mida soovitas Google, ja kaks jäätist ning läksin tagasi parklasse, kus Kati mind kaubikus ootas. Jäätised läksid tema kätte, mina avasin kapoti ja valasin paisupaaki terve pudeli jahutusvedelikku. Meil oli seljataga kolm väsitavat, aga ilusat päeva Võrus. Sealne folkloorifestival oli minu rändgalerii avahooaja üks peatuspaikadest. Minu ja Võru romanss algas aasta varem, kui osalesin rahvusvahelise kaasaegse kunsti vabaõhunäituse Kilomeeter Skulptuuri organiseerimises. Mulle meeldivad ühtmoodi hästi kõik Eesti paigad, aga Võru

vastu on mul mingi eriline tõmme. Võib öelda, et otsus galerii galerii avanäitusega (Kaspars Groševsi soolonäitus) teiste paikade kõrval ka Võrus peatuda oli pigem isiklikku laadi.

Nüüd oli aeg Võru tolm taldadelt pühkida. Kuna meil polnud Tallinnasse veel paar päeva kiiret, võtsime suuna Viljandi poole. Seal ootas sõber Gregor meid lahkesti külla. Kes on kunagi Võrust Viljandisse sõitnud, teab, et hoolimata sellest, kas sõita Võrtsjärvest mööda põhja või lõuna poolt, viib esimene osa teekonnast igatahes läbi Otepää kõrgustiku. Minule kui Lääne-Eesti madalikul suved veetnud jõmpsikale on see tõeliselt eksootiline maastik. Tean täpselt, mida mõtles Maie filmis „Vanad ja kobedad saavad jalad alla”, kui ütles: „Mina arvan seda, et maailma kõige ilusam riik ongi Lõuna-Eesti! Kohe hea tunne on, kui tuled sealt põhjarranniku paeselt pinnalt siia Lõuna-Eesti kuplite vahele.”

Võru, Kanepi, Otepää, Pühajärve ja siis ... Mulle meeldiks mäletada, et käis pauk ja tõusis musta suitsu, aga minu meelest jäime lihtsalt seisma. Mul õnnestus allesjäänud hooga kuidagiviisi tee äärde veereda. Kapoti alla vaadates nägin, et jahutusvedeliku pumba veorihm oli lennanud kus see ja teine ning ega pumpki hea välja näinud: veoratas logises korpuses ja kogu vedelik oli mööda mootorit laiali jooksnud. Selle lühikese aja jooksul, kui juhiluba olin omanud, oli see mu esimene kord tee äärde jääda ja muidugi helistasin tarkuse järjekorras läbi tavalised kahtlusalused. Kõigepealt isa, siis bussi omaniku Tõnu ja seejärel mingi suvalise ööpäevase puksiirabi. Esimesed kaks ei osanud mind mitmesaja kilomeetri kauguselt Tallinnast muidugi kuidagi aidata. Kolmas ütles tõredalt, et tullakse Tartust ning ma pean kogu sõidu kinni maksma ja ise töökoja leidma. Ei mingit sõbralikku abi. Meie meeldivalt alanud kõrvalepõige muutus õudusunenäoks. Helistasin Gregorile ja ütlesin, et me ei tule. Tema vastas lihtsalt: „Nojah.”

Te muidugi ei usu, aga sellal kui me seal lagedat põldu poolitaval tühjal maanteel katkises bussis istusime, hakkas muidugi vihma ka sadama. Leidsin guugeldades ühe kohaliku puksiirabi kontakti ja helistasin sinna. Umbes 20 minuti pärast oli ta kohal. Napisõnaline mees ühmas mulle juhtnööre ning peagi oli buss veoki otsas, mina ja Kati veoki juhikabiinis. Mulle päris istekohta ei jätkunudki, vaid istusin mingil kõrgendikul juhi ja kaassõitja vahel oma koti otsas. Sõidu ajal tegi puksiirijuht mõned kõned ja peagi oli selge, et kaubik jääb tema tuttava mehaaniku juurde remonti ning meie saame eeloleva õhtu ja öö veeta ühes lähedalasuvas endises spordibaasis.

Idee mobiilsest kunstigaleriist sõitis mu pähe millalgi 2015. aasta septembris. Mulle meeldib mõelda, et see juhtus siis, kui käisin Riias Franci, Marika ja Joga näitustel, aga mõni väidab, et olin selliseid mõtteid veeretanud juba varem. Igatahes kulus tolle aasta sügis-talv projekti väljatöötamisele. Ma ei teadnud kohe, milline ta välja peaks nägema, aga nimetasin ta galerii galeeriiks. Kaalusin järelkärule ehitatud modulaarset galeriid ja uurisin isegi isehitatud treilerite registreerimise kohta. Unistasin galeriiks kohandatud saksapärasest postiautost, veoauto treilerist, vagunelamust, kaubaautost ja nii edasi.

Olen tagantjärele püüdnud välja selgitada eeltingimusi, mis võimaldasid mul säärase idee peale tulla. Esiteks olin siis poolteist aastat töötanud rändnäituse Kilomeeter Skulptuuri produtsendina ja regionaalse kunsti elavdamine pakkus mulle vägagi huvi. Teiseks tahtsin oma tegevusega ületada publiku ja kunsti vahelist kuristikku. Olin sügavalt veendunud, et kui see minule tundmatu, aga olemuselt kindlasti sümpaatne publik kunsti ainult soodsatel tingimustel üles leiaks, armuks ta sellesse päevapealt.¹

¹ Kirjutasin ka oma bakatöö sel teemal. Nüüdseks arvan, et kuristik on mugav vabandus. Kunsti, loovuse ja kriitilise mõtlemise kaasamine hariduses on ainult üks probleem. Teine on kultuuritur ja muu, end palju lihtsamini kätte andev kultuuritoodang. Ehk mina või ükskõik kes teine kunstiagent võib teha nii head vahendustööd kui võimalik, aga kui koolihariduses vähendatakse järjest kunsti tundide mahtu ja konkureerida tuleb end kohe-kohe kätte andva kiire visuaalsusega *à la* Instagrami stoorid või muu üheplaaniline audiovisuaalne meelelahutus, siis pole ju vahet.

Oma osa oli ka kontseptuaalsel rollimängul. Mulle pakkus palju nalja mõte tõsihingelisest kaasaegse kunsti galeriist hipsterliku *pop-up truck*'i nahas. Rändgaleriist pidi saama minu Trooja hobune, mis laadaatraktiooni mängides kõrgkultuuri levitab. Hiljem olen aru saanud, et tegelik eeldus projekti alustada oli minu verivärske juhiluba ja vast registreeritud FIE, sest just esimest on tarvis, et mobiilset galeriid juhtida, ja teist legaalse müügitegevuse jaoks. Minu meelest oli ka ainult juriidilistel isikutel võimalik kandideerida kultuuriministeeriumi nüüdseks lõpetatud galeriide toetusprogrammis, kust 2016. aasta kevadel eraldati galerii galerii esimese hooaja ainukeseks rahastuseks jäänud paar tuhat eurot.

Kui otsisin sobivat sõidukit, viisid niidiotsad mu Tõnuni. Tuli välja, et tal on üle üks tipp-topp mootoriga kaubik, mis viimati oli osalenud Flo Kasearu *performance*'is „House Music” (2015). Esimest korda nägingi logu bussi Tõnu vanematekodu hoovis autode surnuaias. Tema vanemad olid reisil ja Tõnu ülesandeks oli jäetud vahepeal ahju kütta. Tõelise optimeerijana liitis ta kaks ülesannet ja võttis ka minu kaasa. Ahi küdema pandud, kõmpisime läbi liga bussi vaatama. Surnuaias oli veel paar Opel Kadetti, mõned mossed, mõned Datsunid vist ja veel kümmekond rohkem või vähem lagunenud autot. Punasel Transiitil oli kere alumine äär läbi roostetanud, juhiistmest suur tükk kattedekangast ja porolooni puudu, kabiini lagi hallitas ning kaubaruum oli täis igasugust kola: autoratas (mitte selle auto oma), külmik (katkine), puidujäägid, kile ja palju muudki. Aga Tõnu kinnitas mulle, et natuke plekki ja värvi ja buss ongi nagu uus. Mul ei olnud ühtegi teist bussi ka ausalt öeldes kusagilt võtta ja Tõnu polnud mind kunagi varem alt vedanud.

Paar nädalat hiljem tõi ta bussi Tallinnasse ja me saime lõpuks tööle asuda. Vahepeal olin eeloleva hooaja jaoks laadakohti broneerinud. Mul ei olnud bussist ühtegi pilti peale põllul seisva romu. Näiteks Telliskivi Loomelinnakust kirjutati mulle selle peale: „Loodan, et bussi on plaanis ka atraktiivsemaks vuntsida.”

Tõnu rääkis mulle, kuidas ta ostis bussi kunstnik Anu Vahtralt, kes oli sellega Amsterdamist tagasi Tallinnasse kolinud. Kui ma sõprade abiga bussi koristades sealt münte, tubakapakke ja sigaretipabereid leidsin, kujutasin ette, et need võisid kuuluda Anule, kes need pika sõidu jooksul sinna oli pillanud. Tasapisi said puhtaks toolid, salongi lagi ja jalamatid. Kaubaruumi kerkisid valged seinad, lakke paigaldasin näitusevalgustuse. Samal ajal keevitasid-pahteldasid-värvisid Tõnu ja Tarvo bussi keret. Riiast saabus Kaspars, kes riputas maalid seinale. 21. mai varahommikul lõin Transiitile ARS-i hoovis hääled sisse ja alustasin lühikest sõitu Telliskivi Loomelinnaku poole. Päikesetõusul üle Hendriksoni küüru sõites oli õhk kuldne ja paistis, et näen palja silmaga maakera kumerust. Säärast joo-vastust, nagu tol hetkel tundsin, teavad kõik need, kes on ebaratsionaalse sisemise põlemise, akutrelli ja pisukese rahaga korda saatnud midagi päris enda oma. Alles pool aastat tagasi oli mul joonistus paberil ja nüüd müri-ses mu tagumiku all päris buss!

Spordibaasis algas parasjagu uus lastelaagri vahetus. Kogu sissesõidutee oli autosid täis pargitud ning peahoone esine kihas lapsevanematest ja jõnglastest. Põrkasin seal kokku mõne tuttava näoga, keda mäletasin Võru folgi tänavalaadalt, aga ei hakanud pikalt juttu tegema. Lähemal uurimisel selgus, et peahoone on pigem üks hämar kõrts. Menüüs olid viinerid, pelmeenid ja muu klassika. Taimetoidust ega veinist polnud haisugi. Parasjagu askeldas leti ääres üks lapsevanem, kes püüdis baari müüki anda veine oma sortimendist. Baarmen (ja ilmselt ka baasi omanik) ei tahtnud väga liimile minna, aga soostus siiski ühe kastitäie prooviks müüki võtma – nendest soetasime meie siis kohe neli väikest pokaalisuurst pudelikest endale.

Panime veinid ja muu nodi kämpingusse ning lonkisime mööda teed tagasi ühe pisikese metsajärve äärde ja mõnulesime mõnda aega paadisilal, kastsime end kordamööda vette ja kuivasime siis jälle päikese käes. Tagasiteel noppisime metsa alt suure portsu jänesekapsaid ning kämpingu juurde jõudes sai esimest korda rakendust reisile kaasa võetud priimus. Menüüs oli *pasta aglio e olio* ilma *aglio*'ta, aga see-eest rohke jänesekapsaga!

Hommikul saime koos lastega baaris putru süüa ning sealt edasi möödus päev oma koti otsas istudes ja bussi oodates. Pärast lõunat vuraski punane buss hoovi peale ja kiire arveldamise järel istusimegi taas pehmeil toolidel avaras juhirus. Pumba purunemisest oli möödas vähem kui

päev ja tänu lahke puksiirijuhi abile olime uuesti teel! Paraku ei jõudnud me kaua sõita, enne kui juba jälle mootori temperatuur ohtlikult kõrgele tõusis. Jahutusvedeliku paak paistis tühi olevat. Ju oli kogu vedeliku voolikutesse imenud. Olime Pühajärvest juba möödas ja ma mäletasin, et kohe-kohe on Otepääl Tartu maantee ääres Alexela, oli tarvis ainult sinna välja jõuda ja vedelikku juurde osta. Panin ohutuled põlema ja hakkasin nõksutama. Mootor käima, veidi maad sõitu, temperatuuri märgutule süttides mootor välja. Ootamine. Siis jälle uuesti. Mõne aja pärast sõitis üks auto mööda, pani samuti ohutuled peale ja tagurdas meieni. Ma vehkisin käega, et pole midagi, aga autost astus välja mehaanik, kes mulle tunnike tagasi kaubiku üle oli andnud. Ta ütles midagi sellist: „No kurat, ma just tegin selle auto korda ju!” Ma siis seletasin, et jahutusvedelikku on juurde tarvis. „No kurat, sinna läks terve kanister mul ju!” ütles ta. Mehaanik oli teel bensukasse kütuse järele ja võttis mu kaasa. Kui jahutusvedelikuga bussini jõudsime, võttis ta mult kanistri käest ja askeldas ise. Oli tunne, et sain garantiiteenindust. Vedelik vajaliku jooneni sisse valatud, ütles ta: „Ma loodan, et sa rohkem tee peale ei jää. Mida põhja poole, seda väiksem on võimalus, et sa nõnda sõbralikku abi leiad!”

See ei olnud muidugi mitte viimane kord, kui ma oma punase galeriibussiga tee äärde jäin. Juba paar kuud hiljem juhtus see Tallinnas Ülemiste

megaristmikul uuesti, kui purunes siduriketas ja Juku pidi mulle puksiiriga järele tulema. Esimese hooaja viimasele ilmumisele 2016. aasta fotomessil veeres galerii galerii papsi auto slepis. Olin seega umbes sama iseseisev ja mobiilne nagu kuhi telliseid või suur kotitäis kartuleid. Galerii sai taas sõidukorda järgmisel kevadel, kui kunstnik Kirill Tulin vahetas avaliku *performance*'ina purunenud siduriketta uue vastu, seljas sinine mehaanikuvorm ja jalas muidugi Nike tossud, aga see lugu jääb mõneks teiseks korraks.

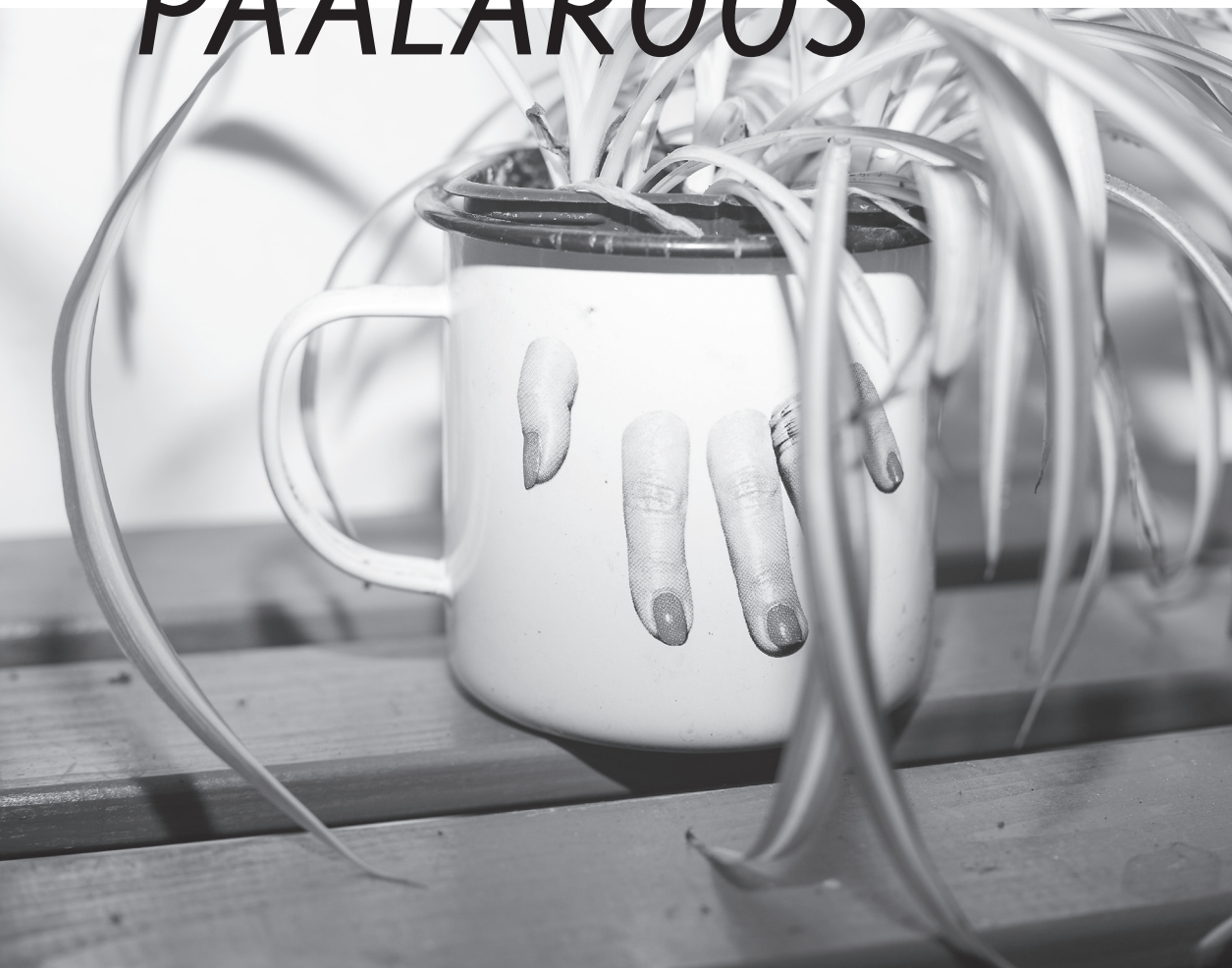
Kolm aastat mobiilse kunstiplatvormi pidamist on pannud mind mõistma, et bussile ei anna tähendust minu otsus selles galeriid pidada, vaid galerii galerii saab eksisteerida ainult selles konkreetsetes sõidukis, mis oli kunstiväljal aktiivselt tegutsenud juba enne seda, kui ta minu hoole alla sattus. Kuraatoritele meeldib sageli mõelda endist kui kunstisanitaridest², minu ja bussi suhte puhul on see hoolitsemine taktiline ja tõeline.

Kuigi olen pubekana papsi abiga kahest vrakist kokku pannud ühe töötava võrri ja saan hakkama pisema autohooldusega, ei ole minus tõelist autofriiki. Mus lihtsalt ei ole sellist pealehakkamist, nagu olen näinud Tõnu töökojas, kus igal kutil on mitu projektikat pooleli ja üksteise masinate vastu näidatakse üles suurt huvi.³ Aga millegipärast iga kord, kui istun punasesse kunstibussi, valdab mind murdosa sellest samast joo-vastusest, mida tundsin sel esimesel korral, kui sõitsin üle Pärnu maantee viadukti.

2 Sõna „kuraator” tuleb ladinakeelsest sõnast *curare*, mis tähendab kellegi või millegi eest hoolitsemist.

3 Näiteks kord käisid Tõnu ja Tarvo Läänemaal ühe mosse järel, kaasas autotäis varuosi ja töötav mootor, ning lappisid ostetud romu Lihula tankla tänavalambi all varahommikuni, et sellega siis vastu päikesetõusu Tallinnasse sõita. Minul on raske oma sünnipäevalgi üle kesköö ärkvel püsida.

TÄHTE PAALAROOS

*

Olen puu,
liivatormis liivaterana lendan;
olen puu,
kes ei tunne liiklusmärke –
30 alal sõidan 50-ga;
olen puu,
mu latv ulatub taevasse;
olen puu,
kes on näinud lennuõnnetusi.
Ma olen puu,
hommikuks söön mannaputru sprottidega,
olen puu,
joon põhjavett pappkarbist
kahe kõrrega;
olen puu,
H₂O koos CO₂-ga ringleb mu tüves.
Ma olen puu,
silme ette tulevad täpid,
kui surun silmad kinni;
olen puu,
kuid puudel pole silmi.
Ma olen puu
ja jään puuks,
isegi kui põõsad tungivad peale.

Mägede tagant

Päike loojus mägede taha,
kuigi ma ei näinud mägesid,
päikest polnud ka väga näha,
silmad olid ju kinni!

Ma tunnen seda kõike –
valetan, arvan tundvat.
Olen laotanud ennast diivanile
ja vaatan telekast seebikaid.
Seebikatest saingi nägemuse,
kus päike loojub mägede taha,
olguigi et mägesid selgelt ei näe,
on päike loojunud
nende taha.

Võiksin täpsemalt rääkida
südaõisest seebikanägemusest,
aga mäluaukudes kohutavad ämmad,
kes katavad kogu päikese kinni
mägede taga,
pole just õige jututeema.

Seebikatest saadud nägemus
hakkab vaikselt kaduma,
asendub karmi reaalsusega,
päike tõuseb jälle mägede tagant
ja parimad seebikad
on asendunud ETV uudistega.

Istusin sillal

jalas punasetäpilised kummikud,
vesi kummikutes oli jääs
ja jõgi silla all
kokku kuivanud.

Istusin sillal ja kuulsin pauke,
selliseid, millest varem polnud teadlik,
kuulsin pisaraid, mis voolasid sissepoole,
kuulsin voolavat verd.

Istusin sillal,
mille all olid laibad.
Laibad, rahu ja aeg.
Vesi kummikus
sulas üles,
kuid aeg mitte.
Valasin vee
kummikust jõkke,
vesi voolab jälle;
istusin sillal,
jalas kummikud, kummikus jää,
kuid vesi voolab
silla all
ja vee all on aeg.

Postimees24

Talveunest ärganud mäger tahab magada,
noormees kukkus surnuks, kedagi ei huvita,
keeleinspektorid avastasid Maxima kauplusest
ühe eesti keelt oskava töötaja,
kas vana arm ka roostetab?

USA nutab verd
ja strippar Marcol on silikoonkannid,
Saudi printsessil varastati Pariisi hotellis
800 000 € väärtuses ehteid.

Eesti neiud võistlevad välismaal rätsepaoskustes,
Saudi Araabias vahistati naiskolleegiga hommikust söönud mees,
hea tervise saladus peitub seedimises,
seega tasub uus grill osta justnimelt sügisel.

Järgmine Eesti eelarve lööb kõigi aegade rekordi,
Pärnu poe ees peesitav part kolis lillepotti,
saade „Hommik” näitab, kus võib magamas kohata Jaak Madisoni,
Afganistani ainus siga pandi karantiini.

ANNIKA LINDOK

sinust

aga nii arvavad kõik
et nii palju on veel teha
ja tegemata ja aeg lendab
ja vanus tuleb peale
ja niiviisi mõeldes
ja unistades, plaane sepitsedes
läheb elu meist justkui mööda
ja temast üldse jääme ilma

sulle

pole ammu käinud maal
olen nüüdsel ajal rohkem nagu maa all
infosulus
oma urus
ja siia nad sisse ei saa
avan ukse vaid neile
kel süda on kaasas

ikka sulle

ma mõtlesin kord
et ära minna ei saa
enne kui võtan su kaasa
ja võtangi
su igale poole kaasa
aga enne võtad sina mind

jäädavalt

su töotusi kuuleb üks ööbik
su palveid ehk keegigi muu
meid ülalt kaeb kollane kuu
ja öö on ees veel nii pikk

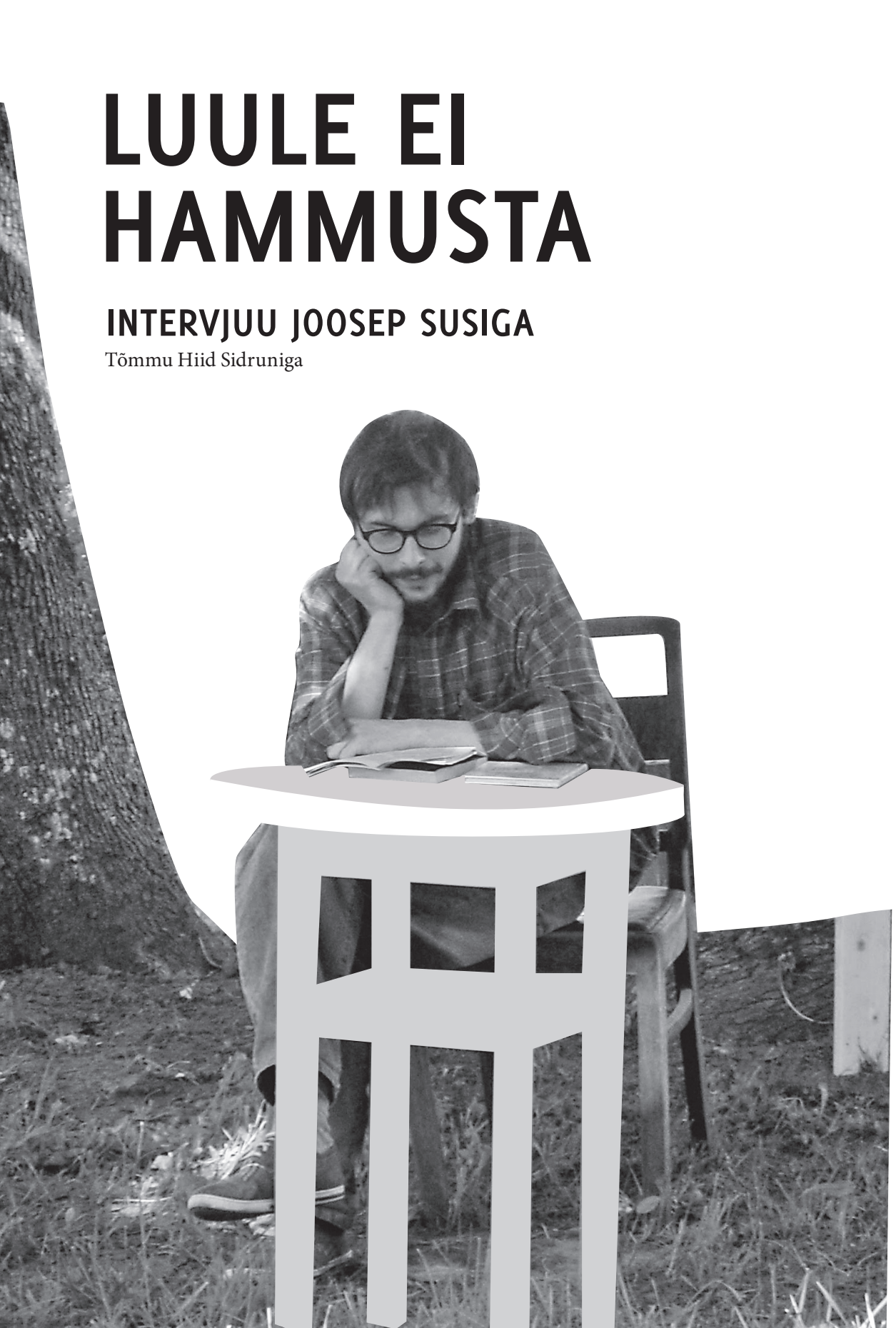
humanitaarid

human retardid
mannavahud
leemekulbiliigutajad
jalga jalal kiigutajad
olen ka üks neist
olen üks teist

LUULE EI HAMMUSTA

INTERVJUU JOOSEP SUSIGA

Tõmmu Hiid Sidruniga

Kohtusime Joosuga esimest korda ülikooli raamatukogu kohvikus, meil sattus olema seljas sama kampsun ja algul oli suur segadus, kes laua mil-lisesse otsa istub. Joosu lõhnas sigaretisuitsu järele, kuigi ta ütles, et pole nüüd juba aasta aega tõmmanud. Mis on imelik, sest kui palju ma ka ei suitsetaks, ei haise ma kunagi.

Terve elu olen võidelnud omaenese negatiivsete eeldustega. Alles nüüd, kui hakkab vanaks jääma ja juuksed kukuvad peast, tekib vargsi tunne, et midagi hakkab paika loksuma. Nüüd avastasin näiteks, et tegelikult olen põline tsentrist ja et igasugune tasakaalutus ajab iiveldama. Kes sina oled? Ümberringi, näed, intellektuaalid politiseeruvad ja tunnevad õlgadel lasuvat väärtuspõhist kohustuskoormat. Sina kui noor ja ärgas kirjandusteadlane – kes sa oled ja mille eest võitled?

Tõepoolest, jääb mulje, nagu oleks sõda lahti (aga võib-olla ongi?). Võideldakse keele eest ja võideldakse kultuuri eest ja võideldakse kesk-konna eest. Võideldakse asja eest ja võideldakse võitlemise pärast. Mõned ehitavad NO99 teatri ette neljandat seina. Kirjanike maja ees põletatakse kultuurkapitali lippu. Võideldakse võitluseid, mida on võimaldatud võidelda.

Keskikooli lõpuklassis rüüpasime sealsamas Harju tänaval kallite kaastee-listega veini ja laulsime Jacques Breli laule. Ühtäkki avastasin antikvariaadi aknalt iseenda peegelduse – ma olin mustvalge ja rangelt kahemõõtme-line. Veelgi enam jahmatas, et mulle vaatas vastu väikene inimene. Nüüd elan tsitadellis ja loen. Ma defineerin end lugejana.

Sa uurid doktorantuuris lüürilisuse ja narratiivsuse pinge-välja eesti luules. Kõlab, tuleb tunnistada, võrdlemisi tagurli-kult ja igavalt. Ütleme siis kohe ära: sa oled ludiit! Keegi ei loe ju tänapäeval enam luulet. Ma olen aru saanud, et tänapäeval üksnes kirjutatakse luulet. Või mis luule see enam on ...

Lugesin hiljuti üht inglise tudengite suhtumist käsitlevat uurimust, millest selgus, et valdav osa tudengitest ei tunne ülikooli õppima asudes mingit huvi luule vastu, ei oska seda lugeda ega hinnata. Enamgi veel, paljud lausa kardavad luulet. Muret tekitavaks teeb uurimuse aga see, et käsitleti *kirjan-dustudengeid*. Nojah, mis siis mittekirjandustudengitest veel rääkida ...

Mul on viimasel ajal olnud harjumuseks kõrvutada nüüdisluulet (levi)-muusikaga. Kui viimane on okupeerinud kunstlikult loodud tundeilma,

siis luule – ja eriti lüüriline luule – on jäänud tagaplaanile, kuigi iha teatava rütmi ja korduse printsiibil ning keele eri kihte raputava ja sikutava ja venitava ja rebiva järele on endiselt märkimisväärtne. Ma ei pea luule positsiooni sekundaarsust otseselt mingiks karjuvaks probleemiks ja eks põhjusedki joonistuvad ju selgelt välja.

Toetudes lüürikateoreetiku Jonathan Culleri mõne aasta eest ilmunud ja minu hoiakuid tähelepanuväärsel moel teisendanud mahukale uurimusele, osutaksin ühele häirivale tendentsile, mis iseloomustab nüüdisluule retseptsiooni. Näib, et on kaks võimalikku suunda: kas käsitletakse rangelt vormi (ja seda eeskätt seoses meetrumi või lihtsalt teksti vabavärsiliseks määratlemisega) või otsitakse luuletuse *tähendust*. Ehk oleks viljakas – iseäranis arvestades tendentse luuleväljal ja viimase vabavärsilist dominianti – eristada teineteisest meetrum ja rütm. Need on kaks eri mõistet. Neist viimane avaldub paljudel tasanditel ja on märgatavalt dünaamilisem kui meetrum.

Kunagi räägiti luuleanalüüsis sagedasti nn instrumentatsioonist (selle võib praegu tinglikult asendada sõnaga „muusikalisus” või „musikaalsus”). Luulesse võiks vahel(!) suhtuda nagu muusikasse. Me ei küsi ju tavaliselt, mida see pala tähendab. Pigem võtame rohkemal või vähemal määral avatud hoiaku ja laseme sel palal end mõjutada. Me kogeme. Luule puhul tuleb tähendusele sageli muidugi keskenduda, aga see ei ole tavapärased sugugi peamine. Ehk võiks vahel küsida, miks see konkreetne luuletus mõjub? Mis teeb selle teksti sedavõrd võimsaks? Ja selgubki kohe, et tähendusega ei ole sel suurt midagi pistmist. Traditsioonilise meetrumiga veel vähem. Praegune suundumus kirjeldada luuletusi teemakeskselt primitiviseerib luulet. Kui sõnastada, mida *tähendavad* Ristikivi värsid „Ka sisaliku tee kivil jätab jälje, / kuigi me seda ei näe”, pole pääsu võrdlemisi klišeelikust ja banaalsest kokkuvõttest. Ometi ei ole see luuletus ei banaalne ega klišeelik.

Kui küsida, mis muudab sellised autorid nagu Mihkelson või Kaplinski – või ükskõik kes meie klassikutest – niivõrd kvaliteetseks, ei saa piirduda pelgalt meetrumi, prosoodia või teksti eri tähenduskihtidega. Ometi, need tekstid mõjuvad. Enamgi veel, nad tekitavad midagi sellist, millest luuleeritluses pole tänapäeval üldse kohane kõneleda: lugemisnaudingut!

Aga see tähendusvõime, vajadus panna luuletusele näpp peale, on juurdunud väga sügavale. Juba põhikoolis keskendutakse luulelugemisel esmajoones tähendusele (ja siis metafooridele ja metonüümiale jne). See võib olla üks olulisematest põhjustest, miks luuledidaktika pole enam kirjandusõppe

tuum (mida ta kunagi kahtlemata oli). Teisisõnu, luule on midagi keerulist, sest väljendus on keeruline ja mõtteni jõudmine komplitseeritud. Kõik see tuleb väga tuttav ette. Keskkoolis lugesin päris palju luulet. Näiteks Baudelaire'i sai küll lakkamatult loetud, aga see lugemine oli kuidagi vildakas ja lõppeks jõudsin arusaamale, et ma ei saa luulest aru. See on midagi liiga keerulist ja ligipääsmatut. See arusaam oli oluline, sest kui ikka aru ei saa, tuleb midagi ette võtta. Ja kuna ma aru ei saanud, võtsin ette ja hakkasin ainult luulet lugema.

Miskipärast loen sellest välja, et sinu jaoks on kirjanduse keskne hindamiskriteerium sõnastuse ainuvõimalikkus. Kas ma eksin? Tunda ära, et kuidagi teisiti ei ole seda võimalik öelda ... Meenub Kaplinski ühe luuleteemalise luuletuse algus: „Mis on luules peamine? – Ei sisu ega vorm, / ei traditsioon ega novaatorlus. / Ei kujundid, riim ega rütm. Ei poeetika. / Ei haridus ega harimatus. On vaja / ainult tuletada meelde, mis tähendab / sõna „inspiratsioon” – *inspiratio* – sissehingamine. / Ju siis ka väljahingamine – *exspiratio*.” Muide, mulle on kunsti puhul didaktilised põhjendused tundunud alati kuidagi üleliigsed. Võib-olla on põhjus selles, et ma ei salli lapsi. Seetõttu hülgasin ka oma poja.

Ma natukene peatuksin siiski luule pedagoogilisel mõõtmel. Väidan, et mingil hetkel lõrtsitakse luule potentsiaalset didaktilist ja sotsiaalset mõju. Kui mina põhikoolis ja keskkoolis õpetasin, tuli ikka kurja ja väga süsteemset vaeva näha, et kabuhirmu luule vastu maandada. Näidata, et luule ei hammusta. Luule ei tule kallale. Et luule lugemiseks ei pea tingimata kõigest aru saama. Keskkooliõpilased ei tunne sageli näiteks hiphopmuusikas luulet ära. Nad ei pea seda luuleks sel lihtsal põhjusel, et see pole keeruline ja see mõjub. Ilmselt mõjuksid ka Suits ja Liiv, kui neid lugeda mitteluukena.

Oot-oot, kes lõrtsib?

Esmajoones lõrtsib luule võimalikku mõju muidugi lugeja ise. Määrav on lugemishoiaik. Kui ma hakkan härra Sidruniga vestlema ja arvan, et ta on totaalne jobu, siis küllap hakkavad vaikselt ilmnema totaalsele jobule oma sed tunnused. Kui ma aga hakkan härra Sidruniga vestlema ja võtan hoiaikuks, et tegemist on sümpaatse fiktsiooniga, siis küllap ilmnevad vaikselt ka positiivsed tunnused. Kui ma kardan luulet ja arvan, et ei saa sellest

nagunii aru, ei ole erilist mõtet seda ülepea lugeda. Aga eks see lugeja positsioon lähtub üldisematest ühiskondlik-kultuurilistest tendentsidest. Praegune luule s(t)aatus vaesestab märkimisväärselt kirjandusdidaktikat. Olen veendunud, et luule kaudu on võimalik väga tõhusalt toetada ükskõik mis vanuses inimese kujunemisprotsessi. Ma ei pea silmas, et kõik peaksid luulet lugema. Sugugi mitte. Eks luule jääbki mingis mõttes perifeerseks kultuurivaldkonnaks, aga oluline on olla sellega kokku puutunud ja teadvustada, et luule võib midagi pakkuda. Ses mõttes on igasugused luule-slämmid kasulikud. Rõhutavad luule oraalset funktsiooni. Näiteks Contra rolli eesti luules ei maksaks sugugi alahinnata. Kuigi ta ise ei tarvitse enda mõjust arugi saada. N-ö kõrgkunstluulesse see muidugi ei puutu, aga see polegi ju taotlus.

Kas noore humanitaari elu on raske?

☺ Hea küsimus!

Ehk võiks vahel küsida, miks see konkreetne luuletus mõjub? Mis teeb selle teksti sedavõrd võimsaks? Ja selgubki kohe, et tähendusega ei ole sel suurt midagi pistmist.

Eks ma ole ka vahel lugenud seda tänapäeva luulet. Kohe, kui raamatu kätte võtan, taban end äratundmiselt, et Dostojevski või Mann või Musil on ju eksistentsiaalselt sedavõrd sügavamad. Mida on Kristjan Haljakul öelda, mida Verlaine'i tekstides juba polnud? Mida on Kerttu Rakkel öelda, mida Tolstoi juba ei kirjutanud? Mida on Kristiina Ehinil öelda, mida ... Miks ma peaksin seda lugema? Parema meelega istun kodus, peksan pihku ja viskan viina. **MILLIST ÕIGUSTUST SA NÜÜDISLUULELE ÜLDSE NÄED?**

Sellisel juhul ei näe ma ka praegusel jutuajamisel mõtet. Mida on minul öelda, mida pole varem juba eri perspektiividest rohkelt artikuleeritud? Ja kui aus olla, siis eks sinu küsimusigi on sadu ja tuhandeid kordi püstitatud. Ometi, küsida tuleb ja neile küsimustele ei saa jätta mõtlemata. Sest need küsimused luule kui sellise funktsiooni kohta on olemuselt filosoofilised – nad ei eelda ammendavat vastust, vaid seda, et üritataks jõuda lähemale nähtuse olemusele ja algupärale.

Olin kunagi röögatu teatrihuviline (vaatasin peaaegu kõiki eesti lavastusi). Viimased kümmekond aastat olen teatrit pigem vältinud, sest see ei paku mulle(!) suurt midagi. Tõsi, mingist äraspidisest harjumusest avastan end sageli ikkagi teatrisaalist. Küll aga meeldib mulle tantsuteater – seal kasutatakse žanrilist eripära (tantsiv keha) vahest kõige intensiivsemalt. Teisisõnu, ma saan tantsuteatrist tavaliselt midagi, mida mujalt pole võimalik saada. Mu meelest on see oluline ka luule puhul. Luule tegeleb keelega kõige intiimsemalt ja intensiivsemalt. Nii sügavale keele sisse ei ole võimalik mujal minna. Kvaliteetne lüüriiline luule kätkeb midagi, milleni pole mujal võimalik jõuda. Seega, nagu Mart Velsker on selle sõnastanud, kaude on luulet vaja kõigile, kes eesti keelt ühel või teisel moel kasutavad. Ka neil, kes luulet ei salli, luulet ei loe või luulet ainiti teietavad. Seda esiteks.

Ehk võiks su küsimusele vastata, kirjeldades mõnd lüürilisusele omast tunnust. Lüüriiline luule ei ole rangelt võttes mimeetiline, vaid tugevalt *performatiivne* (kaude võib seda sõnastada ka õpikulikult: lüürilisuses on tugev eneseleosutus, semantiseeritakse foneetilist, morfoloogilist, grammatilist tasandit jne). Mis aga olulisem, lüürilises luules ei kehtestata fiktsionaalset maailma, vaid võetakse hoiak meie maailma suhtes.

Võib-olla kõige huvitavam on küsimus lüürilise luule adressaadist. See tüüpiline pöördumine (apostroofsus) kellegi poole näiteks armastusluules on kompleksne: tegelikult ei ole pöördutud tolle „sina” või „surma” või

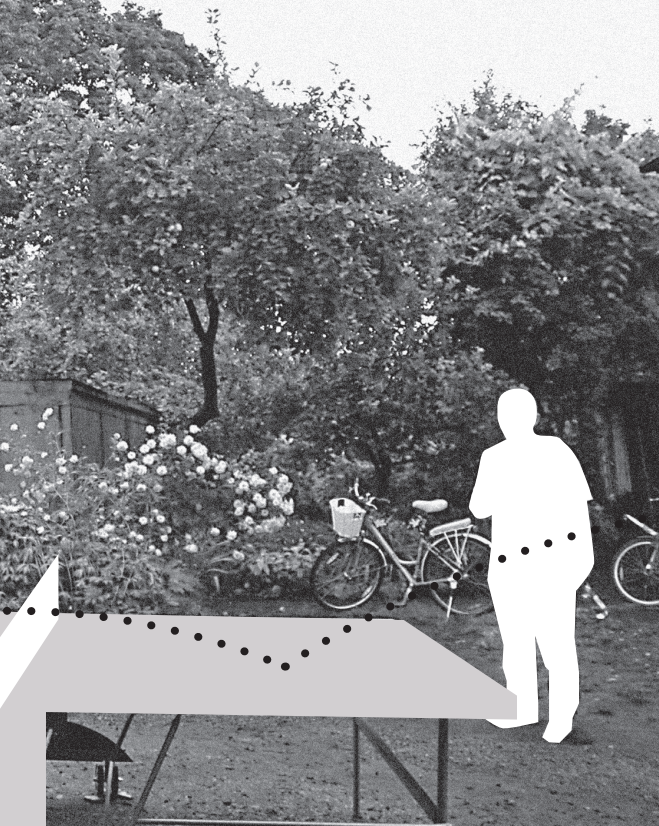
„isamaa” vms poole, vaid esmajoon-
 nes lugeja, kogukonna poole, aga
 samal ajal ka nii lüürilise lausuja
 enda kui ka tolle sõnastatud adres-
 saadi poole. Kui Beebilõust kirju-
 tab/laulab: „Sind ootasid ma koju,
 isa, / sa ei tulnud, ei tulnud kaua”,
 siis selline pöördumine on dünaa-
 mikalt tugevalt traditsiooniline. Ja
 kuivõrd see erineb toimumisloogi-
 kalt näiteks luuletusest „Mu isamaa,
 mu õnn ja rõõm” või värsist „Kes
 annab abi? Kohe, praegu, nüüd!”?
 Kõikidel juhtudel tehakse läbi
 midagi rituaalset, midagi väga
 intiimset. Nagu ka mainitud Culler
 on rituaalsetele aspektidele kesken-
 dudes väitnud, ei tähenda selliste
 värsside lausumine kellegi/millegi
 konkreetse poole pöördumist, vaid
 hoopis millegi väga olulise kehtestamist. Mingisuguse väärtussüsteemi
 artikuleerimist ja rituaalset läbimängimist, lootuses, et see võiks maailma
 asjade seisu kuidagi paremaks teha.

Ahsoo! Seega, kirjandus võib vahetult maailma muuta???
Mingis mõttes tuleb nõustuda. Aga siit edasi kerkib küsimus,
mispärast tuleb seda hoiakulisust temaatiliselt eksplitseerida?
See oli vist Adorno, kes väitis, et lüürika on alati sotsiaalse
antagonismi subjektiivne väljendus.

Küsimus on muidugi õigustatud. Tõsi ta on, sageli võib eksplitsiitne reakt-
 sioonilisus päevapoliitika suhtes vähendada luuletuse mõju. Ometi, valda-
 valt kipub olema nii, et luuletuse temaatiline hoiakulisus taandub luuletuse
 enda performatiivsuse ees, selle ees, et luuletus ise muutub sündmuseks.
 Näiteks „Eile nägin ma Eestimaad” iseloomustab mu meelest seda prot-
 sessi ilmekalt: see on ühelt poolt reaktiooniline ja konkreetne, aga veelgi
 enam üldine ja väärtushoiakuid manifesteeriv.

Ja tõepoolest, väita võib ka nii: kvaliteetne lüüriline luule on essentsiaalselt
 sotsiaalpoliitiline ja selle mõjususe põhineb paljuski just eespool toodud

Üldse väärtustatakse kriitikas ehk liialt enda nime. Aetakse taga mingit geniaalsust.

lüürilisuse tunnustel. Olen luule võimsuse ilmestamiseks sageli utreerides küsinud, missugune oleks maailm praegu, nüüd, kui koraan ei oleks kirjutatud sedavõrd elliptilises vormis.

Mis puutub aga muusikasse, siis näiteks räpi algupära on ikkagi ju afroameeriklaste getost võrsunud rassi- ja klassi-võitlus. Mida on sel resigneerunud ja lodeval mõminaräpil pistmist räpi võitlusliku algega? Mida on hiphopil pistmist luulega?

Vahel on tunne, et näiteks nüüdisaegne hiphop või levimuusika laiemalt kasutab primitiivsel moel üksnes võtteid, mis olid omased juba esimesele suurtele lüürikutele (nt Sappho, Pindaros jne). Viimaste lugemine pole viimasel ajal miskipärast enam au sees. Tegelikult on see viljakas pinnas, millelt luulet vaatlema (ja ka kirjutama) hakata. Neid tundmata pole nagu eriti mõtet ... Sünkroonset ja diakroonilist pilku tuleks samal ajal pidevalt alal hoida.

Üldiselt kohtab hiphop- ja räppmuusikas – erinevalt popmuusikast laiemalt – väga põnevaid tekste. Siin avaldub muu hulgas keele kõlaliste aspektide, korduse, rütmi potentsiaal. Genka ja Paul Oja on omamoodi segu Runneli ja Kompuse luulest. Liiati semantiseeritakse just hiphopis üllatavaid kõlasarnasusi vahest kõige ehedamal kujul. Piisab, kui kõrvale tuua näiteks mõni Mart Kanguri luuletus: „olen rabe / ja laisk aga / rabelais’d raisk / kokku ei tule”. Aga näiteks dialoogipõhine pala korduva värsiga „Oo, kallis, ole minu ämblikmees” mõjub pigem lüürilisust pilavana.

Ma olen leinas. Ma leinan taga kõrge-madala eristust ... Tead, vahetame teemat. Küsiksin vahelduseks nii, et mida sa luulekriitikalt siis ikkagi ootad? Või siis ka nii, et mida sa kriitikat tehes silmas pead?

Esmalt – ja see võib kõlada liigagi iseenesestmõistetavalt – ei peakski partikulaarsetelt tekstidelt eriti midagi ootama. Vähemasti mitte midagi konkreetset. Pean silmas seda, et kriitika võib olla igasugune: kriitika kriitika pärast, kirjanduspropaganda, vormianalüüs, lugemiskogemuse kirjeldus jne. Oluline on pigem, et ilmuks erisugust kriitikat, et see kriitika oleks läbimõeldud ja et kirjutaja eviks teatavat käsitööoskust.

Mida ma ise silmas pean? Ma ei kirjuta palju kriitikat. Peamiselt kirjutatan kriitikat n-ö sahtlisse. Harjutamise mõttes kirjutatan sageli mõnele kogule arvustuse. Nagu minu suurim armastus Proust on kirjutanud: lugemine on iseenesest lihtne meelelahutus. Iga vähegi erudeeritud inimene ju loeb. Aga lugemine võiks mingist hetkest olla pingutus ja selleks läheb tarvis kirjutamist kas või kujundlikus mõttes. Tekste tuleb n-ö edasi kirjutada.

Mis puutub avaldatud tekstidesse, siis olen lähtehoiakuks võtnud arusaama, et minu arvustus ei pea olema selline, mis mulle meeldib, vaid selline, mida oleks kas kriitikaväljale ühel või teisel põhjusel vaja või mis kriitikaväljalt puudub. Näiteks kirjutasin mullu Vikerkaarde arvustuse Andrus Kasemaa luulekogule. Mulle endale sellist teksti lugeda ei meeldiks, aga eesmärk seisnes milleski muus: kuna kriitikaväljal ühe luuletuse lähilugemist ei tehta, siis võiks seda proovida. Tulemus muidugi kõige etem ei olnud ...

Toon võrdluseks hoopis spordiajakirjanduse. Kunagi sai loodud selline kummaline infantiline kuju nagu Hugo Tipner, kes kirjutas Õhtulehes. Selle nime all võtsid sõna paljud humanitaarid (kaasa arvatud mina). Lähtehoiak oli selline: teksti idee ei pea kattuma autori hoiakutega. Tekst peaks olema selline, mis võiks spordiajakirjanduse väljal eksisteerida,

*Kui põhikoolis ja keskkoolis õpetasin,
tuli ikka kurja ja väga süsteemset vaeva
näha, et kabuhirmu luule vastu maandada.
Näidata, et luule ei hammusta. Luule ei
tule kallale.*

mida mõni inimene võiks kirjutada, aga mida eesti spordiajakirjanduses kohe kindlasti keegi kirjutama ei hakka. Registreerida potentsiaalseid hoiakuid. Oli lõbus. Mõne enda kirjutatud teksti puhul sain härra Tipneri peale väga vihaseks, sest tema väljaütlemised olid lauslapsikud.

Üldse väärtustatakse kriitikas ehk liialt enda nime. Aetakse taga mingit geniaalsust. Minu üks kunagine juhendaja ütles väga tabavalt, et pole üldse tähtis, kelle nimi teksti all on. Tähtis on see, et luulekriitikas ilmuks häid ja erinevaid tekste, mis oleksid mitmekülgsed ja tabaksid vähemasti mingil moel analüüsiobjekti essentsi. Olen sellega täiesti päri. Praegugi olen teiste tekstidele vahel robustselt löike juurde kirjutanud või neid maha kratsinud.

Kas kirjandusteadlane saab süütult lugeda? Puhtal ja vahetul tasandil?

Kirjandusuurijal on käsitööoskus, mis muudab lugemise mitmekesisemaks ja huvitavamaks.

Luulesse võikski vahel(!) suhtuda nagu muusikasse. Me ei küsi ju tavaliselt, mida see pala tähendab. Pigem võtame rohkemal või vähemal määral avatud hoiaku ja laseme sel palal end mõjutada. Me kogeme.

Ütle nüüd – ilma igasuguse valehäbita, ausalt –, kes on head eesti luuletajad ja kes halvad?

Kvaliteetsel kirjandusel on kindlasti objektiivseid tunnuseid. Aga hea-halva dihhotoomia pole väga viljakas. Viimase lause korrektsus ajab muidugi pisut iiveldama. Nagu sind igasugune tasakaalutus. Ehk soovid ise sellele küsimusele vastata?

Vaatan tänavusi kultuurkapitali luuleauhinna nominente. Tõtt-öelda ei leia ma nende seast ühtegi väga paeluvat teksti. Haljak, Krull ja Kruusa on head, aga ei midagi erilist. Ahi, Ehin ja (:kivisildnik jätavad külmaks. Märt Väljataga raamat oli khuul.

Sul on potentsiaali! Kirjutada näiteks teos „Eesti luuletajad 2019. aasta seisuga, olulist”.

Sa ei nõustu minuga?

Ei. Iseäranis suhtun skeptiliselt selliste väljaütlemiste otstarbekusse.

Kas kriitik või luuleteadlane peaks luulet kirjutama?

Mingil äraspidisel moel on kriitik paratamatult luuletaja. Isegi siis, kui ta luulet ei kirjuta. Peas hakkavad ikka kuju võtma mingid luule struktuurid, seosed, rütmid jne.

Ja mingis mõttes on luule kirjutamine ka kasulik. Tegin ise mullu eksperimendi: ma kirjutan iga päev luuletuse, kuigi ei ole päris kindel, kas neid luuletusteks pidada kõlbabki. Ja nii 250 päeva jutti. Analüüsivõime rikastamiseks, teksti toimimismehhanismide etemaks tajumiseks. Kusjuures eesmärk polnud kirjutada head luulet, vaid saada eri tüüpi tekstide kirjutamiskogemus, et mõista paremini näiteks kompositsioonilisi aspekte.

Pastišš (või igasugune imiteerimine) on luuleuurimuses üks paljudest meetoditest. Kvaliteetse luule kirjutamise pretensioon ei ole aga sugugi tähtis. Pigem vastupidi, mul on tunne, et luuletajaid, kes arvustavad, on niigi palju (ja see on üks paljudest kriitikasuundadest, mis peaks olema olema), aga üldiselt on need tekstid võrdlemisi üheaolised ja mu jaoks suhteliselt igavad (mõne erandiga).

Kavatsed peagi luulekogu välja anda?

Ei! Nagu öeldud, olen lugeja. Aga ses mõttes on kriitik ja luuletaja muidugi samas seisus: nende mõlema peamine töömeetod on robustses mõõtnes kvaliteetne lugemistöö. Mis hõlmab edasikirjutamist.

Pakun siis välja, et võid hoopis minu nime alt avaldada. ☺ Sul ei ole vahet ju.

Pigem soovitaksin vahel kasutada ka nn vasaku käe reeglit. See on parema-käeliste potentsiaal lõpetada kirjutamisprotsess: haarata vasaku käega pliiats paremast käest. Metodoloogia pärineb Blanchot'lt.

Mis värk sul muidu selle spordiga on? Võrdlemisi higine värk ... Tippспорт on mu jaoks natukene lapsik ja arusaamatu ollus.

Tegelikult on nii pedagoogikas kui ka kultuuriväljal laiemalt kehalisus endiselt kuidagi kummalises seisus, tugev tabu. Keha ja vaimu koos- või ebakõla – olugu et labane väljendus – on väga oluline küsimus.

Muide, kas pole nii, et suur osa akadeemilises ruumis töötavatest inimestest on suured spordifanaatikud. Põhjus on mu meelest lihtne – see on legitiimne viis elada välja oma spontaansed tunded, emotsioonid. Olla lapse-meelne. See on vabatahtlik alaealisus. Ses mõttes passib jalgpall teadlasele väga hästi! Pealegi, mulle näib, et need, kes elavad end välja spordiväljal, kipuvad vähem sõna võtma poliitilistel teemadel.

Aga kas pole ka näiteks jalgpalli jälgimisprotsessis midagi väga lüürilist? Vahel võiks luulele läheneda jällegi nagu jalgpallifänn – analüütiliselt, aga tugeva emotsionaalsuse ja subjektiivsusega. Kusjuures lüüriline adressaat on jalgpallis ju pidevalt kohal. Kui karjun tribüünil, et mängija X on idioot, ja kirjeldan mingil robustsel viisil tema ema või õde, siis sel pole mitte mingit seost lausuja arusaamaga, missugune on mängija X, tema ema või õde. Pigem on see jällegi rituaal, millega kinnistada seda maailma seisu ja väärtussüsteemi, mida ma hindan. Teisalt on see jällegi kinnitus mängijale X, et tegelikult teda mängijana hinnatakse. Kui Sartre ei kritiseerinud kunagi mõttetu kirjjanikke – kõige hullemad olid ikka klassikud, nagu Camus –, siis eks jalgpallis ole samamoodi. Kõige suurem idioot on vastasmeeskonna kõige parem mängija.

Tõsi, luule puhul võib tuua ju paralleele jalgpalli ja muusikaga jne. Aga sellega tuleb olla väga ettevaatlik. Need võrdlused on rangelt tinglikud.

Lisaks, kui luule on väga tähtis, siis tippsport seda ei ole. Aga see mitte-tähtsus muudab spordi muidugi väga oluliseks valdkonnaks.

Ütlesid, et sind ei paelu enam teater. Ometi löid kaasa G9 osalusteatri vormis lavastuses „Hingede öö”. Mis sind Ristikivi romaanis paelub vms?

„Hingede öö” on isiklikult minu jaoks märgiline tekst, kuigi Ristikivi hilist loomingut hindan palju kõrgemalt (nt „Rooma päevikut”). Mis mind paelub? Sõnastaksin kuidagi nii, et romaanis on tugev multikodeeritus, mis on piiritletud ja kontrollitud. Igat lõiku võib lugeda mitut moodi, aga need lugemisviisid on tekstipinnal antud. Näiteks võib üks lõik anda edasi pagulaskogemust, inimese piiripealsust jne, aga kõik need lugemisviisid on väga selgesti välja joonistatud. Ilmselt on see klassikale üldse omane.

Mis puutub aga lavastusse, siis eesmärk oli osalusteatri vormis tõlkida romaan teatrikeelde. Pealtvaataja ise on peategelane ja võib kogeda (näiteks lüürilise minana) romaanist tuttavaid stseene, olla nende sees ja seda enda arhitektuaalset teadmist rakendades ise kogeda. Mingis mõttes tundub see ainus viis, kuidas anda romaani edasi nii, et teater kui meedium ei oleks pelgalt vahendaja, ilukirjanduse narratiivi edasiandja, vaid ka tähenduste genereerija. Nii et jah. Sõnastuse ainuvõimalikkus on üks kesksemaid kriteeriume. Tunda ära, et kuidagi teisiti ei ole seda võimalik teha ...

ELIISA MÖLDER

*

hõbesilmad mu rinna
erutunud sametpunasel pinnal
üüratu tunne
pilk pinev
kord tuleb endast välja, kord läheb
vajub öö lambakarja unne, kahestub
kahe viimse trummilöögi kõla
olen kõnetu.
õbluke õhetav rind
ohkab
kui ratsanik kõhus ponidega perutab
porisse määrdunud tuluke
ikka tantsin kui arutu
silmadelt langevad ripsmed
pilk jalutu
oma aias elujuuri vaevu kuulen mängimas
mu raba kuivab
hõbedusse vajub maailm
leban
süda mõtetesse kadunud.

*

sa kõnnid kui tõusev päike
öösina sulelise tiiva varjust
nõtkelt mööda mu selgroogu
üles
üles
viib teekond
jalutad kui kass
vasepunane ja elus
kui su puudutusse hing
hingan tiivad lahti oma sääremarjadelt
nüüd
mu luigekeha mööda
avarusse tõuseb üksainus keha läbistav värin
kuuma tulejoana rappuv
kahepäine madu.

*

piimavees
ujuvad luiged
valged suled nõrgumas
tähetolmust kuldsele nahale
jõgi avar ja lauge
voolab mu
maastiku kehas
erutunult
kui alasti rändan
Apolloni kaarikul
kuldset muusat otsin.

*

kaneelise keeruna
keerdu end keeran
põlv vastu põske
üksikut kahte
maasikamoosist
meelast.
nüüd puutun end
oma lilleõites kuuma ihu
aeglaselt valgun laiali nagu mesi
magusas keerus
komeedisadu
tuhanded, sajad ihast turris sabad
tantsisklevad mu hääle kajas
bordoopunaselt mureliseks
värvub mu sisekeha
avaneb, imekena.
lahti pääsenud mao väänlev, kuum keha.
taeva süles üles ujub
metsik
metsik
tunne.

ALIIS AALMANN

Vaskna esimene päev

selles lõhnavas ruumis
tantsime
pärlitena

pojengid purgis
kihisevas järvevees

seinal kiri
„ootame sind”

kuhu?

lõhnavas ruumis
me, pärlid

kas tantsime?

Vaskna teine päev

ma kuulen –
 laksutavad ööbikud
 kägu kukub õnne
 taamal ohkab mets udu
Vaskna järve kohal
 taevarotid tantsivad tangot
 ja mina
pilkude kaerajaani

sina
 sõuad käänaku taha
 kuud ketrama
 mina
 ohkan udu
 ja näljaseid sääski
 mina
 kulutan kiige sinist nõõri
 kulutan öö habrast vaikust

kes murdub esimesena?

Vaskna kolmas päev

tere ma tahan küsida kui kaua
sa kavatsed jääda siia sohu
sumama kahlama
otsima vastuseid
lahtisel liival ja
maapinna lainetel

tere ma tahaksin küsida
kui kaua
järved laulavad ööle oodi ja
männiladvad vaikivad minooris
kui kaua püüad kuud
veepiiri hinge värelusest
ja
millal kätte saad

tere
sa oled siin
kui kaua
enne kui muutud uduks

*

lähme korjame maasikaid
ajame kõrre otsa
viime koju emale ja vanaemale
sööme, põsed punnis
silmales loksumas selge
Kirikumäe rabajärv

lökkame kohustused järgmisele noorele kuule kaela
las praegu sajab meile sülle vaid suvi
ja metsmaasikad
kratsime sääsekuplasid päiksest põlenud kukaldel
joome mälestusi sõõmhaaval
praeme end pruuniks
varbad karges jõevees
süda ülekullatud
silmales loksumas Kirikumäe järv
süles suvi
ja topsitäis maasikaid

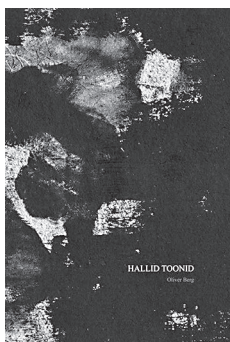
MA LAULAN ENDALE SÕNASIIDIST TRELLID

Maarja Helena Meriste

Oliver Berg
„Hallid toonid”
Elusamus, 2018

Ma arvan, et iga inimene, kes on kirjanduse ja keelega sõlminud keskmisest intiimsemad suhted, teab, mida tähendab tunne, et keel on vabadus ja vangla samal ajal. Enam-vähem fikseeritud hulgast keelelistest vahenditest (häälikud, sõnad, liited ...) saab luua lõputult eneseväljenduskombinatsioone – see on keeles peituv vabadus, igavene allikas loomejanus vaimule. Luulet võiks nimetada selle vabaduse kõrgeimaks vormiliseks vasteks, tema kaitsva tähe all pole näiteks sundust järgida tavakeeles kinnistunud süntaksit ega kasutada sõnu ühemõttelisusest piiratult. Peale selle võimaldab keel rääkida ja sedakaudu mõelda asjadest, mida füüsilises maailmas olemas pole. Varem kõneldi neist osutuseta „asjadest” (näiteks tunnetest) peamiselt metafoori kaudu, füüsilisest maailmast leiti teatav võrdpilt sellele, mille olemasolu kõik kuidagi tajuvad, aga mida silmaga näha, hambaga närida ega sõõrmeis haista ei saa. Teisisõnu on metafoor lihtsalt tuntu kaudu tundmatu seletamine. Nüüd aga polegi kujundlikuks keeleks otseselt vajadust, sest olemas on korralik abstraktne sõnavara, millega saab justkui otse osutada sellistele nähtustele maailmas, millele näpuga näidata (sõna otseses mõttes) ei saa, aga mille olemasolu üldjuhul ei vaidlustata. Nii on metafoorsus tänapäeval pelgupaiga leidnud eelkõige luules, kuigi ka igapäevakeel on endiselt tohutult kujundirikas, teadvustatakse seda siis või mitte. Olgu abstraktne sõnavara nii uhke kui tahes, millegipärast on tihti ikkagi nii, et metafoor suudab palju mõjusamalt tabada mõne hädusa tunde või nähtuse sisu. Ju sellepärast, et maailmast saadakse teavet ennekõike viie meele, mitte intellekti kaudu.

Aga kuidas keel siis vangla on? Üks variant on olukord, kus inimene tunneb, et tema keeleoskus on liiga vähene väljendamaks tema sisemist rikkust – klassikaline situatsioon võõras keelekeskkonnas viibides. Ent sellel murel on ka üks vähem tuntud alaliik, mis kimbutab minu meelest just väga haritud, oskuslikke keelekasutajaid, kelle tekstivoog on tihedalt täis pikitud igasuguseid abstraktseid mõisid. Abstraktsioonidega on nimelt see häda, et kuna nad pole kuidagi füüsilisse maailma maandatud, tema külge ankurdatud (mida metafoor just teebki), võivad nad triivida

käegakatsutavast maailmast kaugele ära ja hakata ehitama omaette dimensiooni. Nii võibki jõuda selleni, et keel, mis esialgu pretendeeris tõlkivaks vahekihiks maailma ja inimese vahel, muutub hoopis varjutavaks looriks, mis suhtlust raskendab.

Midagi sellist on juhtunud ka Oliver Bergi esikluulekogus „Hallid toonid”. Kui uurisin seda siit ja sealt küljest, pidin ühel hetkel tunnistama materjali vastupanu ning seda, et ma ei saa sellele kuidagi küüsi taha, kõik jääb kuidagi kättesaamatuks, ent mingil veidral viisil puudutab. Miks? Mingi lahendus hakkas paistma, kui proovisin probleemi lahti rullida konkreetse-abstraktse koordinaatteljestikul ja koondada tähelepanu just keelelistele jõujoontele. Sellest ka niisugune pikk sissejuhatus.

Kesksed aktandid, mille ümber Bergi luulefraasid ehituvad, kipuvad olema just seesugused mõisted, millel on raske konkreetset kujutluspilti tekitada. Toon ühe näite:

„Jääb üle küsida, kuidas avada seda nihet, / kuidas tõlkida igapäeva see pisteline värelus, / mille imbuvale intensiivsusele ei mõista sõrme peale panna – / järsku varjud lihtsalt ringi keeratud, / iga paljutootav lubadus pausist edasi lükatud” (lk 46).

Kui uurisin teost siit ja sealt küljest, pidin ühel hetkel tunnistama materjali vastupanu ning seda, et ma ei saa sellele kuidagi küüsi taha, kõik jääb kuidagi kättesaamatuks, ent mingil veidral viisil puudutab.

Nimisõnad, mille ümber värsifraasid siin koonduvad, on „nihe”, „värelus”, „intensiivsus”, „varjud” ja „lubadus”. Kui „varjud” välja arvata, on kõik need sõnad sündinud nominalisatsiooni ehk nimisõnastamise kaudu. See on protsess, mille käigus saavad tähendusstruktuuris nimisõnalaadse toimejõu nähtused, mis

primaarsel tasandil pole seda varem omanud, näiteks omadused ja tegevused. Primaarse tasandi all pean silmas seda, et nimisõnad on algul tähistanud just seda, mis on füüsilises maailmas tajutava objektina olemas ning millega haakub mõni omadus, tegevus või protsess. Mõnes mõttes võiks öelda, et nominalisatsiooni kaudu saab keelelilt ja sedakaudu kontseptuaalselt kuidagi fikseerida või konkretiseerida hägusaid, püüdmataid, liikuvaid nähtusi. „Nihe” on niisiis tuletis tegusõnast „nihkuma”, see tähistab millegi liikumist ühest kohast teise. Kui „nihe” on nimisõna, muutub ta mõtteliselt justkui mingiks konstandiks, millekski tabatavaks ja konkreetseks. Ometi ei saa keegi nihkele näpuga osutada, samal ajal kui millegi nihkumine võib tegevusena olla vabalt silmaga jälgitav. Sama lugu on „värelusega” (tegu sõnast „värelema”); „intensiivsus” jällegi tuleb omadussõnast „intensiivne”, „lubadus” tegusõnast

„lubama”. Kõik sõnana fikseerunud, ent tähendusena äärmiselt ambivalentsed.

Kuigi keele tuletussüsteemide kaudu on võimalik nähtus, mis on loomult ühe sõnaliigiga seotud, kanda üle teise sõnaliiki, ei saa sugugi nii kindel olla, et see tuletis võetakse kontseptuaalselt sama loomulikult vastu. Sellepärast võibki olla luulearvustuses vaja kõnelda sõnaliikidest – ühtlasi räägitakse ju mõttelistest struktuuridest. Kui omadusest

„intensiivne” on saanud subjekt „intensiivsus”, saab talle fraasis omistada tegevuse „imbuma”. Kui „värelemisest” saab „varelus”, saab talle anda omaduse „pisteline” ja rääkida tema „tõlkimisest”. Keeles on need konstruktsioonid võimalikud ja korrektsed, kontseptuaalselt kisub aga kaunis keerukaks. Kuidas ikkagi saab viibata eetikate realiseerimisele? Kumbata või kaaluda metafüüsikate variatsioonid? (lk 53)

Kuidas suhtuda surutud joonte ajutisse materiaalsusesse? (lk 61) Huvitav on see, et Berg on nende abstraksioonide külge sidunud just kehalisi täiendeid ja tegusõnu nagu „kompama”, „viipama”, „imbuma” jne. Sellisena tekib paiguti meeleliselt väga sugestiivne tekstiatmosfäär, mis samal ajal on kogutud reaalsusega raskesti ühildatav.

Üks tähelepanu väärt fraas sellest vaatepunktist veel: „paistis varajase valguse kirkas muretus” (lk 57). Intuiitvne keelekorraataja tahaks muuta sõnade suhted siin selliseks, et kirkas oleks ikkagi valguse omadus; et valgus ei oleks muretuse täiend, vaid hoopis nimisõnaafraasi tuum; et muretuse asemel paistaks valgus.

Võib-olla diagnoosiks mõni keeleteoimetaja „Hallidel toonidel” nimisõnatõve ehk liigse nominalisatsiooni, mida seostatakse kantseliitliku keelega. Eesti keeleteadlased on kusjuures avastanud, et just noomenite rohkust tekstis tajub emakeelekõneleja formaalse stiilina, samal ajal kui kontekstuaalsem või loomulikum keelekasutus on rikas pigem tegusõnade ja neid laiendavate lauseliikmete poolest.¹ Mulle tundub, et „Hallides toonides” on sellise mustri taga teadlikku irooniat selle kõrgelt kõlava, kuid sisuliselt tabamatu stiili pihta. Aga see iroonia on paratamatult ka iseenese pihta.

On selles kogus maailma keelelise modelleerimisega mindud liiga kaugale, nii kaugale, et sõnast saab mõtte hägustaja, mitte seletaja? See tuleb meelde Noam Chomsky kuulsa näite grammatilise ja tähendusliku vastuvõetavuse konfliktist lauses

On selles kogus maailma keelelise modelleerimisega mindud liiga kaugale; nii kaugale, et sõnast saab mõtte hägustaja, mitte seletaja?

1 Krista Kerge, Hille Pajupuu. „Text-types in speech technology and language teaching” – Analizar datos > Describir variación – Vigo: Universidade de Vigo (Servizo de Publicacións), 2010, lk 380–390.

Et vaateväli on piiratud, on väljavaated elule koondunud ähmaseks igatsuseks Ära. Üks instinktiivne teeots, mis Ära võiks viia, on sõnad. Poesia. Aga sõnad ei pruugi seda tingimata teha.

„Värvusetud rohelised ideed magavad raevukalt”. Keeleliselt on see täiesti tavapärane, korrektne ja vastuvõetav väide, sisuliselt aga nonsens. Või äkki on hoopis osatud loov keelemasin täistuuridel sisse lülitada, nõnda et harjumuspärasest keelekasutusest väljumine aitab väljuda ka ahistavalt harjumuspärasest mõttemustrist? Bergi luule võbeleb suuresti kuskil nende kahe variandi vahel. Teine äärmus

tuletab aga meelde Artur Alliksaare keelemänge, mis suudavad keeleliste liidetega mängides vormistada olemise subtiilsemaid nüansse. „Hallides toonides” on midagi sellist näiteks luuletuses „November” (lk 28–29). Berg keerleb kolme sõnapesa ümber („hall”, „hämär” ja „hing”) ning loob väheste vahenditega, sõnade pideva õrna muundamisega, ühe väga klaari seisundipildi.

„Hallides toonides” keeravad hägusele siiski vinti peale rohke umbisikuline tegumood, ebamäärasust kinnitavad deiktikud (keegi, miski, kuskil), enne- ja täismineviku rohkus (sündmused on toimunud fikseerimatus minevikupunktis) ning tihti ka sõnade ilmne üleküllus („omaette peatükiga samm” ja „järjepidev nirin” (lk 63)). Samas on tuntavalt kohal keegi hinnanguid andev subjekt – talle osutavad igasugused rõhumäärsõnad (tõesti-tõesti, kahtlemata, teadagi, ilmselgelt), mis tihtilugu märgivad just kindlameelsust. See kindlameelsus tundub aga olevat kas enesesisendus, mis üritab teha olukorda selgemaks, kui see on; või on see siis jällegi eneseiroonia.

Olen tähele pannud, et inimesed, kes maadlevad tõsise depressiooniga, kirjeldavad oma seisundit tihtilugu sellisena, nagu nende ja ülejäänud maailma vahel oleks kas klaassein või mingi loor, poolläbipaistev kangas. See tuikestab kõiki signaale, mis välismaailmast tulevad, värvid kaotavad erksuse, muusika nauditavuse, lemmiktoit maitse jne. „[S]ee kõik peaks veel kuidagi eredam olema!” (lk 77). „Hallid toonid” on sõnadest punutud loor, mis toimib täpselt samamoodi: eraldab maailmast, mitte ei ühenda sellega. Kui otsida dominantsemaid kujundiperesid, mis Bergi poeesiaruumis märgatava tihedusega esinevad, torkavad silma just igasugused kangad, eesriided, kiled: „ja siid katab päeva – / midagi poleks nagu olnud” (lk 12). Või siis „Loor hingamise kohal / kogub niiskust õhtu äikeseks” (lk 16) ja „kõik me eufemistlike eesriiete taha peitujad” (lk 47). Paiguti on kangad tahkunud seinaks: „See sein, mille taha silm ei ulatu, / mis kõrgub üle ettekujutuste piiri, / mis alati on kõigest üle ja kõige taga” (lk 34). Et vaateväli on piiratud, on väljavaated elule koondunud ähmaseks igatsuseks Ära. Üks instinktiivne

teeots, mis Ära võiks viia, on sõnad. Poesia. Aga sõnad ei pruugi seda tingimata teha. Nad võivad punuda hoopis peene kookoni, mida iga uus sõna aina tihendab. Võib-olla siit ka kibedamaiguline sedastus, et „[e]lu on lihtsam, kui suu kinni hoida” (lk 73). Ehk peegeldab suhtumist enda sõnadesse ka luulekogu kujundus, läbivalt tindiplätserdatud ...

Lõpetuseks üks esmamulje. Pealkiri „Hallid toonid” astus minu jaoks otseühendusse Ernst Enno „Hallide lauludega”. Otsisin Enno nimiluuletuse üles ja ma arvan, et selle esimene salm kajab tugevasti vastu ka Bergi kogust:

Nad puuri mind kinni pandsid –
ei tea mispäraest ehk kus –
nad puuri mind kinni pandsid
ja laulja nime mul andsid,
nüüd nutab mu igatsus.²

2 Ernst Enno. „Hall laul” – „Hallid laulud”, Tartu: K. Sööt, 1910, lk 7.

NOSTALGILISED LAPSEPÕLVETRAUMAD JA TÄISKASVANUTE KOMPLEKSID

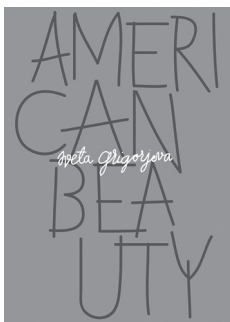
Laura Porovart

Sveta Grigorjeva
„American beauty”
Suur Rida, 2018

Hüva! Olgu Sveta Grigorjeva pealegi diplomiga koreograaf, tema luuleread ei tantsi, sõnad ei keerle-pöörle-väänle ja asi on tantsust üsna kaugel. Kõige lähem liikumisega seotud tegevus, mis lugedes kangastub, on marssimine. Jah! Nagu autor isegi tõdeb: „see luule on lasnamägi / ja seda ei peata” (lk 67). Grigorjeva sõnad marsivad laialivalguva, ent kindlasti vihkamist vääriva kollektiivse vaenlase vastu – olgu selleks mehed, naised, riik või ühiskond. Barrikaadidele ajab pealtnäha kõik. Võib-olla tõesti vihkab luuletuste minahäl kõik ja kõiki (lk 24). Idaeuroopaliku pessimismi kõrval mõjub kogu ometi värskena, sest siit ei leia enesehaletsuslikku egoretke ega põhjendamatut halinat, vaid pilget 21. sajandi epideemilisele ideaalihalusele.

Eelmainitu kontekstis võiks „American beauty” asemel olla kogu pealkiri hoopis „Eastern European horror” (või „Ida-Euroopa õõv”), kuid siis oleks teose kontseptsioon märkimisväärselt lahjem, ei tekiks sisu ja pealkirja dissonantsi, mis on luulekogu selgroog ning tekste tervikuks siduv kiht. Pealkiri „American beauty” – ühtlasi lubadus ja meelitus – väidab end olevat see, mida ta kindlasti ei ole. Seda valikut võiks tõlgendada *American dream*’ina, mida on kaugelt kena ihaleda, aga lähedalt vaadates paistab traagelniitide vahelt mäda sisu. Mõistagi ei küündi kogusse pandud tekstid lääne unelmani, pigem hakkab kirjeldatu viletsus lääne unelmate kontekstis seda jõledamini silma. Nupukamad, kes on Grigorjeva eelmise koguga „Kes kardab Sveta Grigorjev?” (2013) tuttavad, mõistavad, et mingit *American beauty*’t teosest vaevalt leida saab.

Protestivaimu kõrval on „American beauty” äärmiselt tundliku maailmakogemuse kajastus. Mis parata, protestijate rinnus tuksub sageli hell ja avar süda. Siiski pole Grigorjeva read kirjutatud südameverega, vaid pihustatud aerosoolvärviga üheksakorruselise paneelmaja seinale, ilutsema falloste ja frivoolsuste sekka: „imestan et kõik mu hoovikaaslased ei / kirjuta vikerkaarde sellise kauni lugemuse pealt” (lk 21). Sellega võiks põhjendada mõne teksti hektilisust ja väikevormilisi sugemeid. Lühikesed, ühekahesõnalised read meenutavad pigem hõikeid ja

vastanduvad pikkadele jutustavatele lausetele: „ning see jäi meile kurku nagu sel eebenivärvi juustega muinasjutu-tüdrukul” (lk 13). Äärmustega mängimine hakkab silma ka autori esimeses teoses. „American beautys” on siiski märke ühtlustumist, vilkad hüüdnimed on asendatud voolavate ja jutustavate ridadega, mis on samal ajal hägustanud luule ja proosa piiri. Pikemate lausete puhul on emotsionaalses laetuses tehtud järeleandmisi, toimunud on ka märgatav leebumine, ent vasardav tempo pole kadunud – seda hoitakse alal kirjavahemärkide laialdase ignoreerimisega.

„American beauty” kätkeb paljuski lapsepõlve tahavaatepeeglist heidetud pilke, magushapult nostalgiliselt mürsikut naiseks sirgumise meenutusi, mis kohati paistab defineerivat praegust minahääl naiselekkust. Lähivaade magalarajooni kassikullast krooniga printsessi lapsepõlvele kulmineerub luuletustes „svetlana jevgenjevna grigorjeva” ja „ma sündisin aastal 1988”, mis on kogus parajasti teineteise järele paigutatud. Kahe teksti sümbioosist tekib elav sisesevaade

**Luulekogu poeetika ei seisne
niivõrd keelelistes mängudes kui
olmerealistliku poeesia täpsus
ja kartmatus käsitluses.**

üheksakümneandate ajastuolmesse: „mind ristiti mel c-ks sest käisin tol ajal ringi värvilistes / nabapluusides juuksed ülepanduna eriti kõrgesse hobusesabasse” (lk 18), „mitte et ma poleks veel üht-teist maailmaklassikat / lisaks juurde lugenud nt stiinat ja seda välja söönud cosmopolitani” (lk 21). Kahtlemata kajastavad need

read autori põlvkonna neidusid kujundanud-kasvatanud kultuurilisi tegureid, nagu järeldub ka ilmekalt ridadest „kui mitu talve elasin teadmise et / täiskasvanud naiseks saamine tähendab / mingit müstilist kätekoreograafiat / sinist vedelikku ja viimase imendumist / avanenud pihu seest nähtavale / tulnud valgesse pisikesse silindrikujulisse objekti?” (lk 21). Üsna sarnast võltsi naisreaalsust kohtab luuletuses „ulguva naise peldik”, milles minahääl, nuttes tualetis ohjeldamatult, dekonstrueerib *telenovela*’dest õpitud melodramaatilist käitumismustrit.

Naiskogemuse juurde naastes jõuab minahääl mitu korda üsna sarnasesse eluhetke: „õpid viitele [---] / loed doris karevat ja kirjutad 11-aastaselt / sahtlisse romantilisi riimluuletusi // [---] kes sa samas ei tee välja ühegi poisi silmapilgutusest [---] / sind jah just sind / sõimatakse lõpuks // litsiks libuks” (lk 68). Sage tubli tüdruku kompleks, mille käes minahääl vaevleb ja millega üksjagu madistab, on samal ajal justkui osa tema eneseväärikusest. „kõik ei saa olla *goodiegoodie*’d / kõik ei saa nii / kui teised keppisid ringi / mängisid sina kodus rahmaninovi / concerto nr 2-te – miskit selles lauses / epateerib jah ma täiega tunnengi üleolekut / nende piffide suhtes kes saavad 20selt tited taha”

(lk 35). Võrdlus umbisikuliste naistega tekitab lugedes kerget trotsi, sest kes nad lõppude lõpuks on ja kus nad elavad, kus käivad ja mil moel võib niisama heast peast nende poole kirvega vehkida? Aga samas – kunstnikel on see õigus! Keeruline on muidugi oletada, mis tooniga minahääl täpselt neid ridu öelda on kavatsenud, ent takkakiitmine see vaevalt olla saab. Teisalt jällegi toimub teatav samastumine nondesamade umbisikuliste naistega luuletuses „inua“: „et me oleme maganud samade meestega / meid on vihanud samad naised [---] / me oleme kirjutanud erinevate sõnadega samu luuletusi“ (lk 12).

Minahääle lapselik maailmapilt elustab raudpolt kõige jubedamad talvetraumad, mis on seotud lapsepõlves combinesooni kandmisega. Usun, et keegi ei vaidle vastu! „Ükspäev te veel näete kui ilus ma olla võin / kui ilus ma olen ilma selle / kombekata ja vanemate / kasvatatud kombekuseta – / aga teid / see ei päästa / teid ei päästa enam miski“ (lk 48). Keelemõnu pakkuv mäng „kombeka“ ja „kombekusega“ on üks harvadest kohtadest, kus peale elava kujutlusvõime stimuleeritakse ka lingvistikaga tegelevaid ajuosi. Arusaadavalt pole keelemäng autori peamine loominguline taotlus, pigem ta isegi naljatab sel teemal: „jah ma olengi see kes riimib kammajaad ja ahjaad“ (lk 20). Luulekogu poeetika ei seisne niivõrd keelelistes mängudes kui olmerealistliku poeesia täpses ja kartmatus käsitluses.

„American beautys“ esineb vihjeid universaalsele armetusele, mis akumuleeruvad väikekodanlikkuse pilkeks: „ja kogu maailm ongi / üks siledaks nühitud äärelinn / potjomkini küla miljoni euro peldik“ (lk 17). Sealt sigineb ommoodi kitši eitus, millest kujuneb teine tugev tekste ühendav tasand: „ükskõik kuhu / maailma otsa sa ei satu [---] / kuskilt ei puudu vaesus kuritegevus / igatsus armastuse järele / jalgpalli taguvad poisid prostitutsioon“ (lk 17). Autor viitab keerutamata sellele, mille ees parema meelega ehk silm kinni pigistatakse, mida eitada püütakse või mis nägemisulatusesest välja lükatakse. Grigorjeva ei ilusta. Ta ei taha meeldimise nimel eranditult ainult ilusast kirjutada. On julgustükk käsitleda inetust võltshäbita ning see vabastab nii teda ennast kui ka lugejat inetuse eitamisest ja voooruslikkuse ülemuslikkusest: „pool üks öösel siin akna peal kui / tänaval on teater on / reede õhta ja purjus paarikesed / sõimlevad ja jooksevad üksteisest üle / ja lahku“ (lk 36). Minahääl kirjutab armetusest enda kaudu: „mina armastan ja suren samuti tõenäoliselt vaesena“ (lk 22).

Grigorjeva tekstides antakse ruupor viimasel ajal üsnagi põlatud lumehelbekestele, kelleks autor end leplikult ka peab: „lumehelbeke öeldakse minusuguse kohta / vabakutseline koreograaf ja tantsija / mind ei ole riigi jaoks olemas“

(lk 22). Esikkogu ning kõnealuse kogu vahel erinevusi otsides hakkab eeskätt silma see, et „American beauty” on suurem rõhk pandud loomeinimeste, loovuse ja kunstniku positsiooni käsitlemisele ühiskonnas. Eeskätt on sellele teemale pühendatud „riigi vaenlane aka mein kampf”, mida võiks selle argitraagika ja iroonia pärast pidada ehk kogu parimaks tekstiks. Kihilisust lisavad lauludest tuttavad katked „oilii oilaa” (lk 9), „mu isamaa mu õnn” (lk 9) ja „meil aia-äärses tänavas” (lk 10). Musta huumorit Grigorjeval jagub, ilmselt on see ainus viis, kuidas loovisikute kesist olukorda taluda: „pealegi kunstnik ju ei tunne palgalõhe mõistet / selleks peab ometigi PALGA mõistet tundma” (lk 32). Loomingu kaudu loomingust rääkimine, selle kitsaskohtade, selle kogu puhul palganappusele viitamine on luules üsna harv nähtus, mis purustab edukalt illusiooni, justkui loomeinimesed rahast ei huvitugi. Samal ajal ei loo Grigorjeva aga kannatava kunstniku kuvandit ja võtab kunstnikurolli endale uhkusega.

On tänuväärne, et Grigorjeva pole „American beautyt” koormanud üleliigse armuvaluga, mida oleks lugejal ebamugav seedida. Vähesedki romantikaviited on lahendatud maitsekalt: „suhkur ja armastus ja surm ja rasv / me vahel ei suutnud / meid lahutada” (lk 44–45) või „ja rääkind sul kohvi ja armastuse kõrval / kuis suudlesin sind / puu all / mis ei ole pihlakas” (lk 32). Romantika ei seisne nende näidete

„American beauty” kätkeb paljuskilapsepõlve tahavaatepeeglist heidetud pilke, magushapult nostalgilisi mürsikust naiseks sirgumise meenu-tusi, mis kohati paistab defineerivat praegust minahääle naiselikkust.

varal mitte õhkamises või igatsusvalus, vaid üsna olmeliste-eluliste tõsiasjade nägemises kahe inimese läheduse võtmes. Minahääl ei vala mõttetult pisaraid, ei usu tühiseid sõnu, aga pole sealjuures siiski südametü, vaid markeerib taktitundeliselt elu romantikahetki. Vahest kõige elavam ja humoorikam pilge armuvalu pihta kangastub järgmises viitetihedas reas: „ja olgugi et mina / jätsin sinu / on mul ometigi õigus / oma võltspisaratele mida moskva / nangun ei usu / tallinn

ammugi mitte / mul jääb üle vaid loota / rio de janeiro või buenos airese peale” (lk 61).

Hüva! Sveta Grigorjeval on aukartust äratavad pessimistijooned. Pole kahtlust, et „American beauty” on kirjutatud valdavalt vastuütlevas käändes. Tekstides puudub vajadus leida head või kõigile meeldida (ja see on vabastav!). Pigem jääb mulje, et meeldimisest püütakse hoiduda, öelda seda, mida kuulda ei soovita. Lugeja võetaks justkui käe kõrvale ja viidaks akende taha, nägemaks viletsust ja vaeva. Sama hästi võiks Grigorjeva ülestähendusi tõlgendada kui kõrvalpilku, mis hinnanguid andmata kirjeldab, „see on nali” (lk 61).

„lumehelbeke tasa / tasa on rääkinud” (lk 23).

PIIM JA IMPORTMESI

Hele-Mai Viiksaar

Rupi Kaur

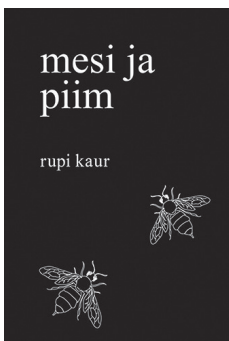
„Mesi ja piim”

Tõlkinud Airis Erme

Rahva Raamat, 2018

Kui kuulsin, et India juurtega kanada kirjaniku Ruphi Kauri 2014. aastal avaldatud menuk „Milk and Honey” tõlgiti eesti keelde, tabas mind esmalt küsimus, miks küll. Paistis, et sotsiaalmeedia on juba niigi täis kompositsioone, kus MacBooki ja tassikese kohvi kõrvale on justkui pooljuhuslikult sattunud Ruphi Kauri teos, saateks mõni inspireerivam rida raamatust. Kauri sihtrühm on peamiselt millenniumlased, kes tunnevad end ingliskeelses keeleruumis piisavalt mugavalt, et emakeelset tõlget mitte vajada (eriti kui autor viljeleb pigem minimalistlikku stiili). Suurem osa luuletustest mõjuvad tõlkes aga veelgi banaalsemalt ja kohati tekib tunne, nagu oleks teos otse Google'i tõlkest läbi lastud: „sa küsid kas see on hea / tunne ja ma vastan *jah* nii kähku nagu oleksin hästi / harjutanud. aga see näitlemine.” (lk 38) Kui üldiselt peetakse luule tõlkimist keeruliseks, sest tõlkija on justkui kaasautori rollis, siis Kauri proosapärane luule ei olnud ilmselt just suur väljakutse.

Rupi Kauri loomingut on nimetatud enterluuleks, Tumblri-luuleks, Instagrami-luuleks – kokkuvõtvalt millenniumlaste luuleks. Suuresti ongi Kauri stiili mõjutanud sotsiaalmeedia ning selle vormi- ja sisupiirang: telefonis infovoogu kerides kahaneb tähelepanuvõime, mistõttu peab teksti formaat olema kergesti haaratav ja võimalikult üheselt arusaadav. See võib aga luulele omase mitmetähenduslikkuse ning kujundlikkuse asendada lakoonilisuse ja üheplaanilisusega. Tihti esitab luuletaja popkultuuris tühimuse äraleierdatud tõdesid: „sa ei pea neid / ennast tahtma panema / nad ise peavad sind tahtma” (lk 96) või „nõnda nagu armastad ennast / nõnda õpetad teisi / sind armastama” (lk 186) – read, mis sobiksid mõnele Koduekstrast pärit motivatsioonitahvlile. Ei saa öelda, et igasugune metafoorsus on täielikult kadunud, aga Kauri kujundid mõjuvad lihtsakoeliselt, kohati suisa naeruväärselt: „ma olin muusika / kuid su kõrvad olid välja lülitatud” (lk 115) või „olen kunstiga täidetud muuseum / kuid sinu silmad olid kinni” (lk 100). Paralleeli võib tõmmata hittlugudega, millest jäävad kõrvu kaima õõnsad read nagu B.o.B-i ja Hayley Williamsi loos

„Airplanes”: „Can we pretend that airplanes in the night sky are like shootin’ stars”¹.

Paljusid Rupī Kauri lihtsakoelisi luuletusi on internetis parodeeritud. Üks markantsemaid näiteid on Adam Gasiewski ja Emily Becki populaarseimatest *vine*’idest ehk kuuesekundilistest humoorikatest videoklippidest pärit lööklausetest koosnev raamat „Milk and vine”, mis matkib Kauri raamatukujundust ja kirjutamislaadi: „you / almost

made me drop / my croissant”². Paadunud Rupī Kauri fännid (ja ka autor ise) ütlevad aga, et ta kasutab kõigest siirast ja lihtsat eneseväljendusviisi, mille puhul on ausus tähtsam kui vormiline täius. Kauri luule võiks liigitada uussiiruse alla: see püüab mõjuda vahetult ning kaotada piiri autori ja tema loomingu vahel. Ometigi ei ole uussiirus tegelikult läbinisti aus kunstivorm, sest autor valib siiski, kuidas ta ennast lugejatele esitleb. Raske on aru saada, kes Rupī Kaur päriselt on, sest ta

räägib endale pidevalt vastu. Ühest küljest loob Kaur pildi sellest, kuidas mehed näevad naistes ainult seksobjekti: „ta oli esimene poiss / kes õpetas mulle et mu keha / kuulub soovijale” (lk 12), samas seksualiseerib ta iseenast rida-dega „aga ta / ei limpsi silita ega ime kunagi nagu mina” (lk 88). Autentsusest rääkides tasub mainida ka asjaolu, et Rupī Kaur on saanud plagiaadisüüdistuse analoogse kirjutamislaadiga Instagrami-luuletajalt Nayyirah Waheedilt, kes on nüüdseks süüdistuse sotsiaalmeediast kustutanud. Muidugi võiks öelda, et valdav osa millenniumlaste luulest ongi jagamisplatvormide tõttu ühesugune. Rupī Kaur ei eita, et kogub inspiratsiooni teistelt sarnase stiiliga luuletajatelt.

Kohati tundub, et Kaur on loonud endale temaatilise kaitsekiibi: tema loomingut ei saa kritiseerida, sest see puudutab naiseks olemise valupunkte. Kuidas kritiseerida vägistamist, soolist ebavõrdsust, seksismi või naistevastast vägivalda käsitlevaid luuletusi ajal, mil paljude jaoks on see esimene kord sellistest teemadest üldse lugeda? Minu arvates peaks aga keskenduma asjaolule, et luule on esma-joones kunstivorm, mitte eneseteraapia (mis ei tähenda, et eneseteraapiat ei tohiks ega saaks kunstipäraselt esitada). Lõuna-Aasia naiste kannatusnarratiivi enda omana esitle-

mine hägustab piiri kollektiivse ja isikliku vahel – privilegeeritud keskkonnas kasvanud naine kõneleb vähemuse eest, kelle kogemusi ta tegelikult ei hooma. Kaur ei valda Indias kõneldavat pandžabi keelt kirjutamise tasemel ning kasutab kultuuri

Suuresti ongi Kauri stiili mõjutanud sotsiaalmeedia ning selle vormi- ja sisupiirang: telefonis infovoogu kerides kahaneb tähelepanuvõime, mistõttu peab teksti formaat olema kergesti haaratav ja võimalikult üheselt arusaadav.

1 „Kas võiksime teeselda, et lennukid öötaevas on nagu langevad tähed” (ingl).

2 „sinu pärast / oleks ma napilt pillanud / oma sarvesaia” (ingl).

ja loomingu põimimiseks gurmukhi kirjastiili, milles puuduvad suured algustähed ja muud kirjavahemärgid peale punkti. Samas on sellised tunnused Instagrami- või Tumblri-luulele üleüldiselt omased (rääkimata sellest, et kirjavahe-märkide ärajätt on juba üsna vana võte).

Kuna Kaur on ilmselt enim tsiteeritud autor Instagramis, kuuluvad tema miljonite fännide hulka ka paljud rohkem või vähem kuulsad naised, kes kõik samastuvad Kauri luuletustega. Rupi Kaur meeldib nii vähemustele, kelle eest ta väidetavalt kõneleb, kui ka lääne naistele, kes tema luule-ridu enda piltide alla kirjutavad ja kes on nendest inspirat-siooni saanud. Luuletaja populaarsuse taga on muu hulgas asjaolu, et ta kirjeldab naiseks olemise valu laiemalt, kuid keskendub samas otsese vägivalla ohvritele ja mõjub see-läbi teraapiliselt. „Mee ja piima” esimene peatükk „Haavad” lahkab tütarde suhet ema ja vägivaldse isaga ning noorte naiste kokkupuuteid meestega, kes neid ainult seksi eesmär-gil ära kasutavad: „*ma olen seksinud ütles tüdruk / kuid ma ei tea / mis tunne on / armastust jagada*” (lk 20). Kaur maa-lib trööstitu pildi maailmast, kus isakompleksidega naised lasevad ennast passiivselt ära kasutada ja mehed näevad neis üksnes objekti. Sisult on luuletused kindlasti kõnekad ja vajalikud, vormilt aga enamasti üsna nõrgad, sest neil pole rütmi, riimi ega huvitavaid kujundeid.

Kaur pole loonud tugevat naiskarakterit, tema naiste-gelane on alati ohver või keegi, kelle vägi peitub peami-selt tema ihus: „jumalanna sinu jalgade vahel / paneb suud vett jooksuma” (lk 188). Ühelt poolt rõhutab Kaur, et naised ei peaks jalgu raseerima, oma keha häbenema ega mees-

tele alluma, teisalt aga idealiseerib mehi, kelle jaoks seisneb naise väärtus ainult tolle kehas. Nii kirjeldatakse ühes luu-letuses olukorda, kus mees palub Kauril oma loomingut kirjeldada, ent autor hakkab teda seepeale hoopis silitama. Naine pole Kauri teoses peaaegu kunagi aktiivne jõud, vaid keegi, keda valluta-takse: „sinu keha / ei ole tema kodu / ta on külaline” (lk 165) või „sinu keha / see

ainus / mille all ma tahan / olla riieteta” (lk 129). Lugesdes igatsesin vähem stereotüüpset kujutelma naiseks olemi-sest, et naise jõud ei peituks kõigest tema välimuses ega võimes lapsi ilmale tuua. Tahtnuksin rohkem isiklikkust, hinge. Võib olla on see privilegeeritud lugeja pilk, kes ei pea oma päritolu ja seeläbi ka läänes eksootilise välimuse tõttu diskrimineerimist taluma. Ometigi on rassiteemat suhteliselt mahukas kogumikus mainitud minimaalselt: „ära räägi mulle et minu naised / ei ole sama kaunid / kui

Kohati tundub, et Kaur on loonud endale temaatilise kaitsekiibi: tema loomingut ei saa kritiseerida, sest see puudutab naiseks olemise valupunkte.

need kes / elavad sinu maal" (lk 170). Kohati tekkis tunne, et autor soovib lihtsalt võimalikult suurt hulka lugejaid korraga kõnetada.

Kogumik on jaotatud neljaks peatükiks: „Haavad”, „Armastus”, „Lahkumine” ja „Tervenemine”. Nende eesmärk on moodustada ühtne tervik eri traumadest, milles kõigis peaks väidetavalt leiduma midagi magusat (kui

Rupi Kauri luuletuste peamine probleem seisnebki selles, et kuigi autoril on kindlasti annet loomingu kaudu sotsiaalselt õrnadel teemadel rääkida, ei olnud tal tegelikult enne internetis kuulsaks saamist ja esimese luulekogu edu mahti oma stiili lihvida.

uskuda sisukirjeldust raamatu taga kaanel). Südamevalu on üks mõjukaid põhjuseid, miks luulet luuakse või loetakse. Romantilise luulega on aga oht muutuda kulunuks või imalaks ning suur osa Kauri luuletustest just sellised ongi. Tõenäoliselt on paljud millenniumlased kirjutanud blogisse südamevalust pajatavaid tekste (põlvkond enne neid kirjutas sahtlisse, kuhu selline luule võikski jääda) ja ilmselt meenutatakse neid hiljem kerge muigega. Rupī Kauri luuletuste peamine probleem seisnebki selles, et

kuigi autoril on kindlasti annet loomingu kaudu sotsiaalselt õrnadel teemadel rääkida, ei olnud tal tegelikult enne internetis kuulsaks saamist ja esimese luulekogu edu mahti oma stiili lihvida.

Eestisse kipuvad uued suundumused jõudma muu maailmaga võrreldes pigem hiljem – seda on seni rohkem puuduseks peetud. Rupī Kauri puhul see paraku ei kehti, pigem oleks ta fenomen võinud meist mööduda. Ei saa kõrvale vaadata sellest, et Rupī Kaur on suurt mõju avaldanud ka eesti luulemaastikule. Ilmekad näited on Elina Naani „Lukuga päevik” ja Nete Tiitsaare „Õöraamat”, mis paistavad silma sarnase lakoonilise stiili ja proosapärase luulekeele poolest: „sul on suurem läbisõit / vahet pole / loeb side / kõik”³. Nii nagu omal ajal levisid kulutulena Paulo Coelho, Elizabeth Gilbert ja E. L. James, on ka Rupī Kaur osa moest. Sellegipoolest tekitab Kaur ilmselt rohkem vaidlusi kui ükski eelmainitud autoritest, sest luulet on objektiivselt hinnata palju keerulisem kui proosat. Aina rohkem otsitakse luules vormimängude asemel lugu, millega samastuda, ning seepärast on uue põlvkonna elutempoga sobiva luule keel lakooniline ja kergesti haaratav. Tuleb endalt küsida, mis on olulisem: kas see, et oetakse (osade meelest) halba luulet, või see, et keegi luulet üldse loeks?

3 Nete Tiitsaar. „Õöraamat” – Rahva Raamat, 2018, lk 48.

VEEL ÜHE IDA KROONIKA

Elsbeth Hanna Aarsalu

Eugen Ruge

„Kahaneva valguse aegu”

Tõlkinud Tiiu Relve

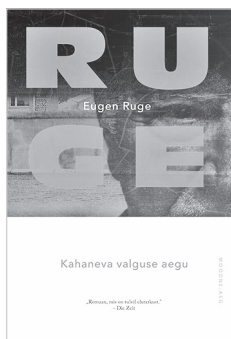
Varrak, 2018

Umbes aasta tagasi näidati Sõpruse kinos Andrei Zvjagintsevi filmi „Leviaatan”. Seansid toimusid külmal ja pimedal ajal, aga ka kolmekümnekaadise miinuse korral poleks tahtnud peategelasega kohta vahetada. Meid ümbritsevas reaalsuses on kõik hästi, oleme vabad, on rahu, ebaõigluse korral saab adekvaatse instantsi poole pöörduda. Aga. Kui kaua see veel kestab? „Ära unusta, inimene, et see pole alati nii olnud,” ütles sõber valjusti. Jah, vahepeal tuleb ajaloo üle tõsiselt järele mõelda. Tagasi vaadata ja küsida, millises olevikus praegu elame.

Lääs ja ida saksa võtmes

Leviaatanlik võimuaparaat kasvas eelmisel sajandil suureks ja ajas kombitsad ka Saksamaa pinnale: 7. oktoobril 1949. aastal kuulutati välja Saksa Demokraatlik Vabariik. Saksamaa kaotas teise maailmasõja, 23. mail 1949 loodud Saksa Liitvabariigis asusid jõude juhtima liitlasriigid, Saksa DV jäi sotsialismimaade mõjusfääri ning pidi olema süsteemi näidiseksplar. Lääne poliitiline kese asus Bonnis, ida oma Berliinis.

Kes on mõnda aega riigi pealinnas või lähikondsetes liidumaades elanud, teab, et Saksamaasid on siiani kaks. Tänapäeva Lääne-Saksamaal sõidetakse kallimate autodega ja naised on harjunud lastega pärast sünnitust kauem kodus olema, idasakslane aga tunneb „Nu, pogodi!” hundile kaasa ja võrdleb kunagist pioneeripluusi Berliinis Babyioni kinos müüdava T-särgiga, mille kandmine tagab filmisõbrale odavama pileti (riidetükk tõmmatakse selga ainult sekundiks, võimudele ehk piletimüüjale ettenäitamiseks). Eurorahamonument kõrgub Maini-äärses Frankfurdis, endises läänes, samal ajal kui Oderi-äärsest nimekaimust möödub Peterburist teele asunud ja äsja riigipiiri ületanud Ecolinesi kollane liinibuss. Lõpp-punkt: *Berlin Zentralomnibusbahnhof*. Kuigi Berliinist on võimalik edasi sõita näiteks rikkasse sadamalinna Hamburgi, siis bussist hordide viisi läänesakslasi ei leia. Põhja ehk mere poole see liinibuss aga ei sõida. Just seal, maalilisel Läänemere

saarel Rügenil, kirjutas Eugen Ruge debüütteose ühest ajalooprigistikast määratud riigist.

Enne kui teose kallale minna, veel mõni tähelepanek. Esmalt originaalkeeles lugejale. Nimelt õnnestub mõnel saksakeelsel autoril äratada lugejas soov teksti valju häälega lugeda: laused voolavad ja sellele keelele nii tavapärane verbiootus asendub meloodilisusega (filosoofilisem küsimus: kas lugeja ootab tähenduse edasikandumise asemel lihtsalt keelekõla?¹). Võiks lisada, et kuuldemäng (sks *Hörspiel*) on saksakeelses kirjandusruumis levinud žanr ning seepärast on kirjandus ja näitekunst elavas kontaktis. Suuline esitus lisab teosele antiikeeposte moodi uue tähenduskihi, mõnikord kaalub teksti sisu ülegi (siia võib liigitada ka saksa noorte seas populaarse *poetry slam*’i, mille žanrimeistrid on Eestiski töötubasid tegemas käinud). Professionaalne teatri- ja filmiharidus on Saksamaal au sees ning seda nii Bertolt Brechti eepilises kui ka näiteks Pina Bauschi tantsu-teatritraditsioonis. Lavastatakse kodanlikku *Lustspiel*’i või mõnda tänapäevasemat teost – igatahes on laval töötavate näitlejate esitust ilus vaadata. Ehk veelgi ilusam lihtsalt kuulata?

Eugen Ruge (sünd 1954) õppis Humboldti ülikoolis matemaatikat, pettus süsteemis ja põgenes enne pööret läände, kus asus tudeerima dramaturgiat. Võib eeldada, et ta teab, mis väärtus on suulisel esitusel ja rollimängudel. Just dramaturgi pilk ja kirjelduslaad kumavad tema debüütteosest läbi (ettertuttavalt: filmilikkus võib ühtlasi osutada teose nõrgaks kohaks). Dramaturgisulega on kirja pandud ka paar aastat pärast romaani ilmumist avaldatud reisimärkmed², milles visandatud meeoleolupildid olid suurteose allikmaterjal.

Autori vaade ajaloole

Nagu mainitud, kirjutas Ruge teose Rügeni saarel, mis kuulub Mecklenburg-Vorpommerni liidumaa alla. Paarikümne-minutilise sõidu kaugusel asub ülikoolilinn Greifswald ja kuigi seal ringi jalutades ei jää „idasaksalikkus” ringijalutajale silma, siis niipea kui rong on linnast pealinna poole teele asunud, hakkab silm lugema unustatud kohanimesid ning nägema tühje perroone ja teatud resignatsiooni. Idas oli ja on pilt hallim ning kui statistikaameti

- 1 Keelekõla esindavad paljud teosed. Saksa keeles kirjeldaks nähtust termin *Sprachklang* ehk printsiip, mis seab sõnad ritta ja loob lausetele rütmilise vormi. Näiteks peitub vihjeid sõnaseplusele kui kirjutamist kandvale ideele Gottfried Benni luuletuses „Ich und die Worte” („Mina ja sõnad”). Hea teada: esimeses maailmasõjas sanitaartechnikuna teeninud ja samal ajal ekspressionistlikku luulet viljelenud Gottfried Benni luuletusi tõlkis 1920. aastal Marie Under, naturalistlikke „morgiluuletusi” sisaldavale kogumikule saab raamatukogudes ligi. Günther Grass on vendade Grimmide biograafia põhjal avaldanud teose „Liebeserklärung an die deutsche Sprache” („Armuaavaldus saksa keelele”). Huvitav muster peitub ka näiteks Friedrich Christian Delius’ lüürilises proosas (kes keelt valdab, siis huvitav lugemine on „Die Zukunft der Schönheit”, „Ilu tulevik”), milles sisu ja vorm astuvad sõbralikku dialoogi. Eugen Ruget on võrreldud Thomas Manniga, kes teadupärast oskas – kohati lausa hulgaliselt – sõnu ritta seada, nii et vahel võikski neid üksnes kõla pärast lugeda.

- 2 Eugen Ruge. „Annäherung. Notizen aus 14 Ländern” („Puutepunktid. Märkmeid neljateistkümnelt maalt”) – Reinbek bei Hamburg: Rowolt Taschenbuch Verlag, 2016.

kodulehte uurida, eristuvad endise Saksa DV liidumaad Lääne-Saksamaast peaaegu igas kategoorias. Suurtööstus kolis sotsialismi tulekuga läände, üheksakümnendatel tagasi ei mindud ning ainult põllumajandus ja turism on idasaksa aladel samal või paremal järjel kui läänes. Kuid mis toimus ja toimub idasaksa perekondades? Mil moel vaadatakse praegust olukorda ja kuidas tullakse toime riigi pisut keerulise ajalooga? Sellele saab vastata ainult idasaksa perspektiivist, sest endise Saksa DV elanikku häirib kõige rohkem läänesakslase tõlgendus sellest, „kuidas nemad seal idas siis elasid“.

Nii nagu sõja üle elanud maade puhul ikka, on Ruge (autobiograafiliste sugemetega) peategelastel kirju taust. Vanavanemate põlvkonda esindavad kommunistidest riigiteenrid, kelles ajapikku vormunud eetilised küsimused lämmatab partei distsipliin (Mehhikost tagasi pöördunud abielupaari tegemistele vaadatakse Ida-Saksamaal siiski veel mõnda aega poolviltu, nad olla lääne emigrandid); vanemate põlvkonnas seguneb slaavi veri, vangilaagris surnud poja teemat vanaema millegipärast ei puuduta ja pere lähedal seisvate isikute karjäär sõltub küsitavatest asjaoludest. Järk-järgult vastuolude hulk kasvab, lapsed peavad aga sellest kõigest vormunud probleempuntraga silmitsi seisma. Nõnda põgenebki Ruge *alter ego* Alexander (venelannast ema Irina jaoks muidugi Saša) 1989. aastal – kaks aastat enne Ida- ja Lääne-Saksamaa liitmist – läände.³ Lapselaste põlvkond leiab romaanis lohutust narkootikumidest ja teknomuusikast. Tuumikpererele lisanduvad elukaaslased ja nende lapsed, kellega kaasneb veelgi rohkem ajalookihte ja perspektiive.

Sündmustik keerleb vanaisa Wilhelmi üheksakümne aasta juubeli ümber 1. oktoobril 1989, mille taustal avatakse minavormis kuue pereliikme vaatepunkt⁴ pereajaloo senisele kulule. Aasta ja kahe päeva pärast kaks Saksamaad liidetakse. Tagasivaatavas perspektiivis kõneleb tegelestest ainsana olevikuvormis 2001. aastal Alexander, kellel on diagnoositud ravimatu kasvaja. Vanavanemate eksiilimaal Mehhikos ringi rännates püüab ta selgusele jõuda, mis on valesti läinud ja miks just nii. Muidugi ei puista rannaliiv meest vastustetulvaga üle, kuid vähemalt proovib ta midagi ette võtta. Alexanderi ettevõtmist rahastab isa Kurti parteiaegadest kõrvale pandud rahapatakas, mille asupaigast on teadlik ainult tema poeg. Vaevalt nädal enne on New Yorgis hävitatud maailma kaubanduskeskus.

3 Alexanderi perekonna sõnul võrdub lääs Ameerikaga ning nii mõneski *anno* 2019 vestluses on USA idasakslase sõnul siiani kõiges süüdi. Sellist arvamust leiab ka läänesaksa taustaga noorema põlvkonna arusaamadest ja kapitalismikriitikast.

4 Näiteks käib lugeja autoriga kolmekümnendate Mehhikos, kus vanaisa Wilhelm viibis NSDAP-režiimi ajal naise Charlotte'iga eksiiis; meenutab Charlotte'i silme läbi seitsmekümnendate sotsialismireaalsuses Puerto Angeli siniseid randasid ja asteekide jumalakujusid või teenib Alexanderi ema Irinaga kommunismiideale sõjaegses Moskvas, et siis ühes tema ja Kurtiga (Alexanderi isaga) naasta sõja järgsesse Berliini, kus viimane asub tööle ajaloo professorina.

Perspektiivivahetused võiksid viidata sellele, kui keeruline on püüda luua ühtset versiooni 20. sajandi Saksamaa ajaloost.

Perspektiivivahetused võiksid viidata sellele, kui keeruline on püüda luua ühtset versiooni 20. sajandi Saksamaa ajaloost. Kui kohalikega rääkida, jäävad vestluseid saatma mälestused sosistavatest vanaonudest ja kellestki Stasi-Friedrichist, nii-öelda toredast naabrist, kellega ei tohtinud eriti rääkida. Riigimoodustis sõi end salakavalalt inimese privaatsfääri, mis sest, et praeguse Saksamaaga võrreldes võisid idasaksa kooliharidus ja sporditulemused ees-

rindlikumad olla. Lõhestunud maailma vaatleb Ruge terava kuulmisnärviga, ei anna otsest hinnangut, kuid peidab selle näiteks punktuatsiooni (hüüumärgid ja ootamatud koolonid, mida romaanižanrilt ei ootaks; eestikeelses tõlkes on need kõik säilinud) või näiliselt ükskõiksetesse ase- ja määrsõnadesse: „miski“, „millegipärast“, „kuskil“, „kuidagi“ (sks *irgendwas*, *irgendwarum*, *irgendwo*, *irgendwie*). Ruge

täiendab dialooge ka eepilise teatri meetodiga, ta lisab kõneldavale samal ajal aktsiooni – küll lüüakse naelu ja jageletakse, küll kokatakse ja heidetakse kellelegi midagi ette. Materjali kogus autor koha peal ja ise. Mõnesse tegelaskujusse on Ruge suutnud sisse elada veenvamalt, mõnesse ebausutavamalt, aga kuna nad on autori pereliikmed, on see mõistetav. Näiteks on väga ausad naistegelaste sisekõned, mõnusalt humoorikas aga juubilar Wilhelmi huulilt pudenev pessimism Gorbatšovi reformiprogrammi pihta (üldse olevat kõik tšovid liidule üksnes häda kaela toonud). Autorist nooremate tegelaskujude puhul on kirjeldused siin-seal pisut liialdatud, kuigi see, kuidas Alexanderi poeg Markus vanaisa juubelile kogunenud sauruseid iseloomustab, pakub ainult lugemisrõõmu.⁵

Teose keelekasutuse kohta veel üks näide. Eestikeelset teost tutvustav tekst võrdleb romaani Thomas Manni „Buddenbrookidega“ (ühe Lübecki kaupmehedünastia langus nelja põlvkonna pilgu läbi, sisuliselt seega samuti pikk kodumaa-ajaloo peatükk). Keeleliselt on sarnasus muidugi väiksem. Ruge Wilhelm on kõrvadeni ulatuvate õlgade ja vanaaegse kraega, mis esinesid motiividenä juba Mannil, aga enamikus avaldub saksa keele tänapäevane leebem rütmilisus ja fragmenteeritum kulg.

Eestikeelne tõlge on sama nüansirikas, kohati ehk koomilisemgi. 1943. aastal oleks langev puu Venemaal vangilaagris viibivalt Kurtilt jala röövinud, kui teda poleks õigel hetkel abistanud leitnant Sobakin. Viimane tuli 1976. aastal neile Berliini külla ja lõi kogemata mõlgi nende autosse. Kas siis ühise

5 „Pterodaktülos hoidis pead viltu, nokknina tegi ringe.“ Sealsamas kraakuvad vanakesed saksakeelsete maade igapäeva kodeeritud koogi-kohvilauas *Kaffee-Kuchen*’i rituaali üle, „nagu oleksid nad just oma eelajaloolisest unest üles ärkanud, et teha tasa kõik, mis neil miljoni aasta jooksul on ütle-mata jäänud“ (lk 222).

**Sakslaste huvi valusate, maha-
vaikitud teemade vastu on tõsine ja
minevikupärandit käsitlevate teoste
vastuvõtt kodumaisel turul positiivne.**

mineviku meenutamiseks või mõlgi heakstegemiseks, iga-
tahes saatis ta Kurtile ja Irinale hunniku musta kalamarja.
Mingi toiduainete väljajagamise vaeleavestuse tõttu olid
nad sellest vangiaastatel isu täis söönud, ent kaaviar või-
maldab Rugel kirjeldada seda, kuidas ja kus tuleb leti all
head ja paremat pakkuda, et saada ihaldatud Waldenburi
keraamikast või katuseaknaid. Ühe sellise afääri käigus satub
Irina auto pakiruumi kast Rügenil suitsutatud angerjat ning

siinkohal on mõnusalt visandatud stseen
Irina ema Nadja ja mainitud kalalise vahel.
Äsja Põhja-Uuralis asuvast Slava külast
Saksa DV-sse toodud vanaproua ei mõista
suitsutatud angerja gastronoomilist kõrg-
klassi hinnata ja selleks et sakslastele
head muljet jätta, „nõustub” leiva asemel
maduusse sööma.⁶ Tore tõlge, sest origi-
naalis on lihtsalt „madu” (*die Schlange*).
Samuti on see hea näide sellest, kuidas

väikesed detailid iseloomustavad süsteemi ennast.

Nagu iga autori puhul, tuleb lugejal sellekski tekstiks
valmistuda. Ajaloosündmusi ja vaatlustulemusi mainitakse
üksnes vihjamisi ning teatud sisekeele valemite järgi (Berliini
müür oli ühel päeval lihtsalt seal, S-Bahn vilistab ühel kind-
lal toonil). Tõlkija on ajaloosündmusi ja parteivokabulaari
avanud ning lugeja uurimistööd hõlbustanud. Kõike mui-
dugi tõlkes edastada ei saa, ühe igapäevase näitena
võiks esile tõsta võileiva: *Brötchen* tähistab minieinet läänes,
aga Ida-Saksamaal ja Berliini slängis on kasutusel *Stulle*.
Ruge tegelased söövad kõik *Stulle*’sid. Samuti teevad ida-
sakslased *Stulle*’sid väljasõidule kaasa, mille peale meenub
lapsepõlvest tuttav Krakovi vorsti lõhn pikematel buss- või
rongireisidel. *Stulle* pole lihtsalt näks, selles on idasaksa
kodude ja võileivakarpide mekki. Üldse struktureerib nii
Ruge kui ka Thomas Manni tegevustikku range söögikor-
dade režiim. Kui lõunat ei sööda kell kaksteist, on tüli majas.

Kurjust ja rumalust jätkub kõikjale, aga õnneks mitte alati

Samal, 2011. aastal ilmus mitu romaani,
mis käsitlesid samuti ajaloopärandit, ja
seda provintsi vaatepunktist.⁷ Tihti toi-
mub tegevus Mecklenburg-Vorpommernis,
mille tasane maastik ja mereäär võivad
eesti lugejale näida vaat et kodusedki.
Ka on kahe rahvuse kultuurilises tead-
vuses siiani hoiul kunagised Hansa Liidu
sidemed (mistõttu võivad Põhja-Saksa
vanalinnad arhitektuurihuvilise külmaks

6 „Sööge teie seda head leiba, minu jaoks
on maduussid head küll” (lk 194).

7 Näiteks Thilo Bocki „Senatsreserve”
(„Senatireserv”), Veronika Petersi „Das
Meer in Gold und Grau” („Kuldsesse
ja halli värvunud meri”), Hermann
Pölkingi „Ostpreussen. Biographie
einer Provinz” („Ida-Preisimaa. Ühe
provintsi biograafia”). Autorid vaata-
vad äärealadelt sündmustele tagasi:
Bock Lääne-Berliini idapiirilt, Peters
ja Pölking Läänemere äärest või endise
Ida-Preisimaa aladelt.

jätta), sotsialismiperioodist kõnelemata (need rajoonid lihtsalt on seal).

Greifswaldi ülikool pärineb Rootsi ajast (1456) ja udu-sema ilma korral peahoonesse sisenedes võiks oodata, et esimesel korrusel asub antiikkujude kogu, paremal teoloogias, keldris kunstiajalugu ja nii edasi – Tartu kajab kõikjalt vastu. Veel ühe võrdluspildina tuleb meelde režissöör ja kirjanik Chris Krause, kes on linatööstusega „Poll” PÖFF-ilgi käinud. Krause uurib oma vanatädi Oda Schaeferi, alates 1930. aastatest tegutsenud baltisaksa ajakirjaniku ja kirjaniku juuri, üritades nõnda oma minevikus selgusele jõuda (ka romaani „Kahaneva valguse aegu” põhjal on valminud film, mis on küll teosega võrdlemisi lõdvalt seotud). Sakslaste huvi valusate, maha vaikitud teemade vastu on tõsine ja minevikupärandit käsitlevate teoste vastuvõtt kodumaisel turul positiivne. Kohalike sõnul on täieliku „suu puhtaks rääkimiseni” veel muidugi tükk maad minna ja siiani ei soovi paljud perekonnad Stasi dokumentidesse vaadata, kartes leida sealt lähedaste nimesid. Kui keegi noorema põlvkonna esindaja töötab Berliinis Lichtenbergis endise salapolitsei arhiivis, peab peres ikka midagi juhtunud olema. Eks tõde peitub kusagil vahepeal.

Kui tahta Ruget pisut kritiseerida, siis esitaksin kokkuvõtvalt autorile üldisema küsimuse: millele võiks selline teos

pretendeerida? Kas üldse? Või kas pretensioonituses peitubki teose iva? Vahepeal näib, et paljud saksa ühiskonna murekohad on vormunud üheks halliks kompromisiks. Paljudele ringkondadele see siiski ei meeldi, mistõttu kostab ikka ja jälle teateid äärmuslike rühmituste kohatistest plahvatustest, olgu need Chemnitzis, Leipzgis või kuskil väikekülas (just majanduslikult maha jäänud idaalad kipuvad radikalseeruma). Enam ammu pole Saksa DV-st jäänud taak ühiskonna ainuke probleemkoht. Aga kui sellega ei tegeleta, kas siis ei või allasurutud kibedus avalduda mõne kümnendi pärast ajaloo kolel variatsioonis, küsiks Ruge ehk vastu. Inimesed elavad päevast päeva ikka ühtemoodi, aga kuskil langetab keegi valesid otsuseid, mille psühholoogilised tagamaad ulatuvad lapsepõlve. Reisimärkmetes nimetab Ruge oma kirjutamiskreedo: eesmärk pole „tõe” väljaotsimine, vaid fantaasia.⁸ Ehk võib sellega vastata lõigu alguses esitatud küsimusele: värvikam mõttelend aitab

- 8 Jutustaja läheb Moskvast elavale öele külla ja esitab lugejale küsimuse, kas öelugu tuleks pikemalt jutustada: „Aga mis on üks jutustus? Ja mida ma siin õieti kirjutan? Kellele? Vaid paar ülestähendust pere ajaloo tarbeks, mälu värskendamiseks, mis muud need read ikka on. Kuid nüüd tuleb mul korraga arvestada sellega, et reis võib ise muuta romaani raamjutustuseks. Või on kümnepäevane reis liiga lühike? Mis on üldse jutustus? Kas see, mis hetkel aset leiab, ongi jutustus? Lisaks: kas ei püüa ma mingil moel hakata tõde välja pressima, kui sead jutustuse alguseks reaalselt aset leidnud sündmuse? Kas mitte pole ma siis kohustatud faktidest kinni pidama, kuigi fantaasia tahaks vabalt lennata?

Ma olen faktidest väsinud. Väsinud tõele pretendeerivast kirjandusest, mis ühtlasi eeldab, et tõde on olemas, mingi väärismetalli kujul kuskile sügavikku maetud, nii et kõigile näitamiseks tuleb vaid kellelgi see valguse kätte tirida.” (Eugen Ruge, „Annäherung. Notizen aus 14 Ländern”, lk 10, tlk Elsbeth Hanna Aarsalu)

autoril eelmise sajandi keerukusest välja kasvanud pere-tragöödiaga (leplikumalt?) toime tulla. Ja toimetulek ongi tegevuse eesmärk.

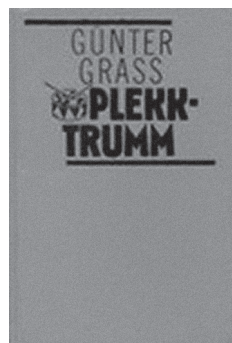
Lõpetuseks üks lugemist aina saatnud mõtteseos: isiklike suhete taga on alati suur ajalugu, aga seda tuleb osata jutustada. Ent kuna ajalugu pole niikuinii võimalik õigesti jutustada, peab seda kunsti kaudu lähemalt uurima. Mida grotesksemalt, seda parem. Selles ettevõtmises jääb Eugen Ruge muidugi palju diplomaatilisemaks kui arvustuse alguses mainitud Zvjagintsev.

RAAMATU- SOOVITUSED

Günter Grass, „Plekktrumm” (tlk Mati Sirkel)

Eesti Raamat, 1990

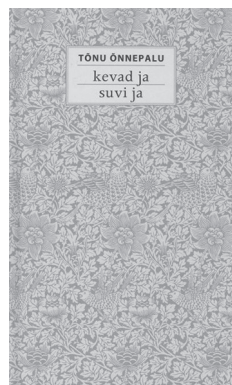
Kui pöörata pilk 20. sajandi poole – ja kus pilk sellest ikka pääseb –, ei saa üle ega ümber Günter Grassist. Rääkimata siis tema 1959. aastal ilmunud meeletust esikromaanist „Plekktrumm”, mis lugejal järjepidevalt ühe vaiba alt ära tõmbab ja teise kohe pehmeneduseks kukkumise alla viskab. Nagu Mati Sirkel teose järelsõnas mainib: „Tõesti vähe on teoseid, mis ka kolmkümmend aastat pärast ilmumist oleksid säilitanud säärase esmalugemisel näkkupahvatava värskuse ja originaalsuse” (lk 459). Peaaegu kolmkümmend aastat hiljem pole Sirkli väide samuti asjakohasust minetanud. Niisiis, teie, kes te olete Gdański ja selle ümbruskonna mahlakas-mullasest ajaloost ning 20. sajandi esimese poole tragikoomikast huvitatud: trummipoiss Oskar teab sellest karge absurdiiga jutustada. Kindlasti tasub Gdańskis ise ka käia ja neid punapruune telliseid oma silmaga tunnistada!

Tõnu Õnnepalu, „Kevad ja suvi ja”

Varrak, 2009

Kui Grassi tihnikud on edukalt läbitud, on õige aeg võtta ette midagi pisut õhulisemat. Näiteks Tõnu Õnnepalu kümne aasta tagune luulekogu „Kevad ja suvi ja”. Tõtt-öelda võib selle iga hetk kätte võtta, et meenutada üht päeva aastast 2008, kui elu näis olevat kuidagi elusam, nii ka värvid taevas ja maa peal. Ehk siis luulevormis kirjutatud päevik! See algab kusjuures alles aprilliga, nagu algused ennast õieti siis tunda annavadki – mis sellest kevadele eelnevast talvest ikka. Näiteks sellised read 19. aprillist: „Hele päev, hele päev. / Kuum päike, külm tuul, / Kuum päike, pilv, külm tuul. / Tegime Aitale alevis kitsesõime. / Hea, kui töö juures on ka silmarõõmu.” (lk 15) Mida sa, hing, veel ihkad?

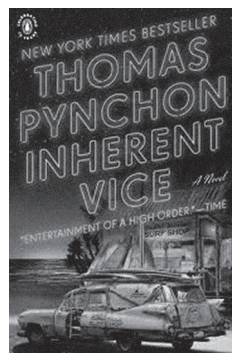

Thomas Pynchon, „Inherent Vice”

Penguin Books, 2009

Kui hing juhtub siiski rohkemat ihkama – nagu rahututele hingedele teinekord omane on –, võib lugeda Pynchonit. „Inherent Vice” on küll seni tema ainus romaan, mida olen lugenud, aga on see alles romaan! Seitsmekümnendate California psühhedeelia detektiivromaan võtmeks. Kergelt camp, usumatult stiilne ja lõikava huumoriga prii igasugusest võltsnostalgiaist. Hakkad lugema, raputad muiates pead ja mõtled „No ei saa ju”, aga saab, saab küll. Ja käest ära ei taha ka panna enne, kui läbi saab.

PS. Joaquin Phoenixi austajatel on võimalus näha tema lahendust peategelase Doc Sportello rollist samanimelises mängufilmis (2014). Nojah, nähtavasti on aeg palgapäeval „Gravity’s Rainbow” ära osta – YOLO ...

Oliver Berg

AUTORID

Signe Gjessing (26)

on taani luuletaja, kes debüteeris 2014. aastal. Ta on avaldanud kolm luulekogu. Siinsed luuletused on pärit Gjessingu viimasest kogust „Idealsed sündmused” („Ideale begivenheter”, 2017). Vt ka lühiintervjuud lk 19.

Aliis Aalmann (23):

„Läbi laiskuse tähtede poole.”

Elsbeth Hanna Aarsalu (24):

„Peavad videvikutundi õhtul enne tule ülesvõtmist.” Ja inimestel tuleb ringiga jõuda sinna, kuhu nad jõudma peavad.”

Maria Kaarep (27)

„Olen *location scout* ja vabakutseline fotograaf. Pärast kirjandus- ja psühholoogiaõpinguid Tartus elasin kolm aastat Portugalis, kus tekkis sügavam kirg foto vastu. Portugal inspireeris – sealne soe valgus, looduslähedased inimesed ning endiste kolooniamaade kultuurid ja rütmid. Pildistan filmile, selle võlu avaldub loetud kaadrites ja püütud momentides. Paeluvad igapäevaelu ootamatused ja ootamatustest sündinud ideed.”

Mona Kiik (19):

„Lasteaias oli nii, et siis kui teised magasid, lugesin mina raamatuid. Praegu pole palju muutunud. Kui mu sõbrad on üleval, on nendega koos päris tore olla, aga uneajal võib mind lugemas leida.”

Andrus Kasemaa (34):

„Uitaja uitajate maailmas.”

Maarja Helena Meriste (26):

„Otsin kirjakunstist (ja ka mujalt) pigemini mustreid kui tähendust. Akadeemiliselt, kriitiliselt, loominguliselt, eksperimentaalselt, kuidas aga ette tuleb.”

Eliisa Mölder (22)

on tundliku natuuriga rändaja, maalija ja kirjutaja. Tantsimine, jooga, maagia, lilled, pikad jalutuskäigud ja vestlused panevad tema maailma röömust kihelema.

Annika Lindok (25)

kirjutab ja õpetab kindla veendumusega, et sellest ka maailmale kasu on.

Tähete Paalaroos (15)

on õpilane Keilast, kellele meeldib kanda sokke erinevatest paaridest ja naeratada. Tema peamine inspiratsioon tuleb juhuslikest lausetest, kummalistest emotsioonidest ja lihtsatest hetkedest. Lisaks tegeleb ta näitlemise ja saksofonimänguga.

Mari Pihl (31),

vt lühiintervjuud lk 53.

Laura Porovart (24):

„Maitseb sefiiritort ja arbuus.”

Siim Preiman (27)

on kaasaegse kunsti agent, kes töötab Tallinna Kunstihoones kuraatorina ja peab mobiilset kunstiplatvormi galerii galerii. Viimasel ajal mõtiskleb kunsti tegemise eetikast ja hea olemise võimalikkusest hukule määratud maailmas.

Tarmo Pungas (18):

„Vihkan ja armastan kõiki ja kõike enda ümber.”

Peedu Saar (33):

„Mõni ütleb hea, mõni ütleb halb, mõni: kuhu see kõlbab. Siis jälle, teraapiline kirjutamine, eneseabi – pole minu asi. Jah-jah, väga hea, kõik on õige.”

Foto: Simon Klein Knudsen

Martin Glaz Serup (40)

on luuletaja, lastekirjanik ja õppejõud. Ta on avaldanud seitse luulekogu ja üks-teist lasteraamatut. Opetab poeetikat ja loovkirjutamist Kopenhaageni ning Aarhusi ülikoolis. Siinsed tekstid on pärit poeemist „Väli” („Marken”, 2010).

Tõmmu Hiid Sidruniga (30):

„Ei ole olnud lihtne see koha leidmine siin väikesel maal. Juba poisikesest peale on mus kasvanud teadmine, et minustki võib ükskord saada suurmees. Miskipärast pole seda juhtunud. Siiski on mul olnud mõningasi eeldusi.”

Teele Strauss (33):

„Päeval illustreerin, öösel animeerin.”

Kelly Turk (26):

„no church in the wild”

Hele-Mai Viiksaar (27):

„Minu uus deviis on kõiges positiivset näha, näiteks ka kõige kehvem raamat vähe-malt lõhnab hästi!”

VÄRSKE RÕHU AUHINNAD

2018. AASTAL AVALDATUD KAASTÖÖDE EEST

Joosep Vesselov

luule (nr 55)

Joosep Vesselovi debüüt on humoorikas ja volav, tema stiil napp ja täpne. Luuletajahääl on korraga „hullult suur / kolme meetri kõrgune” ja siis jällegi väike: „voolan õrnalt / üle sinu varbaküünte / ja vajun liiva sisse”. Vesselovi tekstid on mängulised, teravmeelsed ja nüansseeritud.

Margit Lõhmus

novell „Ma tulen üheöösuhtest” (nr 54)

„Ma tulen üheöösuhtest” on tugevate naishäältega narratiivne eksperiment, kus sama lugu jutustatakse läbi kolm korda. Nii on sama sündmus iga kord erinev sündmus. Lõhmuse jutustamislaad on kõnelähedane, karakteriseerib tegelasi samavõrd kui nende vaatepunkt.

Joonas Ojap

arvustus „Asjade hetkeseisust” (nr 53)

Joonas Ojapi käsitus Nihilisti kogumikust „Nihilist.fm. Final Cut” on mõtestav ja analüüsiv. Kirjutis vaatleb Nihilisti kui meediafenomeni, katsub panna näppu peale ühiskondlikele taustadele, ärgitab lugejat kaasa mõtlema. See on tugev ja tihe kirjatükk.

Eva Mustonen

päevik (nr 56)

Mida teevad asjad meiega? Mida teeme meie asjadega? Kunstnik Eva Mustoneni päevik on korraga ilukirjanduslik pala ning poeetiline uurimus kogumisest ja kuhjumisest, asjadest ja nende ontoloogiast. Mustoneni palad on kujundirikkad, kirjutatud sooja huumoriga, nii et neid on lausa lust lugeda.

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas

Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu

Kriitikatoimetaja: Hanna Linda Korp

Keeletoimetaja: Lydia Raadik

Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule ja tõlked: carolina.pihelgas@va.ee

Proosa: tonis.vilu@va.ee

Arvustused, esseed: hannelinda.korp@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid Teele Strauss

Fotod Maria Kaarep

Tel 5349 6146

vr@va.ee

www.va.ee

KOLLEEGIUM

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks,
Johanna Ross, Marek Tamm, Berk Vaher, Mart Velsker

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Trükk: AS Pakett

Värske Rõhk nr 58 (2/2019)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

1	Tarmo Pungas
7	Peedu Saar
16	Signe Gjessing
20	Martin Glaz Serup
25	Andrus Kasemaa
34	Kelly Turk
46	Mari Pihl
54	Mona Kiik
58	Siim Preiman
66	Tähte Paalaroos
71	Annika Lindok
74	Intervjuu Joosep Susiga
89	Eliisa Mölder
92	Aliis Aalmann
97	Maarja Helena Meriste Oliver Bergist
102	Laura Porovart Sveta Grigorjevast
106	Hele-Mai Viiksaar Rupi Kaurist
110	Elsbeth Hanna Aarsalu Eugen Rugest
117	Raamatusoovitused
118	Autorid
120	Värske Rõhu preemiad

Hind 2.90 eurot

